

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiiilor de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR-ŞEF

• General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Ministerul Apărării Naționale, România

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT

• Dr. Șerban Filip Cioculescu, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

COLEGIUL DE REDACȚIE

• Prof. asociat dr. JORDAN BAEV, Colegiul de Apărare și Stat Major, „G.S. Rakovsky”, Sofia, Bulgaria

• Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, University College London, Marea Britanie

• SORIN ENCUȚESCU, Președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România

• Conferențiar univ. dr. IULIAN FOTA, Academia Națională de Informații

• Dr. SERGHEI KONOPLIOV, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA

• Prof. dr. CRAIG NATION, Department of National Security&Strategy, US Army War College, USA

• Prof. dr. REINER POMERRIN, Universitatea din Dresda, Germania

• Prof. dr. ERWIN SCHMIDL, Academia Națională de Apărare, Viena, Austria

• Prof. univ. dr. MICHAEL SHAFIR, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România

• Colonel (r) dr. SHAUL SHAY, Senior research fellow, International Policy Institute for Counter-Terrorism at the Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel

• Prof. univ. dr. VASILE SECĂREȘ, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România

• Dr. JEFFREY SIMON, Senior research fellow, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington D.C., SUA

• JIAN ZHOU, senior research fellow, CIISS, Beijing

• Comandor (r) GHEORGHE VARTIC, istoric militar, C.S.E.E.A., România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr. 6, sector 1, București, cod 010142,

telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01

<http://ispaim.mapn.ro>

e-mail: ipsdmh@yahoo.com

Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C” și figurează în baza de date EBSCO.

SUMAR

SECURITATE EUROPEANĂ ȘI EURO-ATLANTICĂ / 3

Șerban F. Cioculescu – Post-Varșovia: NATO și dinamica securității în Marea Neagră. Descurajare, apărare colectivă și nevoia de încredere reciprocă / 5

Mirel Țariuc – Noua Strategie de Securitate a Uniunii Europene. Cum își poate spori România contribuția la securitatea UE? / 21

SECURITATE INTERNAȚIONALĂ / 31

Carola Frey – În timp ce Japonia privește către America, Tokyo aruncă o privire către China / 33

Cristina Merticaru – The frozen frontier - Russia in the process of militarization of the Northern border and of claiming Arctic territory / 40

Imanuela Ionescu – Cooperarea tehnico-militară dintre Brazilia și Rusia: aspirații post-Război Rece / 51

PUNCTE DE VEDERE / 61

Florentina-Carmen Huțanu – Conceptul de securitate în accepțiunea lui Barry Gordon Buzan / 63

DOCUMENTE ALE ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE / 69

– Warsaw Summit Communiqué – North Atlantic Council (fragment) / 69

– Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy (fragment) / 74

– Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization / 79

CĂRȚI ȘI REVISTE PRIMITE LA REDACȚIE / 81

Tehnoredactor: Maria Dumitru

B 27/12.12.2016

SECURITATE EUROPEANĂ ȘI EURO-ATLANTICĂ

Post-Varșovia: NATO și dinamica securității în Marea Neagră.

Descurajare, apărare colectivă și nevoia de încredere reciprocă

Șerban Filip Cioculescu

NATO, așa cum există în anul 2016, diferă destul de mult de entitatea din anul 1949, momentul creării acestei alianțe a lumii libere și democratice din Occident. În acei ani de debut al Războiului Rece, SUA și aliații europeni strâneau masiv rândurile și formau în grabă o structură defensivă care să îi protejeze de ceea ce percepeau ca elanurile ofensive geopolitice ale URSS. Moscova a format ulterior Pactul de la Varșovia, alături de statele satelit, și fiecare superputere și-a consolidat sfera de influență. Nu s-a ajuns din fericire la o înfruntare militară directă, care mai mult ca sigur ar fi escaladat cumva către folosirea armelor nucleare. Existența acestor arme și a structurii bipolare, după cum arată diverși experți în studii de securitate internațională precum K. Waltz, a inhibat dorința de agresivitate și a pus defensiva pe poziție privilegiată.

În prezent, NATO rămâne o alianță politico-militară, însă e o alianță a democrațiilor, o familie de state unite de valori și norme comune și dispuse să aplice apărarea colectivă contra oricui ar viola suveranitatea și integritatea teritorială a unui stat membru. Analistii americani, în special, insistă asupra faptului că NATO este în termeni materiali cea mai puternică alianță politico-militară din istorie, lucru greu de contestat deoarece înainte de 1949 nu se puneau problema armelor de distrugere în masă produse pe scară largă, nici a dezvoltării tehnologice și industriale pe o asemenea scară. Cu excepția Statului Islamic, nimeni nu amenință direct NATO și lumea euroatlantică, însă strategii și planificatorii statelor membre

consideră factori de risc și amenințare și actorii statali ori non-statali ce pun în discuție normele fundamentale ale dreptului internațional, pacea și stabilitatea în zonele de vecinătate. De exemplu Rusia, care anexând Crimeea și întreținând activ un conflict de joasă intensitate de tip insurgență în Ucraina de Est, pune în pericol integritatea teritorială și suveranitatea unui stat partener al NATO.¹ Nu mai contează dacă scopurile Rusiei sunt ofensiv-anexioniste sau doar defensive și bazate pe nevoia de recunoaștere ca mare putere și orgoliu de fost imperiu – rezultatul constă în instabilitate regională și tulburarea echilibrului de putere în zona pontică. V. Putin se vede pe sine probabil ca un antreprenor politic și ideologic capabil să contribuie la “declinul” militar și civilizațional al Occidentului.²

Alianța democrațiilor euroatlantice asigură pacea și securitatea pentru aproximativ opt sute de milioane de locuitori. După Războiul Rece, atât SUA cât și țările europene aliate au scăzut abrupt cheltuielile de apărare – astfel, între 1991 și 2012 bugetele pentru apărare ale statelor europene au scăzut cu 20%, în timp ce PIB-urile lor combinate au sporit cu 55%³, pe fondul accelerării globalizării economice și a integrării piețelor statelor ex-comuniste în marea piață globală, ale cărei reguli au fost stabilite de Washington și acceptate de europenii din Vest acum peste jumătate de secol (e vorba de organizații cu vocație universală de tip FMI și GATT-OMC).

NATO s-a menținut mai ales prin aportul SUA, în special după anul 2001, când bu-

getele americane ale apărării au crescut mult peste pragul de 400 miliarde USD anual. Acum trendul în NATO e ușor crescător dar fără a se apropia nicidecum de nivelul primilor ani post-Război Rece. Dacă am însuma bugetele apărării ale celor 28 de state membre am ajunge la cifra de cca. 918 miliarde USD pentru anul 2016, iar SUA asigură cam 75% din aceste fonduri. Doar America Latină alocă sume mai mici raportate la PIB⁴ și statele sărace din Africa. NATO și UE trebuie să accepte cooperarea mai intensă, inclusiv în plan militar și să permită transferuri de forțe și armament, pe bază de complementaritate (mecanismul “Berlin plus” deja există de peste un deceniu dar nu e prea eficient). E puțin probabil să ia naștere în viitorul apropiat acea “armată europeană” propusă de președintele Comisiei Europene Jean-Claude Juncker, în martie 2015 și pe care Germania alături de Franța au reluat-o după ce referendumul britanic s-a soldat cu rezultatul cunoscut. Nu doar SUA dar și Polonia, țările baltice, Marea Britanie, ar considera un asemenea proiect ca fiind dirijat contra eficienței NATO. Cum Ungaria și Slovacia au dat semne că acceptă ideea de armată europeană cu cartier general separat, în timp ce Polonia se opune și apără întâietatea NATO, a rezultat o divizare de facto a Grupului de la Vișegrad. În schimb armata europeană comună ar putea rămâne soluția de rezervă dacă totuși NATO nu va supraviețui crizelor ce vor urma. Nici o alianță cunoscută de istorie nu a durat în eternitate! Totuși să nu credem că fără prezența și armele SUA, această armată ar avea capacitatea de a descuraja un adversar clasic precum Rusia, China sau o combinația a acestora. Parisul și Berlinul nu au forța militară și economică comparabilă cu a Washington-ului și nici motivația de a balansa contra Moscovei și a apăra eficient aliații din Est.

Proiecte și speranțe ale consolidării apărării în spațiul pontic

Pe măsură ce se apropia Summit-ul NATO de la Varșovia diplomația de la București și factorii de decizie militari au intensificat eforturile de sincronizare cu Polonia dar și de identificare a partenerilor cu care puteam forma o prezență navală permanentă în Marea Neagră

sub forma unei flotile sau unui grup naval. Din cauza existenței Convenției de la Montreux (1936) care limitează la 21 de zile staționarea navelor militare ale unor state non-riverane la Marea Neagră, era clar că doar România, Bulgaria și Turcia puteau oferi baza permanentă a acestora în timp ce SUA, Marea Britanie, Franța, Canada etc. urmau să trimită prin rotație nave și submarine spre a participa la exerciții și la planificarea apărării. În primăvara anului curent, Ankara sprijinise pe canale diplomatice propunerea românească privind flota. În același timp, România, beneficiara a două comandamente regionale NATO – Comandamentul Multinațional de Divizie Multinațională Sud și Unitatea de Integrare a Forțelor – a negociat cu Bulgaria participarea la o brigadă multinațională formată pe scheletul unei brigăzi românești și la grupul naval pontic. Vizita președintelui Iohannis în Bulgaria, la mijlocul lunii iunie, ar fi trebuit să se finalizeze cu un succes diplomatic, mai ales că președintele bulgar, cu ocazia întâlnirii celor doi, a susținut planul acestei forțe navale. Se pare că discuțiile româno-bulgare la nivel de ministere ale apărării începuseră de prin luna februarie. La Sofia, în prezența liderului român, Plevneliev afirma cu entuziasm că țara sa va trimite chiar 400 militari pentru brigada multinațională formată de România sub cupola NATO, de asemenea: „prieteniile noștri români au avut o nouă inițiativă, pe care o sprijinim, și anume Inițiativa Marină Regională în Marea Neagră. Este cu scop de apărare, evident, și vom sprijini această nouă inițiativă a României. Bulgaria va demonstra nu numai că stăm ferm în spatele colaborării regionale, dar vom folosi NATO ca platformă.... Noi vrem mai multă colaborare și vrem mai multă securitate. De aceea, Bulgaria va sprijini aceste inițiative, inclusiv ca NATO să ia aceste decizii în ceea ce privește Regiunea Mării Negre, care este de o importanță tot mai mare. Împreună putem să contribuim la o abordare efectivă în aceste vremuri grele.”⁵

Se știe că foarte repede, pe 29 iunie, a ieșit “la interval” irascibilul premier bulgar Boiko Borisov, care a afirmat că țara sa nu are nevoie de militarizarea excesivă a zonei pontice, el dorind să vadă turiști și dragoste nu fregate și submarine...Luat prin surprindere, dl Iohannis s-a repliat elegant: “Inițiativa se referă doar la exerciții și antrenament comun. Noi credem că

această inițiativă în final trebuie să se regăsească sub umbrela NATO, toate cele trei țări, România, Bulgaria, Turcia sunt membre NATO. A apărut o înțelegere greșită a conceptului de flotă NATO. Este o prostie”.⁶ Interesant este că Turcia președintelui Erdogan a dat semne că sprijină proiectul românesc, cu condiția să se respecte “regimul Montreux”. Înainte de afirmația lui Borisov despre neacceptarea flotei, Turcia anunțase suspendarea acordului bilateral de readmisie a refugiaților, pe care îl semnase cu Bulgaria în luna mai. Iritat, Borisov a ripostat pe Facebook, sugerând că relațiile destul de încordate dintre Ankara și Sofia au avut o contribuție în respingerea propunerii turco-române. Borisov a demonstrat că are o agendă de securitate decuplată de cele ale României, Poloniei și țărilor baltice și că e ostil intereselor geoeconomice turcești:

“Cred că Bulgaria nu poate fi atacată de Rusia. Ei (rușii - n.m.) au un alt tip de acțiune pe teritoriul Bulgariei, primordial economică, dar sunt convinși că în ceea ce privește rachetele și tancurile, nu au asemenea idei. În urmă cu o săptămână, am vorbit cu premierul român, ieri cu președintele român și le-am spus nu numai despre pozițiile și rădăcinile noastre istorice, dar și ce s-a întâmplat în ultimii ani. În plus, să nu uităm când la Ankara, Erdogan și Putin puneau la cale South Stream pe o traiectorie turcească, iar președintele rus amenința cu degetul Bulgaria. Atunci, niciunul dintre colegii și vecinii mei nu a sărit în apărarea mea. În plus, am avut niște conflicte serioase, când a trebuit să apăr interesele noastre naționale, fie că era vorba de conducta Burgas-Alexandroupolis, fie de South Stream, fie de Belene. Acum, nu văd niciun motiv să vorbim despre flota de fregate. Depășește limitele a ceea ce pot eu. Am să le cer explicații miniștrilor mei, dacă au făcut asemenea promisiuni.”⁷

Cu alte cuvinte, șeful executivului de la Sofia nu vedea Rusia ca pe o amenințare și nu accepta ideea de descurajare strategică. Nici măcar sub forma “deterrence by denial”⁸ adică instalarea de forțe anti-acces solide care să apere țărmurile pontice ale celor trei state NATO riverane. Totuși Borisov a mai spus că vrea o demilitarizare a Mării Negre, un obiectiv în sine pozitiv, însă greu de acceptat mai

ales de către Rusia. Animozitățile dintre politicienii bulgari și cei turci, dublate de o anumită imagine negativă a fiecărui popor în ochii celuilalt, cu baze istorice vechi, constituie o vulnerabilitate serioasă pentru NATO ca atare, și desigur și pentru România.

Așadar din cauza reticențelor Bulgariei, și a neînțelegerilor dintre Sofia și Ankara, nu s-a discutat la modul serios și nu a fost aprobat nici un grup naval aliat la Marea Neagră la summit-ul NATO din 8-9 iunie.

În comunicatul final de la Summit-ul de la Varșovia există următorul pasaj consacrat Mării Negre:

“In the Black Sea region, the security situation has also deteriorated in recent years. We will continue to address the implications for NATO of developments in the region and take them into account in the Alliance’s approaches and policies. We will continue to support, as appropriate, regional efforts by the Black Sea littoral states aimed at ensuring security and stability. We will also strengthen our dialogue and cooperation with Georgia and Ukraine in this regard.”⁹

Așadar NATO recunoaște situația gravă a securității din zona pontică și sprijină acțiunile statelor din regiune, fiind gata să și le asume cu condiția ca și ceilalți membri din afara zonei să le considere necesare și raționale. În continuare, sunt precizate mijloacele de utilizat în scopul consolidării mecanismului defensiv în regiune, cu precizarea că brigada multinațională solicitată de România și aprobată face parte din sistemul defensiv aliat bazat pe descurajare iar ulterior se va continua discuția despre consolidarea apărării și la nivelurile aerian și naval:

“We will also develop tailored forward presence in the southeast part of the Alliance territory. Appropriate measures, tailored to the Black Sea region and including the Romanian initiative to establish a multinational framework brigade to help improve integrated training of Allied units under Headquarters Multinational Division Southeast, will contribute to the Alliance’s strengthened deterrence and defence posture, situational awareness, and peacetime demonstration of NATO’s intent to operate without constraint. It will also provide a strong signal of support to regional

security. Options for a strengthened NATO air and maritime presence will be assessed.”¹⁰

Aprecierea rezultatelor de la summitul de la Varșovia (8-9 iulie 2016) depinde foarte mult de așteptările anterioare și de aprecierea mediului strategic. Se știa cu luni de zile înainte de summit că Rusia e mai agresivă pe flancul polono-baltic, prin incursiuni neprovocate la limita spațiului aerian al statelor NATO, prin exerciții militare și amenințări verbale. Organizând summit-ul la ea acasă, făcând lobby eficient la Bruxelles, Berlin, Paris mai bine de un an înainte, era clar că Polonia va avea mai mult sprijin diplomatic occidental, că i se vor face mai multe concesii spre a îi calma temerile de securitate. Cum aliații nu acceptă să consolideze toată axa Marea Baltică-Marea Neagră din lipsă de forțe dislocabile și de voință politică (nu știm cum arată „contingency planning”-ul celor două zone), dar și spre a nu irita în plus Rusia, și cum proiectul polonez de sorginte interbelică „inter-marium” e privit uneori cu suspiciune la Berlin și la Paris, era previzibil că vor fi oferite mai multe elemente pozitive Poloniei și statelor baltice, în compensație. Trebuie să fim realiști să să acceptăm situația.

Așadar, pilonul central al securității militare a României rămâne „scutul” antirachetă american de la Deveselu (în sistem Aegis Ashore) care trece sub comandă NATO și devine operațional. Va funcționa în tandem cu radarul sofisticat, de alertă timpurie, amplasat în Turcia (la Kürecik) iar interceptorii tot în sistem Aegis Ashore ce vor fi instalați în Polonia (baza de la Redzikowo) vor completa dispozitivul. Prezența militară americană fixă (non-rotativă) sporește încrederea statelor central-est europene că Occidentul va fi alături de ele și în situații mai grele. Comanda NATO la Deveselu înseamnă că decizia se va lua prin unanimitate de către cei 28, ceea ce complică oarecum situația față de cea anterioară când americanii decideau eventuala activare. Însă există și ceva pozitiv în treaba aceasta. Aliații europeni răspund solidar alături de cei americani în caz de necesitate, e clar că nu vom fi singuri și lăsați de izbeliște. Din păcate Rusia nu crede că scutul e destinat apărării față de atacuri dinspre Orientul Mijlociu ci afirmă pe canale oficiale că la Deveselu s-ar fi adus și arme nucleare, ceea ce e profund neadevărat și nedemonstrat.

SUA au anunțat în februarie majorarea de patru ori a bugetului destinat Inițiativei pentru Reasigurarea Europeană (IRE) iar de acest lucru beneficiază atât România cât și state vecine precum Bulgaria. Desigur, contează dacă va fi președinte în Statele Unite ale Americii Donald Trump, decis să taie masiv cheltuielile pentru apărarea Europei și să se bazeze pe strategii de *off shore balancing*¹¹, sau Hillary Clinton, care probabil va continua angajamentele actualei administrații și le va consolida. Tot în cadrul IRE, cei 1000 de militari americani ce vor veni în România, în plus față de cei circa 300 de la Kogălniceanu și Deveselu, ne vor permite să avem mai multă siguranță, în primul rând psihologică. Nu în ultimul rând, vom avea acea brigadă multinațională unde Sofia ar putea furniza între 40 și 400 de soldați, de asemenea Polonia câteva sute și va trebui să testăm și alte contribuții precum Turcia și de ce nu Albania și pe viitor Muntenegru (stat ce aderă curând la NATO), fie și prin contingente simbolice. Este util să cooptăm și Balcanii de Vest în proiectele noastre, la schimb cu sprijin politic, economic și diplomatic. De asemenea, batalioanele multinaționale ce vor fi desfășurate în 2017 de către NATO în fiecare stat baltic și Polonia vor consolida apărarea pe axa Marea Baltică-Marea Neagră, cu condiția ca Ucraina (stat non-NATO dar partener al Alianței) să (fie ajutat să) reziste unui eventual atac al Rusiei în primăvara anului următor), spre a nu permite penetrarea geografică a acestei axe.¹² Pe 26 octombrie Consiliul Nord Atlantic s-a reunit la nivelul miniștrilor apărării și s-a decis consolidarea prezenței înaintate a forțelor mobile ale NATO pe flancul balto-pontic. După cum s-a exprimat secretarul general la conferința de presă: „I am proud to announce that many other Allies confirmed contributions to these forces today. Albania, Italy, Poland and Slovenia will contribute to the Canadian-led battalion in Latvia. Belgium, Croatia, France, Luxembourg, Netherlands, and Norway will join the German-led battalion in Lithuania. Denmark and France will contribute to the UK-led battalion in Estonia. And Romania and the United Kingdom will join the US-led battalion in Poland.”¹³ Despre brigada multinațională propusă de România și acceptată de aliați și despre consolidarea prezenței în Marea Neagră, a

afirmat: "And we are working on measures in the air and at sea. And I'm pleased to confirm that several nations indicated their willingness to contribute to our presence in the Black Sea region, on land, at sea and in the air."¹⁴

România trebuie să valorifice mai intens de acum încolo cele două comandamente regionale de pe teritoriul național - Comandamentul Multinațional de Divizie Multinațională Sud și Unitatea de Integrare a Forțelor. E evident că una-două brigăzi, de tip *staff units*, nu oferă destulă descurajare față de Rusia, oricum nu de tip *deterrence by denial* (interzicerea accesului) dar pe ansamblu funcționează la nivel de Alianță acea *deterrence by punishment* (art. 5 din Tratatul de la Washington – lovituri contra agresorului) care însă finalmente se bazează pe armele nucleare și pe „scutul” antirachetă. România a mai obținut la summit un plan de contingentă actualizat. La nivel declarativ aliații sunt alături de noi, evaluează constant situația, dar ne cer să demarăm întâi inițiative regionale de securitate – „We will continue to support, as appropriate, regional efforts by the Black Sea littoral states aimed at ensuring security and stability.”¹⁵ De asemenea, utilizarea inițiativei “*Transatlantic Capability Enhancement and Training*” (TACET) pentru implementarea Planului de Pregătire pentru Acțiune (RAP) are rolul de a mări interoperabilitatea între forțele aliate. Iar România și Bulgaria vor beneficia mai ales de “*Combined Joint Enhanced Training Initiative*”.

Chiar și fără flotilă sau grup naval NATO, vor exista în continuare exerciții navale la care vor participa țările NATO (mai ales SUA, care contribuie cu circa 75% din bugetul NATO) dar și parteneri ca Ucraina și Georgia. Prezența Rusiei în Crimeea, instalarea de platforme militare anti-acces și forțe aero-navale puternice ne obligă să consolidăm parteneriatele cu Turcia și Bulgaria dar și cooperarea cu Ucraina și Georgia, state partenere ale NATO. Reuniunea miniștrilor apărării din statele aliate din luna octombrie poate facilita deblocarea dosarului flotei. E un element pozitiv că Turcia a manifestat deschidere față de proiectul românesc, la fel ca și acea parte din opinia publică bulgară care sprijină viziunea occidentală asupra democrației și securității. Oricum NATO a lăsat o porțiță deschisă dialogului cu Federația

Rusă, trebuie să acceptăm că în viitor relațiile NATO-Rusia vor trebui cumva normalizate. Iar “viitor” ar putea însemna evident era post-Putin.

România ca beneficiar și contributor la securitatea euroatlantică și incertitudinile legate de Turcia și Marea Britanie

Pe o scară de la 1 la 10, unde cifra 10 reprezintă maximum de securitate la care un stat aspiră, cred că România a obținut la summit un rezultat de nota opt. Ceea ce nu e deloc rău. În viitor cu un lobby mai eficient, cu mai multe insistențe diplomatice, desigur cu investiții militare adecvate și cooperând mai bine cu vecinii din nord și sud, am putea obține un scor mai bun.

Spre deosebire de Marea Baltică unde Polonia și cele trei state baltice sunt solidare și au o viziune comună asupra riscurilor, în Marea Neagră, cooperarea româno-bulgaro-turcă este mai dificilă și cele trei state au fiecare interesele și sensibilitățile lor specifice. După cum spune Cristian Diaconescu “statele din regiune nu s-au putut coordona în a pune la punct un proiect regional defensiv.”¹⁶

La reuniunea Consiliului NATO-Rusia din 13 iulie 2016 ambasadorul rus la NATO Aleksandr Gruško a afirmat că:

“Calea de stabilizare a situației, de îmbunătățire a situației trece nu prin elaborarea unor măsuri cosmetice de dezvoltare a încrederii, cu toate că am avut o discuție în acest sens în timpul reuniunii, ci prin înghețarea desfășurărilor militare realizate de către țările NATO în apropierea frontierei ruse, înghețarea activității militare acolo. Iar pe viitor – retragerea unităților deja instalate la bazele lor de staționare permanentă”, a explicat acesta poziția Moscovei, referindu-se desigur la desfășurarea celor patru batalioane multinaționale în țările baltice și în Polonia începând din 2017. ¹⁷ De asemenea s-a referit și la bazinul pontic – “Am discutat această chestiune, am discutat despre Marea Neagră. Noi le-am spus că orice creștere a activității militare a țărilor NATO în regiunea Mării Negre nu va face decât să destabilizeze situația și nu

contribuie la securitatea în regiune”¹⁸ Rusia cere așadar NATO să accepte vulnerabilitate pe flanc, lipsa unei balanțe a forțelor adecvată ca semn de non-ostilitate și de încredere. În logica neorealistă marile puteri care au relații conflictuale și se percep ca rivale sau adversare nu acceptă să nu se înarmeze spre a corecta deficiențele de balanță a puterii. Ceea ce poate genera mecanismul de dilemă a securității. Ambasadorul rus a insistat că – “Rusia nu este o amenințare pentru membrii Alianței”, după ce Lavrov afirmase cu o zi înainte că amenințarea rusească e un mit politic folosit doar de rusofobi. NATO, în comunicatul final de la Varșovia, afirma că “Alianța nu caută confruntarea și nu amenință cu nimic Rusia” dar nu va face un compromis în ce privește valorile specifice securității euroatlantice. (cap 14). Moscova nu a solicitat încetarea de către aliați a oferirii de sprijin Ucrainei sub formă de echipamente militare neletale și civile în cadrul programului *Comprehensive Assistance Package*.¹⁹ Iar a doua zi, pe 14 iulie, secretarul general adjunct al NATO A. Vershbow s-a întâlnit cu Yehor Bozhok, șeful misiunii Ucrainei la NATO și i-a prezentat esențialul discuțiilor cu Rusia pecum și sprijinul pentru integritatea teritorială a acestui stat. Statele baltice și mai ales Lituania, au decis să doneze muniție pentru armele de tip Kalașnikov Ucrainei, muniție care oricum nu se potrivește cu standardele NATO.

Trebuie spus și că NATO riscă să fie slăbită de ieșirea Marii Britanii din UE²⁰, deoarece se conturează perspectiva ca Franța și Germania să dea impulsul unei apărări comune europene care ar garanta “independența strategică” a UE față de NATO, decuplând malul european al Atlanticului de cel american. De asemenea, între Washington și tandemul Berlin-Paris ar putea apărea noi tensiuni legate de geopolitică și economie, fără ca Londra să mai poată interveni din postura de membru al UE spre a încerca să aplaneze aceste situații. Certurile și neînțelegerile se vor muta din UE în NATO, unde dacă Londra va considera că a fost “persecutată” în ce privește condițiile de negociere a noului cadru de cooperare cu UE, va tinde să fie dură și intransigentă cu Berlinul și Parisul, poate și cu statele de la Vișegrad (V4).

Tentativa de puci din Turcia, din 15-16 iulie 2016, a fost urmată de represalii crunte din

partea președintelui și a guvernului de la Ankara; măsurile luate prin arestarea multor ofițeri, închiderea unor baze și comasarea academiilor militare, vor afecta pe termen lung capacitatea de luptă a armatei turce. Timp de câțiva ani, planificarea de flanc în REMN nu se va putea baza prea mult pe aportul Turciei, deoarece armata va fi afectată de epurări și mai drastice. De asemenea universitățile și centrele de cercetare strategică și de relații internaționale, ca și presa, suferă de pe urma epurărilor masive. Pe 10 august 2016, președintele Turciei a vizitat oficial Rusia, având o întâlnire cu omologul rus, după ce anterior criticase SUA că a permis predicatorului Gülen, aflat în Pennsylvania, să planifice nestingherit „complotul”. Americanii nu îl vor extrăda pe predicator în lipsa probelor solide furnizate de Ankara. Erdogan și Putin declară că au reușit să treacă peste dificultățile relațiilor bilaterale, fiind deschiși pentru construirea conduitei Turkish Stream²¹ și a unei centrale nucleare rusești în Turcia, de asemenea se depun eforturi spre a găsi un acord asupra situației din Siria. Mai mult, Erdogan sugerează că dacă SUA și statele europene nu vor da Turciei arme moderne, aceasta le-ar putea procura din surse non-NATO. Astfel că ne amintim că, în urmă cu câțiva ani, Ankara a ales să devină stat observator în Organizația de Cooperare de la Shanghai, structură de securitate eurasiatică dominată de Rusia și China. Evident, e aproape clar că din dorința de a ameliora relațiile cu Rusia, Turcia nu va accepta nici un gest provocator în Marea Neagră. Coroborând cu informația privind destructurarea masivă a armatei după puci, rezultă că Turcia va fi în următorii ani, probabil, o prezență diluată în REMN. Realizând riscurile apropierei ruso-turce, NATO a difuzat pe 10 august un comunicat în care se spune și că: „Turkey is a valued ally, making substantial contributions to NATO's joint efforts. Turkey takes full part in the Alliance's consensus-based decisions as we confront the biggest security challenges in a generation. Turkey's NATO membership is not in question (.....) NATO counts on the continued contributions of Turkey and Turkey can count on the solidarity and support of NATO.”²²

Existența Convenției de la Montreux din anul 1936, reglementând situația Strâmtoarelor Bosfor și Dardanele, pune și ea unele probleme

deoarece Turcia cere limitarea la 21 de zile a staționării navelor din state non-riverane, chiar din state NATO. Evident, se pune întrebarea cum vor reuși SUA, Marea Britanie, Franța etc. să ajute România și Bulgaria să reziste unei posibile agresiuni din partea unui stat riveran non-NATO dacă trebuie respectate aceste condiții restrictive privind numărul, tonajul și timpul de staționare în acvatoriu a navelor aliate. Art 14 afirmă că tonajul maxim agregat permis tuturor forțelor navale ce folosesc strămtorile este de maximum 15.000 de tone (și 30.000 de tone agregate în Marea Neagră pentru fiecare non-riveran la un moment dat cf. Art 18 p.b), dar art. 11 stipulează că țările riverane pot depăși tonajul, dacă acceptă să tranziteze marile vase militare pe rand, însoțite de maximum două distrugătoare. Tonajul maxim pentru riverani e 45.000 tone pentru "cea mai puternică flotă", iar cel mai puternic non-riveran, două trimi din această cifră, cf art. 18 p.c. Riveranii trebuie să anunțe guvernul turc de tranzitare cu opt zile înainte, iar non-riveranii cu cincisprezece zile.(art 13). Doar intervențiile umanitare nu au nevoie de anunț prealabil. Evident, tonajele din 2016 sunt în general mult mai mari ca în 1936, deci Convenția ar trebui revizuită cumva.

Se știe că Moscova cere insistent Turciei să solicite respectarea clauzelor Convenției, probabil ca garanție că le va respecta și ea însăși. De altfel și în 1936 URSS susținuse clar Convenția de la Montroux. Evident, Ankara nu e dispusă să accepte o renegociere a documentului, fiind iritată când există asemenea sugestii. Diplomația turcă insistă asupra faptului că securitatea în Marea Neagră este atributul doar al statelor riverane, ceea ce apropia Ankara de Moscova, nu de București și Sofia.²³ Totuși, Turcia ar trebui să țină cont de faptul că Rusia a modificat prin forță granițele Ucrainei și are acces la o peninsulă transformată în "portavion terestru" pe care a instalat rachete Bastion, Iskander și Kalibr cu care poate lovi la 350-500 de km de Crimeea. Generalul Gherasimov, șeful SMG al Rusiei, afirma în septembrie a.c. că marina rusă poate distruge nave inamice înainte să plece din porturi sau chiar în Bosfor!

Ca reacție la iritarea Turciei față de manevrele Rusiei în REMN, ambasadorul rus la NATO, Alexander Grushko, a făcut în iunie

2016 afirmații ce susțin ideea că Rusia vede prezența statelor NATO în bazinul pontic ca pe un joc de sumă nulă:

"Recently, Turkish President Recep Tayyip Erdogan said that the transformation of the Black Sea into a 'Russian Lake' was not acceptable. But NATO knows perfectly well that the Black Sea will never become a 'NATO Lake', and we will take all necessary measures in order to neutralize possible threats and attempts to exert pressure on Russia from the south."²⁴

Trebuie spus și că între Rusia și R.P. China se constată o apropiere politico – economică și strategică tot mai evidentă, deși nu e vorba încă de o alianță ci doar de un parteneriat.²⁵ Rusia susține poziția Beijingului în Marea Chinei de Sud (revendicarea a peste 90% din apele acesteia) și respinge sentința din 12 iulie 2016 a Curții Internaționale de Arbitraj de la Haga, care infirmase legitimitatea revendicărilor chineze. De aceea e foarte probabil ca și China să sprijine pozițiile Rusiei în Marea Neagră, "sistemul Montreux" cu toate restricțiile pentru vasele statelor occidentale. Pe de altă parte, chinezii nu ar vedea cu ochi răi mutarea mai multor vase americane dinspre Asia Pacific către Mediterana și Marea Neagră, pentru că ar afecta balanța navală de putere la scară globală.

NATO și statele membre nu pot ignora situația de relativă vulnerabilitate din zona sud-estică a Europei. Bazinul Mării Negre a fost definit tradițional, după Războiul Rece, ca fiind o regiune geopolitică de interes pentru securitatea euroatlantică, mai ales că Occidentul a încercat să blocheze tentativa Rusiei de a își recrea imperiul și, de asemenea, spre a evita "iugoslavizarea" din statele post-comuniste. În zilele noastre, când geo-economia definește lumea, Uniunea Economică Eurasiatică condusă de Rusia se opune pieței comune a Uniunii Europene. Poate că unii observatori mai optimiști, în tradiția primului deceniu post-Război Rece, se gândesc încă la edificarea unui cadru de cooperare și complementaritate între aceste blocuri economice, dar în contextul actual, se pare că vom vedea mai multă rivalitate și "jocuri" competitive decât cooperare, în special după ce Rusia a anexat Crimeea și a intrat sub incidența sancțiunilor economice prelungite. Este o zonă turbulentă, care se confruntă cu război

civil, conflicte înghețate, terorism și imigrație, de asemenea cu riscul de a deveni linie de front între statele NATO și Rusia, sau o coalitie de puteri eurasiatice grupată în jurul acesteia.

Regiunea Marii Negre (sau cu epitetul “extinsă” - “REMN”, în cazul în care includem de asemenea, statele din Caucazul de Sud) trebuie să fie definită ca un “complex de securitate”, a cărui arhitectură de securitate necesită interacțiunea intensă, continuă, a diferiților actori de tip statal și non-statal, sau ca o regiune geopolitică, dar acest tip de decupaj ia în considerare în special viziunile și interesele puterilor regionale și a celor mari din sistem.²⁶ Statele riverane sunt foarte heterogene, acestea diferă foarte mult în ce privește teritoriul, populația, economia și asocierile strategice (alianțe, parteneriate).

Apărarea colectivă ca rezultat al unei culturi de securitate comună – deziderat mai mult decât realitate

Problema este că aceste țări - Bulgaria, România, Rusia, Georgia, Ucraina și Turcia, plus Republica Moldova, Armenia și Azerbaidjan - nu au aceeași cultură strategică, sau interese naționale similare, ele nu se percep, la nivelul elitelor politice și economice, ca făcând parte din aceeași zonă și având o identitate comună centrată pe poziția lor la Marea Neagră. Chiar și normele lor colective și valorile sunt uneori diferite: țările NATO sunt democrații și sisteme liberale (deocamdată afirmația e parțial valabilă și pentru Turcia, în ciuda derapajelor vizibile după puciul eșuat), Rusia este o pseudo-democrație, în timp ce fostele state sovietice sunt fie democrații incipiente, fie regimuri autoritare. Nu există nici o structură de securitate colectivă, nici o mare organizație de securitate pentru a asigura cooperarea și dialogul regional. Regiunea Mării Negre nu are un mini-NATO, nici o instituție de tip UE care să permită integrarea prin punerea în comun a unor porțiuni din suveranitate, nici măcar o curte de justiție/tribunal iar instituția regională cea mai mare și mai prestigioasă, Organizația de Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), cu toate că acoperă geografic toate statele REMN este în

realitate prea diluată și vastă pentru a fi numită cu adevărat o organizație de securitate prin cooperare la Marea Neagră. OSCE are ca membri inclusiv SUA și Canada, fiind o structură transatlantică iar deciziile se iau prin unanimitate, în mod colegial. Consiliul NATO-Rusia este încă paralizat și nu poate relansa dialogul strategic, deși a avut loc la trei zile după summitul polonez o reuniune a acestuia, fără a se putea trece peste divergențe. Iar structurile de cooperare ale UE cu statele post-sovietice sunt văzute negativ de Rusia – a se vedea cazul Parteneriatului Estic lansat în 2009.

În același timp, OCEMN (BSEC), structură formată acum peste două decenii la inițiativa Turciei, este mai mult un instrument diplomatic și un forum de dialog, lipsindu-i o dimensiune strategică de tip militar. În cazul în care țările locale ar putea avea economii perfect complementare, comerț liber, legături transnaționale puternice, contacte intense transnaționale între oameni și călătorii fără vize, acest lucru ar putea aduce în cele din urmă apariția unei identități regionale și poate, de asemenea, ar genera nașterea unei culturi strategice similare. Adevărul este că, pentru statele mici, cum ar fi Georgia, Moldova, Azerbaidjan, principalii actori din regiune - NATO și Federația Rusă - sunt pur și simplu prea mari și prea puternici pentru a le face față singure sau întovărășite. Ele nu au opțiunea de a își alege în mod liber aliații, nu sunt în situația de a își schimba preferințele prin alegerea între NATO și CSTO, sau între UE și Uniunea Economică Eurasiatică; de asemenea, aceste state constată că NATO și UE nu le cer să se integreze și să-și arate loialitatea față de Occident, dimpotrivă Occidentul le ține la porțile sale, ca simpli parteneri economici și de securitate. De asemenea, opiniile publice din statele respective sunt puternic împărțite privitor la protectorul (mare putere) pe care ar trebui să îl aleagă. Ucraina de pildă, are o populație preponderent greco-catolică și pro-occidentală în Vest și una rusofonă și oricum pro-rusească în Est. A nu fi membru NATO și/sau UE crește probabilitatea declinului democrației, autoritarismului și problemele interne de bună guvernare. Georgia și Azerbaidjan dar și Armenia se confruntă cu declinul democratic, așa cum arată indicii Freedom House pentru ultimii ani.

Rusia este cel mai mare stat din regiune (și din lume), teritoriul său leagă Oceanul Pacific și Marea Neagră, și în plus are de departe cel mai mare buget militar din REMN și este singurul stat riveran care are un loc de membru permanent în Consiliul de Securitate al ONU și de asemenea, cel mai mare număr de arme nucleare din lume. Nu există alte state în REMN care să aibă propriile arme nucleare iar NATO nu încurajează deocamdată România, Bulgaria și Tucia să aibă asemenea arme. Din contră, Alianța e adepta dezarmării reciproce și transparente, în numele ideii de lume fără arme NBC. Desigur, în baza turcească de la Incirlik, utilizată de SUA și de alte țări NATO, se află câteva bombe nucleare americane B62, rămase din epoca Războiului Rece, dar Ankara nu are controlul asupra lor.

Rusia și Turcia sunt moștenitoarele a două foste imperii terestre care, în trecut, s-au bazat pe religii militante spre a își justifica cuceririle: creștinismul ortodox și respectiv islamul sunnit. De asemenea, ideea etno-națională a impregnat din secolul al-XIX-lea identitatea celor două popoare: pan-slavismul vs. pan-turkismul. Moscova, a visat să fie “a treia Romă” și conducătorul “natural” al populațiilor slave din Europa de Est (panslavismul ce includea pan-rusismul), apoi din 1921 liderul mondial al taberei comuniste, în timp ce la Istanbul se visa la guvernarea de către sultanul otoman a universului islamizat, folosind instituțiile Califatului, apoi ca președintele republicii să fie conducător al tuturor turcilor din Eurasia. Evident, cele două scenarii erau inerent conflictuale. În timpul Războiului Rece, statele respective au fost în mod fericit situate în tabere opuse, cu Rusia sovietică încercând să forțeze accesul la strâmțurile turcești (dar fiind descurajată de către SUA prin doctrina containment-ului și prezență militară americană în arealul pontic) iar Ankara participând la strategia de izolare a blocului sovietic, sub bagheta SUA (ulterior asumată de NATO în ansamblul său) și exercitând controlul accesului la mare pentru țările neriverane prin invocarea convenției de la Montreux din 1936. Fără Washington de partea ei, Ankara nu ar fi reușit probabil să asigure respectarea dreptului internațional prin intermediul documentului de la Montreux, în cazul în care se confrunta direct cu o Uniune Sovietică

foarte determinată și nedescurajată suficient. Stalin dorea acces direct la Strâmțurile pontice și Turcia nu era în măsură să reziste singură. Însă paradoxal, după ce URSS și apoi Rusia nu au mai amenințat direct Strâmțurile, Ankara nu s-a arătat dornică să facă concesii față de SUA modificând regimul Montreux, spre a permite aliaților non-riverani să contrabalanseze material puterea navală rusească din Marea Neagră. Credem, opinie strict personală, că americanii ar fi trebuit să ceară aceste concesii chiar în anul 1945, ca “răspplată” pentru garantarea suveranității turcești asupra celor două strâmțuri pontice.

Acum, dacă Turcia decide la un moment dat să blocheze accesul Rusiei prin Strâmțuri invocând clauzele Convenției de la Montreux, anume că poate refuza accesul statelor cu care acesta este în stare de război (art 20) sau risc iminent de război (art 21)²⁷, acest lucru ar însemna pentru Moscova o lipsă de comunicare maritimă între bazele în Marea Mediterană (Tartus, Latakia etc), și cele din Marea Neagră (Sevastopol, restul Crimeei etc). Probabil un *cassus belli*. Oricum Montreux nu ține de loc seama de statutul Turciei de țară membră a NATO. În vara și toamna acestui an, Occidentul se teme de o înțelegere tacită între liderii Putin și Erdogan, de tip condominium la Marea Neagră. Dar, în același timp, ei simt că nu pot lăsa Turcia singură în cazul în care se ajunge cumva la un “meci” de sumă nulă cu Rusia, pentru că o Ankara învinsă ar însemna căderea flancului de sud-est al NATO. De precizat că Turcia nu a semnat Convenția ONU de la Montego Bay privind dreptul internațional al mărilor, de aceea aplică reguli mai restrictive privind trecerea prin strâmțurile pontice.

În domeniul energiei naturale, Turcia e foarte dependentă de gazele din Rusia și ar dori să fie un „hub” energetic pentru Europa. Conduce precum Turkish Stream și TANAP (gazoductul transanatolian) vor apropia și mai mult Turcia de Rusia, pentru că gazul din Azerbaidjan e insuficient pentru a aproviziona simultan UE și Rusia, iar Azerbaidjan are acum probleme de producție, ajungând să importe și el din Rusia. Deci coridorul sudic pe care UE se bazează va fi costisitor și nu ferit de influența Rusiei, cu un Azerbaidjan care nu e sigur că va putea aproviziona la timp și destul Europa

cu gaze și cu un Iran care ar dori să exporte petrol și gaze către Occident dar și către Rusia (cu care are relații politice mult mai intense). Dar și Gazprom e în situație dificilă, lovit de sancțiunile UE și rămas fără parteneri străini la construcția gazoductului Nord Stream II. Rusia și Turcia mai au în comun gazoductul Blue Stream, care aduce cam 10 mld m.c. pe an către Turcia. Ankara va construi și gazoductul către Ceyhan spre a duce gazul pe coasta Mării Mediterane și apoi spre sudul UE.

E deja un lucru bine cunoscut că Rusia a forțat în anii 2008-2009 obținerea unui nou acord de tip Yalta, prin care Occidentul să accepte redocuparea sferelor de influență iar aceasta să aibă drept de decizie asupra statelor ex-sovietice – e vorba de celebra propunere a ex-președintelui Medvedev pentru formarea unei mari organizații pan-europene și eurasiatice de securitate, care să se substituie OSCE și celorlalte structuri regionale de cooperare. Dar în 2007, Rusia își înghețase participarea la Tratatul CFE, de asemenea în vara lui 2008 a atacat Georgia (spre a apăra două republici secesioniste “fantomă” – Osetia de Sud și Abhazia, pe care le-a recunoscut atunci ca state) – deși administrația prezidențială Obama din SUA tocmai aplica politica de “resetare” față de Moscova, amestec de conciliatorism și proiecte de cooperare. Ca reacție, UE lansa tot în acei ani Parteneriatul Estic, inițiativă polono-suedeză adresată statelor din vecinătatea estică, și care a indispus profund Rusia. Sancțiunile economice impuse de UE și SUA Rusiei, ca urmare a anexării Crimeei, au făcut finalmente să eșueze și Parteneriatul pentru Modernizare (P4M) dintre UE și Rusia, semnat în anul 2010. UE și Rusia nu au ajuns cu adevărat parteneri strategici, în schimb Germania și-a consolidat între 2009-2014 relațiile economice bilaterale cu Rusia, fapt ce a iritat constant Polonia și statele baltice.

În prezent, țărmul vestic al Mării Negre aparține Occidentului, prin intermediul UE și NATO, în timp ce partea de Est și Nord-Est aparțin Federației Ruse, care se vede tot mai mult pe sine ca adversarul principal al NATO și UE, atât militar cât și ideologic.

Fostele state sovietice Ucraina, Georgia, Moldova, deși divizate profund în politica internă în ce privește îndepărtarea sau apropi-

erea de Rusia, încearcă să obțină promisiuni de aderare la UE (iar Kievul se gândește și la NATO), în timp ce încearcă să evite un conflict deschis cu Moscova. Ucraina dorește de asemenea să recupereze teritoriul pierdut din Crimeea, dar elita politică știe că șansele sunt minime deoarece nici un stat NATO / UE nu ar risca un conflict militar cu Moscova pentru susținerea pretențiilor legitime ale Kievului. Moldova și Georgia ne apar actualmente profund divizate interior între proiectul eurasiatic rusesc și proiectul de integrare europeană. Revoluțiile “portocalii” care au adus guvernele pro-occidentale în aceste trei state foste sovietice par să își fi epuizat forța de atracție și de schimbare socio-politică, elitele pro-europene fiind percepute de populație ca la fel de corupte și ineficiente ca și cele de dinainte.

Securitatea regională și bazele sale economice

Puterea economiilor naționale e un factor-cheie și determină amploarea cheltuielilor de apărare. Rusia are o economie de aproximativ 1,8 trilioane euro pe an (similar cu Italia)²⁸, în comparație cu 3,3 trilioane USD pentru Germania și 2,4 trilioane pentru Franța. Rusia a fost în “top five” al cheltuielilor naționale pentru apărare în 2015, iar tendința este probabil să continue timp de câțiva ani, în ciuda reducerilor din bugetul apărării din cauza problemelor economice uriașe. Evident, economia rusă este mai mare decât cea a restului statelor de la Marea Neagră. Rusia a cheltuit 51,6 miliarde de dolari pentru apărare în 2015 (4,1% din PIB), în timp ce Turcia a cheltuit aproximativ 12 miliarde de dolari, potrivit Institutul Internațional pentru Studii Strategice din Londra.²⁹ Dar, SIPRI oferă cifra de 66,4 miliarde de dolari, adică 5,4% din PIB și o creștere de 91% comparativ cu anul 2006 pentru Rusia.³⁰ În 2015 Moscova a fost forțată să reducă cheltuielile bugetare, inclusiv pentru apărare, cu circa 3% din cauza embargoului economic al Occidentului și al prețului scăzut al petrolului pe piața globală. În Bugetul de stat pentru 2017, ministerul finanțelor a cerut deja o tăiere cu 6% a cheltuielilor militare, spre a se încadra în procedura de “sechestrul bugetar federal” echivalent cu 10%

din buget. Dar conducerea armatei se opune solicitând o reducere mai puțin drastică. Rusia dispune de 66 de "grupuri tactice de nivel batalion" (BTG) – batalioane mecanizate ce au în dotare și tancuri, artilerie, capacități de luptă antiaeriană și sisteme de lansatoare multiple MLRS. Fiecare grup are între 600-900 militari iar generalul Gherasimov, șeful Statului Major General a promis că se va ajunge la 96 de BTG până la începutul anului 2017. Apoi în 2018 ar trebui să existe 125 BRG, mai mult de două BTG în fiecare brigadă rusească.³¹ Evident, cu reducerile bugetare anunțate acest proiect rămâne doar pe hârtie.

Rusia produce singură majoritatea echipamentelor sale militare de bază, de asemenea este unul dintre cei mai mari doi exportatori din lume, aproape pe picior de egalitate cu SUA, dar pentru tehnologiile electronice avansate depinde de importurile din statele occidentale, cum ar fi Franța, Germania, Marea Britanie. Acum, sancțiunile economice/embargoul lasă Moscova într-o situație incertă. Eșecul achiziției de nave Mistral din Franța a fost o mare lovitură pentru armata rusă, în plus știm că Ucraina a încetat să producă echipamente militare importante pentru tancuri și elicoptere rusești. Firma ucraineană Antonov a găsit parteneri în Vestul Europei și în Asia, abandonând piața rusă.

Ucraina, țara care a suferit recent invazia rusă sub acoperire și a pierdut Crimeea are un buget militar de circa 4 miliarde de dolari în 2016 (113 miliarde Hrivnas, adică 5% din PIB), o creștere de 1,6 miliarde, comparativ cu anul precedent, când a fost de 3,6 miliarde de dolari (23%).³² Dar economia sa este în recesiune și are nevoie de fonduri de salvare de la instituții străine, cum ar fi FMI și BM. Deblocarea tranșei de 1 miliard USD de către FMI în septembrie 2016 a fost o gură de oxigen pentru Kiev.³³ Sectorul apărării a fost subfinanțat în Ucraina înainte de căderea regimului Ianucovici, iar corupția a dus la sustragerea unei părți din investiții.

În timp ce Rusia cu greu păstrează bugetul actual al apărării, SUA au decis în februarie 2016 să aloce 3,4 miliarde de dolari pentru apărarea aliaților europeni, o creștere de patru ori a finanțării inițiativei de sprijin pentru apărare în anul fiscal 2017. Cele trei state NATO de la

Marea Neagră vor beneficia, de asemenea, de acest fond – cu condiția ca un eventual succes electoral al lui Trump să nu se soldeze ulterior cu reduceri financiare drastice. România și Bulgaria, de asemenea, au decis să mărească cheltuielile de apărare pentru a se conforma cerințelor NATO. România în 2015 a crescut acest nivel cu 11%, până la 2,5 miliarde USD, iar până în 2017 va ajunge la 2% din PIB. La nivel global, statele central-europene au crescut cu 13% cheltuielile de apărare în 2015, iar tendința continuă. Pentru că există vechiul conflict cu Armenia pentru Nagorno Karabah, Azerbaidjanul a crescut importurile sale de arme cu 217% între 2011-15.

Pe hartie, Rusia are al doilea cel mai mare număr de forțe armate din lume, după R.P. China, cu un personal militar și civil activ de circa 766.000 de persoane (și forța de muncă disponibilă de aproximativ 70 de milioane), urmată în regiunea Mării Negre de către Turcia, care are a doua cea mai mare forță militară în NATO, cu efective estimate la 639,551 (militari, civili și personal paramilitar în 2015, aproximativ un milion cu tot cu rezerve). Potrivit SIPRI, bugetul său de apărare, în 2015 a fost de 41.546 miliarde lire, adică 12.870 miliarde de euro, o mică creștere față de anul precedent, când cheltuielile a fost de aproximativ 38.891 miliarde lire.³⁴

Marea diferență este că Ankara face parte din cea mai puternică alianță militară din lume, NATO, în timp ce Rusia, unul dintre cele două mari state nucleare, este susținută de relativ mică Organizație a Tratatului de Securitate Colectivă, o structură de apărare în care Moscova este de departe actorul dominant. De asemenea, această structură, care s-a bazat pe fostul Tratat de la Taskent, a fost slăbită de faptul că unele foste state sovietice au refuzat statutul de membru sau a acceptat acest lucru, dar mai târziu au ieșit - Ucraina (niciodată nu a fost membru), Moldova (niciodată nu a fost membru), Georgia (ieșită), de asemenea, Uzbekistan (ieșit). Este evident că Armenia, Belarus, Kazahstan, Kârgâzstan și Tadjikistan sunt parteneri juniori pentru Rusia și nu îi sporesc semnificativ capacitățile sale militare de putere, ci doar accesul la resursele naturale. Cu toate acestea, Armenia este singurul membru al OTSC, care depinde de Rusia pentru spri-

jin militar, deoarece se teme de un posibil atac surpriză din partea Azerbaidjanului, pentru a recupera Nagorno-Karabakh, în ciuda faptului că Rusia vinde arme către ambele țări rivale.

Între timp, Rusia, chiar dacă forțată să diminueze banii pentru forțele armate în 2016, cu aproximativ 5%, încă extrage din economia națională mai mulți bani pentru apărare decât fiecare stat european occidental mare luat separat, în ciuda riscului ca economia să se prăbușească. Faptul că Partidul Rusia Unită, al președintelui Putin, a câștigat cam 54% din voturi la alegerile din 18 septembrie a.c. (iar sateliții PRU – Partidul Comunist, Partidul Liberal Democrat și Rusia Dreaptă împreună au adunat circa 33% din voturi) indică nivelul de popularitate ridicat al liderului și foarte slaba opoziție politică, lipsită de drepturi, hărțuită, cu adepți dispersați. Nici un partid din opoziția autentică nu a avut cele 5% necesare spre a intra în Dumă. Iar tentația de a “rezolva” problema ucraineană prin forță există la Moscova, desigur, fapt demonstrat de marele exercițiu militar Kavkaz 2016 din 5-10 septembrie 2016 desfășurat în Marea Caspică și Marea Neagră (parte a *Southern Military District*), ce a implicat circa 120.000 de militari și 480 de tone metrice de muniții, 35.000 de tone de carburanți. Analistul P. Felgenhauer crede că Rusia poate arunca rapid în lupta contra statului vecin 150.000-200.000 de trupe structurate în grupuri tactice de tip batalion, în număr de 66³⁵ – asta în timp ce NATO va desfășura în statele baltice și România cinci batalioane multinaționale! În mod cert NATO nu ar putea ajuta Ucraina masiv și eficient dacă un asemenea scenariu s-ar concretiza, în primul rând pentru că nu toate statele membre ar fi de acord ce tip de sprijin să furnizeze, cum și când.

UE și NATO sub spectrul Brexit-ului și al izolaționismului american

UE trece prin crize multiple care îi amenință chiar existența iar NATO, formată în majoritate din aceleași state, nu are cum să nu resimtă tensiunile structurale. Imigrația, problemele economice, terorismul, agresivitatea Rusiei și ieșirea Marii Britanii din Uniune între

2017-2019 vor trebui gestionate cumva și la nivelul NATO, mă refer la componenta militar-politică a securității. Deja Franța și Germania, după ce au constatat că referendumul britanic a validat Brexit-ul, au lansat documente și planuri de a crea o armată comună europeană, o celulă de planificare independentă, bugete militare armonizate în jurul achizițiilor prin Agenția Europeană a Armamentelor, supraveghere comună rin sateliți, achiziționarea de drone și alte arme sofisticate, sistem medical militar comun, fapt ce a neliniștit Marea Britanie. Aceasta amenință că va bloca prin veto până la ieșirea definitivă din UE proiectele de apărare europeană autonomă de NATO ce vor fi discutate în decembrie a.c. sub cupola Comisiei Europene.³⁶ Discursul șefului Comisiei Europene, Junker, din 14 septembrie, în ședința Parlamentului European (*State of the Union Address 2016*) s-a situat pe linia formării unei uniuni a apărării, cu un Cartier general european pentru operații în sprijinul păcii (single headquarters), un “Fond European al Apărării” și mai multă “cooperare structurată permanentă” spre a reduce cheltuielile inutile de 25-100 mld euro generate de lipsa cooperării eficiente între statele membre.³⁷

Cum Marea Britanie alături de SUA sunt actorii pe care România se bazează preponderent în asigurarea securității prin descurajare în bazinul pontic, în timp ce Berlinul și Parisul sunt recunoscute pentru dorința lor de reconciliere cu Moscova, rezultă că o armată europeană comună ar fi mai degrabă utilă în combaterea terorismului și stabilizarea unor state eșuate decât spre a descuraja un agresor clasic, dotat și cu arme nucleare. Marea Britanie va rămâne în NATO și e posibil să apară tensiuni și clivaje între cele două grupări de state europene ce se poziționează diferit față de binomul Rusia-SUA. De asemenea Grupul de la Vișegrad (V4) tinde să se opună binomului franco-german în ce privește imigrația și structura instituțională a UE dar probabil și apărarea comună. De asemenea, dacă Donald Trump ar câștiga alegerile din SUA cu agenda sa izolaționistă și NATO-sceptică, Europa ar trebui să acopere singură “golul” lăsat de americani. În cazul în care negocierile pentru finalizarea și semnarea TTIP (acordul de liber schimb trans-atlantic) vor fi abandonate de Franța și Germania, noul pre-

ședinte american ar avea un argument în plus pentru dezangajarea față de Europa. Desigur, Rusia ar putea profita de aceste probleme, diminuând nivelul de coeziune și solidaritate în NATO. Mai trebuie spus că nici prezența militară a Marii Britanii nu e garanția că Rusia va putea fi descurajată: un document semnat de recent trecutul în rezervă șef al Statului Major General, generalul Richard Barrons și “scurș” către presă (*haul down report*) în septembrie 2016 arată că :

“Neither the UK homeland nor a deployed force – let alone both concurrently – could be protected from a concerted Russian air effort.”(...)“The current army has grown used to operating from safe bases in the middle of its operating area, against opponents who do not manoeuvre at scale, have no protected mobility, no air defence, no substantial artillery, no electronic warfare capability, nor – especially – an air force or recourse to conventional ballistic or cruise missiles.”³⁸

Avertismentul că Rusia poate fi un pericol existențial pentru Europa, inclusiv cea vestică, ce investește proporțional puțin în apărare și crede că nici un stat nu o va ataca pe termen scurt și mediu, vine după ce în luna mai tot a acestui an generalul britanic Sir Richard Shirreff, fost comandant adjunct al SACEUR-NATO între 2011 și 2014, a lansat o carte intitulată “2017: War with Russia,” care a produs un val de acuzații dinspre cercurile strategice apropiate Kremlinului deoarece sugera că dictatorialul președinte rus își bazează legitimitatea pe forță (“strongman”) și nu va ezita să utilizeze forța militară împotriva unui stat baltic, cel mai probabil, din teama că dacă se arată “slab” (conciliant) va fi înlăturat din fruntea statului.³⁹ Viziunea anti-appeasement Shirreff-Barrons vine în contradicție evidentă cu deficitul de reacție al Berlinului și Parisului, care se mulțumesc să păstreze sancțiunile economice față de Rusia dar nu aduc mai multe trupe și arme pe zona flancului estic al NATO.

Este deja evident pentru experții în studii de securitate că între Rusia și Occident există o mare lipsă de încredere. D.Peskov, purtător de cuvânt al președintelui rus, întrebat într-o conferință de presă de ce Rusia nu reușește să-i convingă pe politicienii din Vest că nu sabotează ordinea democratică și pacifistă a Euro-

pei a afirmat că “din nefericire, această neîncredere este reciprocă. Motivul îl constituie un deficit catastrofal de încredere și lipsa dorinței de a se angaja un dialog constructiv. Dar sperăm că mai devreme sau mai târziu va exista voință politică pentru ca această situație să se schimbe”⁴⁰

Occidentul și mai ales SUA⁴¹ nu sunt gata să recunoască o sferă rusească de interes în modul în care dl Putin ar dori. Adică cu Crimeea, Transnistria, Osetia de Sud și Abhazia ca teritorii ruse sau cvasi-ruse și cu Ucraina recunoscută neutră și cu rol de *buffer* geostrategic etern. Dilemele de securitate ar putea fi evitate numai prin dialog, transparență și măsuri adecvate de consolidare a încrederii. Să nu uităm că foști adversari existențiali precum Germania și Franța, au devenit treptat parteneri și state prietene după 1945, unite fiind de Comunitățile Europene și de prezența militară a SUA în Europa (ca jandarm față de exterior și arbitru între europeni). Din păcate, în REMN aceste elemente nu sunt cu adevărat prezente în relațiile NATO-Rusia. Dimpotrivă, cursa înarmării este vizibilă în timp ce amenințările, intimidările sunt frecvente. Atât NATO cât și Rusia cred că acționează defensiv și descriu comportamentul celuilalt ca fiind nechibzuit, ofensiv, periculos. Depășirea dilemei securității prin dialog, auto-restrângere (*self-restraint*), defensivă neprovocatoare și transparență nu pare să aibă loc.

Din moment ce V. Putin a suspendat și obligațiile legale ale Rusiei aferente Tratatului privind forțele armate convenționale în Europa, în anul 2007, cursa înarmărilor afectează evident și regiunea Mării Negre. Acordurile privind controlul armelor sunt importante în prevenirea conflictelor de tip spirală cu escaladare, acestea trebuie să se bazeze pe încredere mutuală. Din păcate, în zona Mării Negre, creșterea puterii militare nu se bazează pe încredere și norme reciproce. Ea se bazează pe frică și emoții / imagini negative. Se simte lipsa unei organizații regionale eficiente spre a gestiona astfel de stări conflictuale: după cum arătam la început, OCEMN este, în principal, o structură economică, OSCE nu este eficace în soluționarea conflictelor de tip “înghețat”, UE și NATO nu sunt acceptate de către Rusia deoarece sunt expresii ale Occidentului.

Balanța puterii în REMN pare într-un proces de schimbare rapidă și la nivelul indicilor materiali, cum ar fi economia, forțele armate, datele demografice – acestea sunt însoțite și dublate de percepțiile actorilor. Acei actori care se percep ca fiind slăbiți au tendința de a acționa mai ferm pentru a preveni această tendință. Acest lucru ar putea conduce unele state revizioniste să încerce să acționeze în forță și să își asume mai multe riscuri pentru a opri sau încetini măcar trendurile negative.

Note:

¹ Daniel Treisman, "Why Putin Took Crimea", *Foreign Affairs*, May/June 2016 issue, <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/why-putin-took-crimea>.

² "Putin's war on the West", <http://www.economist.com/news/leaders/21643189-ukraine-suffers-it-time-recognise-gravity-russian-threat-and-counter>, accessed on 14 February 2015.

³ R. Weitz, "2012 and NATO's unresolved capabilities gap", <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosou.rce/2012-and-natos-unresolved-capabilities-gap>, accesat pe 15 august 2015. De precizat că între 1985-1989, în medie statele europene alocu 3,1% PIB pentru apărare iar în 2014 doar 1,4%.

⁴ Dominik P. Jankowski, "If Europe is from Venus, then Russia is from Mars", <http://foreignpolicyblogs.com/2015/07/19/if-europe-is-from-venus-then-russia-is-from-mars/>, 19 July 2015. Autorul observă că proiectul Junker e de fapt o reactualizare a proiectului lui Rene Plevn de Comunitate Europeană a Apărării, din anii '50 ai secolului trecut.

⁵ Declarația de presă comună a Președintelui României, domnul Klaus Iohannis, cu Președintele Republicii Bulgaria, domnul Rosen Plevneliev, 15 iunie 2016, <http://www.presidency.ro/ro/media/declaratii-de-presa/declaratie-de-presa-comuna-cu-presedintele-republicii-bulgaria-domnul-rosen-plevneliev>

⁶ <http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Actualitate/Stiri/Ministrul+bulgar+al+apararii+Relatarile+privind+propunerea+de+cr>, 16 iunie 2016

⁷ <http://www.digi24.ro/Stiri/Digi24/Actualitate/Stiri/Klaus+Iohannis+Nu+creeaza+nimeni+o+flot+a+NATO+am+propus+doar+exe>, 16 iunie 2016.

⁸ <http://www.the-american-interest.com/2015/08/12/the-case-for-deterrence-by-denial/>

⁹ "NATO Warsaw Communiqué", http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm 9 July 2016.

¹⁰ Idem.

¹¹ Strategiile de tip self-restraint și offshore balancing sunt preferate de anumiți autori neorealiști prestigioși din domeniul RI, precum S. Walt și J.J. Mearsheimer dar și de strategul Barry Posen. Vezi S. Walt, J. Mearsheimer, "The Case for Offshore Balancing", *Foreign Affairs*, July-August 2016 issue, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-06-13/case-offshore-balancing>. Cei doi afirmă că sondajele de opinie PEW din SUA arată că acum 57% din americani nu mai vor ca țara lor să contribuie la securitatea altor regiuni și popoare, ci să se axeze pe securitatea și prosperitatea de acasă. Acest electorat pro-izolaționist și atlantisto-sceptic preferă candidați precum Trump sau Sanders. SUA ar trebui să se bazeze pe puterile locale spre a contracara pretențiile de hegemonie regională, și să nu se mai opună Rusiei în Europa de Est, focusându-se asupra Chinei. De asemenea, B. Posen, *Restraint. A new Foundation for US Grand Strategy*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2014. Acesta afirmă că SUA e izolat geografic de oceane, încă foarte puternică militar și economic, dotată cu arme nucleare, așadar e normal să aibă o postură predominant defensivă și să se auto-restrângă, evitând aventurile militare costisitoare din alte regiuni, care îi aduc noi adversari, fără beneficii reale. Puterea sistemică tinde spre difuzare și spre multipolarizare, dar va fi greu Chinei sau altui "challanger" să doboare SUA de pe piedestal, de aceea americanii trebuie să înțeleagă avantajele cumpătării și restrângerii benevole, ceea ce permite refacerea economiei sleite de atâtea războaie și satisfacerea populației.

¹² Pavel Felgenhauer, "Russian Military Resists Proposed Budget Cuts, Prepares for Major Ground War", *Eurasia Daily Monitor*, Jamestown Foundation, Volume: 13 Issue: 149, September 15, 2016. Autorul, un prestigios analist militar specializat în spațiul ex-sovietic, afirmă că prin dizlocarea de forțe masive pe linia de contact cu NATO și Ucraina, și prin exercițiul militar Kavkaz 2016, Rusia ar putea pregăti un "război terestru major" în Donbas, care apoi să fie extins către restul Ucrainei, mai ales că "direcția strategică sud-vest e văzută ca o prioritate de armata rusă".

¹³ "Press conference by by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of NATO Defence Ministers", http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_136581.htm, 26 octombrie 2016.

¹⁴ Idem.

¹⁵ V. Socor, "NATO's Summit Takes Half-Way Measures on the Black Sea Region" (part one), *Eurasia Daily Monitor* Volume: 13 Issue: 128, 15 iulie 2016, <http://www.jamestown.org>. Socor critică

NATO pentru că nu declară că va asigura exact același nivel de descurajare atât pentru Marea Baltică cât și pentru Marea Neagră, din comunicat părând că zona Balticii e mai bine garantată și implicit masă “valoroasă” pentru Alianță. Dar insistența pe calificativele “tailored” și “regional” (ca opus ideii de interes al tuturor aliaților) e ceea ce a descurajat Bulgaria să accepte o cooperare navală cu România și Turcia.

¹⁶ C. Diaconescu, „Federația Rusă ar dori o arhitectură de securitate euroasiatică” <http://revista22.ro/70254776/federaia-rus-ar-dori-o-arhitectur-de-securitate-euroasiatic.html>, 14 iulie 2016.

¹⁷ Moscova cere înghețarea activităților NATO și avertizează cu privire la Marea Neagră, <http://www.agerpres.ro/externe/2016/07/14/moscova-cere-inghetarea-activitatilor-nato-si-avertizeaza-cu-privire-la-marea-neagra-08-55-18>, 14 iulie 2016

¹⁸ Idem,

¹⁹ Deputy Secretary General meets Ukraine's Acting Chief of Mission to NATO http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_13417.htm?selectedLocale=en, 14 iulie 2016

²⁰ <http://blogs.cfr.org/patrick/2016/07/06/brexit-pursued-by-a-bear-natos-enduring-relevance/>

²¹ Pe 10 octombrie 2016 Rusia și Turcia au semnat, la nivel de miniștri ai energiei, acordul tehnic de construire a conductei Turkish Stream, dar rămâne în suspensie problema finanțării acestui proiect. Cei doi președinți s-au reîntâlnit la Istanbul, cu ocazia Congresului Mondial al Energiei. Turcia se așteaptă să primească anual 15,7 miliarde m.c. de gaze, pe conducta ce trece prin Marea Neagră. O cantitate similară ar urma să tranziteze și către spațiul UE. Conducta va fi construită între anii 2017-2019.

²² http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_134408.htm, 10 August 2016.

²³ Is NATO ready to Improve its Naval Capabilities? (Octavian Manea interviu cu expertul Sinan Ulgen), <http://defencematters.org/news/nato-improve-naval-capabilities/902/>

²⁴ Russia to respond to NATO attempts to bring conflicts to the Black Sea, <https://sputniknews.com/world/20160530/1040505309/russia-nato-black-sea-conflict.html>, 30 mai 2016.

²⁵ Joseph Nye Jr, *S-a sfârșit oare secolul Americii?*, translation by Ondine Dăscălița, Ed. Comunicare.ro, București, 2016, p. 50. Titlul original– *Is the American Century Over?*, Polity Press, Cambridge, 2015.

²⁶ Britanicul Barry Buzan, membru al Școlii de la Copenhaga în studiile de securitate, definea complexul de securitate astfel: “a group of states whose primary security concerns link together sufficiently closely that their national securities cannot realis-

tically be considered apart from one another”. Vezi Barry Buzan, *People, States and Fear*, London 1991, p. 90.

²⁷ “Dacă Turcia se va considera amenințată de pericolul iminent de război, va avea dreptul să aplice stipulațiile art. 20 a prezentei Convenții.” (art. 21)

²⁸ A se vedea cifrele oferite de Joseph Nye Jr, *S-a sfârșit oare secolul Americii?*, traducere de Ondine Dăscălița, Ed. Comunicare.ro, București, 2016, p. 48. Nye indică cifra de 2,5 trilioane USD însă site-urile specializate pe economie indică între 1860 și 2000 trilioane USD. Vezi de ex. “Russia GDP (1989-2016)”, <http://www.tradingeconomics.com/russia/gdp>, accesat pe 7 iunie 2016.

²⁹ International Institute for Strategic Studies (11 February 2015). *The Military Balance 2015*. London: Routledge. În ianuarie 2016 Turcia a anunțat că va construi primul său portavion numit Anadolu, ce va intra în serviciu în anul 2021. Cu un preț de un miliard de USD, acesta poate ține zece avioane F35, 12 elicoptere, 94 de tancuri și câteva mii de soldați.

³⁰ Trends in World Military Expenditure, 2015” (PDF). Stockholm International Peace Research Institute. retrieved 5 April 2016, <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1604.pdf>, p.2.

³¹ Pavel Felgenhauer, “Russian Military Resists Proposed Budget Cuts, Prepares for Major Ground War”, Eurasia Daily Monitor, Jamestown Foundation, Volume: 13 Issue: 149, September 15, 2016

³² Trends in World Military Expenditure, 2015” (PDF). Stockholm International Peace Research Institute quoted by <http://www.ibtimes.com/ukraine-military-defense-budget-seeks-4b-2016-help-fight-east-ukraine-war-2077291>, accesat pe 20 mai 2016.

³³ <http://www.wsj.com/articles/ukraine-says-1-billion-imf-loan-shows-country-is-committed-to-overhauls-1473937440>, accesat pe 20 septembrie 2016.

³⁴ SIPRI Military Expenditure Database, http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database (see the Expenditures for NATO members 1949-2015)

³⁵ P. Felgenhauer, op. it.

³⁶ A. Rettman, „UK to veto EU ‘defence union’”, <https://euobserver.com/institutional/135134>, 17 septembrie 2016.

³⁷ J.C. Junker, “State of the Union Address 2016: Towards a better Europe - a Europe that protects, empowers and defends”, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_en.htm, 14 septembrie 2016.

³⁸ J. Grierson, UK armed forces ‘could not withstand attack by major power like Russia’<https://>

www.theguardian.com/uk-news/2016/sep/17/uk-armed-forces-could-not-withstand-attack-by-major-power-like-russia, accesat pe 20 septembrie 2016.

³⁹ Shirreff chiar compară atacul rusesc contra Georgiei din august 2008 cu reocuparea Renaniei de către Hitler în anii '30 ai secolului trecut, ca moment psihologic al revizionismului de succe deoarece necontracarat așa cum ar fi trebuit de către Franța și Regatul Unit. Ocuparea Crimeei e asemuită cu anexarea Ținutului Sudeților din Cehoslovacia de către Hitler. Putin vede că Vestul nu ajută Ucraina invadată de trupe rusești, cu Crimeea pierdută, așa încât poate deduce că are cale liberă și dacă atacă un stat baltic. Occidentul nu va risca să recurgă la armele nucleare spre a proteja statul atacat, deoarece nu toate statele NATO vor să își asume un asemenea nivel de risc. Problema este că Putin probabil intuiește că riscul de a suferi atacuri nucleare este

redus, cunoscând mentalitatea occidentalilor. Vezi prezentarea cărții pe site-ul <http://nationalsecurity.news/2016-08-04-new-book-serves-as-blueprint-for-coming-war-with-russia.html>, accesat pe 21 septembrie 2016.

⁴⁰ "Rusia, dispusă la îmbunătățirea relațiilor cu Occidentul, dar nu va face schimbări interne pentru a fi pe placul cuiva din afară", <http://www.agerpres.ro/externe/2016/08/04/rusia-dispusa-la-imbunatatirea-relatiilor-cu-occidentul-dar-nu-va-face-schimbari-interne-pentru-a-fi-pe-placul-cuiva-din-afara-10-31-26>, 4 august 2016.

⁴¹ De precizat că președintele recent ales al SUA, Donald Trump, ce va prelua funcția pe 20 ianuarie 2017, urmărește normalizarea rapidă a relațiilor cu Rusia, dar există opinii avizate că nu depinde acest proces doar de voința liderului statului ci și de establishment-ul Partidului Republican, de Congres și grupurile de lobby.

ABSTRACT

The Warsaw N.A.C. summit in the summer of this year was a good opportunity for member states to assess the main risks and threats for their common security, that is the Islamic State and civil wars in the South and Russia which had modified the borders of Ukraine and Georgia without respecting international law. The wider Black Sea area is a geopolitical region which is located at the junction of western and Russian interests, a perfect bridge for the political and strategic dialogue between the East and the West but also an area with huge strategic importance in the context of the current tensions between Russia and NATO, as both actors reinforce their flank defenses and this is seen as provocative by the other side.

Keywords: NATO, security, strategy, deterrence, Russia, Turkey, Black Sea, defence budgets

Șerban F. Cioculescu (PhD in political science) is a guest lecturer at the University of Bucharest, Department of Political Science, International Relations and Security Studies, a guest lecturer with the National Defense College and the Diplomatic Institute of Romania, and also a senior scientific researcher with the Institute for Political Studies of Defense and Military History from Bucharest. He is specialized in Euro-Asian strategic studies, security studies, international organizations and international relations theory.

Noua Strategie de securitate a Uniunii Europene.

Cum își poate spori România contribuția la securitatea U.E.?

Alexandru-Mirel Țariuc

Introducere

După aproape treisprezece ani de la prezentarea „Strategiei Solana”¹ (SES), Federica Mogherini, Înaltul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și Politica de securitate (ÎR) și totodată Vicepreședinte al Comisiei Europene, a prezentat noua strategie² (SGS) propusă UE, cu ocazia întâlnirii șefilor de stat și de guvern de la Bruxelles³. Apariția acestui document strategic fundamental fusese anunțată cu un an înainte, an în care apăruse și raportul referitor la analiza strategică privitoare la acest domeniu⁴. Subliniem acest lucru deoarece, în repetate rânduri, am arătat că o strategie are nevoie de o analiză anterioară, nefiind suficientă numai detalierea viziunii existente. Documentul era absolut necesar, în condițiile în care o multitudine de evenimente internaționale au avut loc în perioada de valabilitate a SES.

Pe de altă parte, în timpul elaborării SGS (Brexit, de ex.) și chiar după prezentare (situația din Turcia), au apărut alte evenimente relevante pentru acțiunea externă europeană, care ar putea necesita revizuirii ale documentului. Conștienți că niciun document nu poate prevedea cu precizie evoluția mediului internațional de securitate, ne punem totuși întrebarea: există deja ceva de schimbat în strategie? Din fericire, chiar SGS, în finalul său, permite o astfel de abordare: „În fiecare an, vom reflecta cu privire la stadiul strategiei și vom sublinia dacă este necesar ca aceasta să fie pusă în aplicare în continuare. În sfârșit, un

nou proces de reflecție strategică va fi lansat ori de câte ori UE și statele sale membre consideră că este necesar, pentru a permite Uniunii să avanseze în mod eficace”⁵.

Așadar vom încerca să arătăm ce aduce nou „Strategia Mogherini” față de „Strategia Solana”, vom descrie ce îndeamnă, în acest moment, la un nou proces de reflecție și vom încerca să identificăm lucrurile pe care ar putea să le facă țara noastră pentru a-și crește contribuția la Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC).

Evoluția politicii de securitate și apărare înainte de „Strategia Mogherini”

Până la apariția SGS, documentul strategic fundamental al politicii UE în domeniul securității și apărării a fost „Strategia Europeană de Securitate – O Europă mai sigură într-o lume mai bună”, care data de la sfârșitul anului 2003. Apariția acesteia a fost facilitată de entuziasmul din acei ani legat de extinderea NATO și a Uniunii Europene, de pacea relativă existentă în spațiul european: „Europa nu a fost niciodată atât de prosperă, atât de sigură și nici atât de liberă. Violența înregistrată în prima jumătate a secolului XX a făcut loc unei perioade de pace și stabilitate fără precedent în istoria europeană”⁶. Scrisă pe un ton optimist și motivator, SES dorea să convingă că rolul UE în asigurarea securității globale trebuie să crească în viitorul imediat:

„Creșterea convergenței intereselor europene și consolidarea solidarității reciproce a UE ne impun ca pe un actor mai credibil și mai eficient. Europa ar trebui să fie pregătită pentru a partaja responsabilitatea în materie de securitate globală și pentru a construi o lume mai bună.”⁷ În ceea ce ne privește, trebuie să subliniem faptul că întregul document inducea ideea apariției și dezvoltării unui nou super-actor global, chiar dacă există pasaje în care se amintește importanța Alianței Trans-Atlantice pentru pacea mondială: „Relațiile transatlantice sunt de neînlocuit. Acționând împreună, Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii pot fi o formidabilă forță a binelui în lume. Obiectivul nostru ar trebui să fie un parteneriat eficient și echilibrat cu SUA. Acesta este un motiv în plus pentru ca UE să continue să își dezvolte capacitățile și să își consolideze coerența.”⁸ În acest fel, viziunea asupra întregului constă într-o relație transatlantică bipartită, responsabilitățile principale fiind partajate între părți. Surprinde oarecum numai afirmarea preferinței pentru un parteneriat direct și solid cu SUA, în condițiile în care și Canada este membru NATO. De altfel, emanciparea UE în domeniul securității și apărării fusese convenită în Alianță, astfel încât documentele NATO precizează că, la întrunirea de la Washington (aprilie 1999), „șefii de stat și de guvern ai Alianței au stabilit programe de instruire asupra dezvoltării viitoare a Identității Europene de Securitate și Apărare.”⁹ Așa cum se știe, în acei ani se desfășura o amplă reformă a Alianței care diminuă până la o treime forțele angajate pe plan european: „Dezvoltarea Identității Europene de Securitate și Apărare, în cadrul NATO, este parte integrată a adaptării structurilor politice și militare ale NATO.”¹⁰ Diferența între cele două demersuri constă în lipsa precizării „în cadrul NATO” din textul adoptat de Consiliul UE. Optimist și entuziast, lipsit pe alocuri de realism, documentul fundamental al politicii europene de securitate este un document care, de fapt, nu stabilește nimic concret, preferând să afirme că „trebuie să fim mai activi, mai coerenți și să ne dezvoltăm capacitățile. Și, de asemenea, trebuie să conlucrăm cu ceilalți.”¹¹

În decembrie 2008, la cinci ani de la apariția SES, Secretarul General al Consiliului

UE și Înalț Reprezentant pentru PESC (Javier Solana¹²) a prezentat un raport privind punerea în aplicare a SES, intitulat *Asigurarea securității într-o lume în schimbare*. Cu mici accente triumfaliste („în urmă cu cinci ani, SES a stabilit o viziune pentru modul în care UE va deveni o forță pentru o lume mai echitabilă, mai sigură și mai unită. Am avansat foarte mult pe acest drum.”¹³), raportul scoate din nou în evidență viziunea fostului Secretar General al NATO cu privire la colaborarea NATO-UE: „UE și NATO au acționat împreună pe teren în Balcani și în Afganistan, chiar dacă relațiile formale nu au avansat. Trebuie să consolidăm acest parteneriat strategic în serviciul intereselor noastre comune de securitate, printr-o mai bună cooperare operațională, cu respectarea deplină a autonomiei decizionale a fiecărei organizații, și prin continuarea activităților privind capacitățile militare.”¹⁴ De asemenea, raportul evidențiază că: „Partenerul-cheie pentru Europa în acest domeniu și în altele este SUA. Atunci când am lucrat împreună, UE și SUA au format o formidabilă forță pentru bine în lume.”¹⁵ Nu putem trece mai departe fără a sublinia ceea ce noi considerăm că este unul dintre aspectele definitorii ale documentelor Uniunii: „dezvoltarea durabilă nu poate exista în absența păcii și a securității, iar pacea durabilă nu va exista fără dezvoltare și eradicarea sărăciei.”¹⁶

În noiembrie 2009, Catherine Ashton a fost numită Înalț Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate și Vicepreședinte al Comisiei Europene.¹⁷ Ea a deținut această funcție până în noiembrie 2014, mandatul său conținând punerea în funcțiune a *Serviciului European de Acțiune Externă*¹⁸ (SEAS) la 1 decembrie 2010 și desfășurarea unor multiple negocieri de succes (Serbia, Iran etc.). În această calitate, Ashton a promovat două comunicări comune (împreună cu Comisia Europeană) care sunt interesante pentru domeniul nostru: „Europa în lume: o nouă abordare privind finanțarea acțiunii externe a UE” (2011) și „Abordarea globală a UE în materie de conflicte și crize externe” (2013). Poate că o consecință a crizei financiare și economice sau poate din alte cauze, Ashton nu a insistat pe creșterea autonomiei UE în raport cu NATO, ci s-a limitat la așa-numitele acțiuni tradiționale ale Uniunii. Astfel, între obiective-

le strategice ce ar fi trebuit finanțate prin noile instrumente se regăsește unul singur referitor direct la securitate și apărare: „îmbunătățirea capacităților de prevenire și soluționare a crizelor, menținerea păcii, prevenirea conflictelor și consolidarea securității internaționale”.¹⁹ Acesta este și subiectul celei de-a doua comunicări amintite, care se concentrează asupra modalităților de îndeplinire a sarcinilor asumate de Uniune și a motivelor care determină abordarea globală: „Deoarece provocările la nivel mondial continuă să se multiplice și să devină tot mai complexe (efectele schimbărilor climatice și ale degradării resurselor naturale, presiunile demografice și fluxurile de migrație, traficul ilicit, securitatea energetică, catastrofele naturale, securitatea cibernetică, securitatea maritimă, conflictele regionale, radicalizarea și terorismul etc.) și deoarece resursele economice și financiare rămân sub presiune, necesitatea unei abordări globale, utilizând în mod optim toate instrumentele relevante (atât instrumente de politică externă, cât și instrumente de politică internă), este în prezent mai puternică decât oricând”.²⁰ În final, documentul insistă asupra coeziunii europene: „Abordarea globală, astfel cum s-a subliniat mai sus, este o întreprindere comună și succesul său reprezintă o responsabilitate comună atât pentru instituțiile UE, cât și pentru statele membre, ale căror politici, acțiuni și măsuri de sprijin contribuie în mod semnificativ la sporirea coerenței și eficacității reacțiilor UE”.²¹

Noua strategie de securitate europeană

„Firul roșu” al documentului îl constituie nemulțumirea multora că, deși este una dintre marile puteri ale lumii din punct de vedere economic, Uniunea Europeană rămâne un actor relativ minor din punct de vedere strategic: „O mare majoritate a cetățenilor noștri consideră că trebuie să ne asumăm în mod colectiv responsabilitatea pentru rolul nostru în lume. Și oriunde mă duc, partenerii noștri se așteaptă ca Uniunea Europeană să joace un rol major inclusiv în calitate de furnizor de securitate la nivel global”.²² Ca urmare, rămâne „am-

biția unei autonomii strategice”²³ pentru UE, în condițiile în care „Uniunea noastră va depune eforturi pentru a întări partenerii noștri: vom continua aprofundarea legăturii transatlantice și a parteneriatului nostru cu NATO și, în același timp, vom dezvolta legături cu noi actori și vom explora noi formate”.²⁴ Așadar, SGS reușește cu suficientă claritate să echilibreze situația, „despicând apele”: pe de-o parte continuarea dependenței securității și apărării statelor membre de existența și acțiunea NATO, pe de alta interesul de a-și dezvolta abilitățile în locuri și situații care exced atribuțiile și interesele Alianței. Trebuie să spunem că, de altfel, avem de-a face aici cu ceea ce a făcut (în anumite limite) UE și până acum, adică este o punere de acord a afirmațiilor cu realitatea constatată. Am amintit de limite întrucât nu trebuie trecut cu vederea faptul că, în privința „întăririi NATO”, Uniunea s-a remarcat mai degrabă prin scăderea drastică și aproape continuă a cheltuielilor militare ale statelor membre decât prin fixarea ca prioritate a creșterii capacității de apărare. În aceste condiții, este de salutat faptul că SGS asumă fără echivoc angajamentul UE în privința alocării unor fonduri rezonabile pentru securitate și apărare: „Deși NATO există pentru a-și apăra membrii – în majoritate europeni – de atacuri externe, europenii trebuie să fie mai bine echipați, pregătiți și organizați pentru a contribui în mod decisiv la astfel de eforturi colective”.²⁵ Mai mult decât atât, Uniunea se va implica direct în acest sens: „Statele membre au nevoie de mijloace tehnologice și industriale pentru a dobândi și a menține capacități care să le susțină capacitatea de a acționa în mod autonom. Cu toate că politica și cheltuielile în materie de apărare rămân prerogative naționale, niciun stat membru nu își poate permite să facă acest lucru în mod individual: este necesar un efort concertat și în sprijinul cooperării”.²⁶ Apare deja o nouă idee care ni se pare foarte realistă: anarhia există și va exista, dar ea trebuie redusă cât îngăduie „tratatele”, alți pași înainte putând fi făcuți pe baza acordurilor multilaterale de cooperare, din motive de eficacitate și eficiență.

Cea de-a doua prioritate afirmată, după „securitatea Uniunii”, o constituie „Reziliența statelor și a societății în estul și sudul Uniunii Europene”.²⁷ Asemănător altor cuvinte și ex-

presii ce au intrat în limbajul curent fără a se regăsi în DEX sau regăsindu-se cu înțeles diferit (capabilitate, afordabilitate etc.), înțelesul cuvântului „reziliență” trebuie descris, mai ales că, după părerea noastră, el este foarte important pentru înțelegerea SCS. Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX) ne spune că reziliența este o: *„Mărime caracteristică pentru comportarea materialelor la solicitările prin șoc, egală cu raportul dintre lucrul mecanic efectuat pentru ruperea la încovoiere, prin șoc, a unei epruvete și valoarea inițială a ariei secțiunii transversale în care s-a produs ruperea respectivă”*.²⁸ În limba engleză, prin „resilience” se înțelege *„capacitatea cuiva de a redeveni puternic, sănătos sau de succes după ce i s-a întâmplat ceva rău”*²⁹, sau *„capacitatea cuiva de a reveni la forma sa inițială după ce a fost tras, întins, presat, îndoit etc.”*³⁰ Evident, atunci când vorbim despre state folosim primul dintre sensurile cuvântului în limba engleză. Totuși, chiar SGS consideră că o explicare a cuvântului este necesară: *„...reziliența – capacitatea statelor și a societăților de a se reforma, opunând rezistență crizelor interne și externe și redresându-se în urma acestora – este benefică atât nouă...”*.³¹ Astfel, într-o primă apreciere, definiția este absolut acceptabilă și înțelegem cu ușurință că *„Un stat rezilient este un stat sigur, securitatea fiind esențială pentru prosperitate și democrație”*.³² Din nefericire, această definiție ne spune clar că, în general, dictaturile sunt deosebit de reziliente, așa că documentul adaugă rezilienței statelor pe cea a societăților, stabilind că: *„o societate rezilientă presupune democrație, încredere în instituții, iar dezvoltarea durabilă se află în centrul unui stat rezilient”*.³³

Trecând peste aspectele de natură lingvistică, să marcăm faptul că, aici, Uniunea Europeană înțelege și descrie ceea ce știe să facă, și face dintotdeauna: își promovează și exportă, în general prin metode necoercitive, valorile, pricipiile și modelele de existență, pornind de la credința, neștrămutată (încă), a valabilității modului de viață occidental. De asemenea, trebuie remarcat faptul că actuala strategie își fixează limite ferme ale acțiunii sale de promovare a rezilienței în vecinătatea sa: *„Este în interesul cetățenilor noștri să investească în reziliența statelor și societăților*

de la est, până în Asia Centrală și de la Sud, până în Africa Centrală”.³⁴ Mai direct spus, UE afirmă că nu este interesată, momentan, de Pacific, spațiul în care pare a se concentra interesul altor mari puteri mondiale.

Desigur, documentul nu uită să precizeze politica europeană de implicare în managementul crizelor, descrie sistemele regionale de cooperare și subliniază nevoia globală de reducere a ierarhiei în relațiile internaționale. În privința planului de acțiune, a implementării strategiei, SGS este la fel de „subțire” ca precedenta strategie, rămânând senzația că autorii au fost mai interesați de formă decât de fond.

Motive noi sau mai vechi de reflecție

Așa-numita „Strategie Mogherini” lasă loc explicit revizuirilor și dezvoltărilor ulterioare: *„În fiecare an, vom reflecta cu privire la stadiul strategiei și vom sublinia, dacă este necesar, ca aceasta să fie pusă în aplicare în continuare. În sfârșit, un nou proces de reflecție strategică va fi lansat ori de câte ori UE și statele sale membre consideră că este necesar, pentru a permite Uniunii să avanseze în mod eficace”*. Este, desigur, un lucru îmbucurător, atâta timp cât au apărut deja motive serioase de reflecție.

Surprinzătoare pentru mulți lideri europeni și pentru mulți analiști ai politicii internaționale, decizia Marii Britanii de a părăsi Uniunea Europeană – luată în urma unui referendum, deci impusă democratic de cetățeni – a dus la necesitatea unui larg proces de reflecție referitor la funcționarea și scopurile, actuale și de viitor, ale Uniunii. La Brexit s-au adăugat și alte probleme majore, mai noi sau mai vechi, ale UE: valul migrator dinspre Orientul Mijlociu, atacurile teroriste din Franța, Belgia etc., percepția diferită a statelor membre cu privire la acuitatea și dimensiunile amenințării rusești, sensibila radicalizare a conducerii de la Ankara în relația cu Occidentul, nemulțumirile SUA cu privire la scăderea cheltuielilor militare în țările NATO europene, deplasarea interesului liderilor americani dinspre Atlantic spre Pacific.

Reflecția este vizibilă în toate domeniile de activitate, dar una dintre componentele ei cele mai sensibile este cea a securității și apărării. „Legarea” Uniunii Europene de NATO (implicit de SUA) trebuie să fie mai fermă sau, dimpotrivă, UE ar trebui să își dezvolte așa-numita „*armată europeană*”, complementară Alianței sau parte oarecum autonomă a acesteia? Contra-parte la amenințările evidente ale Federației Ruse va rămâne în continuare NATO, va fi constituită (așa cum susțin mulți analiști) aproape exclusiv de Statele Unite sau Uniunea Europeană își va spori substanțial capacitatea militară, îndreptându-se spre o astfel de postură? Așa cum ne-am obișnuit, UE șovăie, pentru că punctele de vedere ale statelor membre sunt diferite, uneori divergente. Ideea că trebuie găsite oportunități ale Brexit-ului nu trebuie confundată cu luarea de urgență a tuturor deciziilor la care, în timp, Marea Britanie s-a opus.

Trebuie înțeles faptul că Uniunea Europeană ezită din motive ce țin în primul rând de propria sa construcție. Ea însăși afirmă că „*UE se situează între sistemul complet federal din Statele Unite și sistemul liber de cooperare între guverne specific Organizației Națiunilor Unite*”.³⁵ Altfel spus, un grad de anarhie destul de mare, în care deciziile se iau cu mare dificultate, iar statele membre își păstrează părți însemnate ale suveranității. Revenind la domeniul nostru, deciziile în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comune (PESC) sunt luate de către Consiliu cu majoritate calificată (voturi reprezentând 65% din populația Uniunii și minimum 55% din statele UE).³⁶ Pe de altă parte, deciziile majore privitoare la direcția generală și prioritățile Uniunii (evident deciziile de natura celor discutate aici) sunt luate la nivelul Consiliului European, care „*adoptă majoritatea deciziilor sale prin consens*”³⁷, elaborând și publicând „*concluziile*” reuniunilor sale, care includ „*acțiunile care trebuie efectuate ca urmare a deciziilor*”.³⁸ Hățișul procesului decizional nu este întrecut, se pare, decât de formidabila burocratie europeană.

Suculentele legende ale copilăriei ne împing cu gândul la două situații aparent similare. În fața unor probleme complicate, Alexandru cel Mare a „rezolvat” complicatul „nod

gordian”, iar Cristofor Columb a „stabilizat”oul. Dar cât sunt de similare aceste situații? Îndrăznim să spunem gradul de similaritate este foarte înalt, din moment ce: 1) Ungaria organizează referendum³⁹ pentru a se opune unei decizii a Consiliului European⁴⁰; 2) Turcia dă ultimatumuri⁴¹ Uniunii amenințând cu „eliberarea” refugiaților; 3) Unul dintre candidații importanți la Președinția SUA condiționează respectarea Tratatului de la Washington de plata unor cheltuieli militare sporite ale aliaților⁴²; 4) Federația Rusă își continuă (aproape) nestingherită politica sa revizionistă, în ciuda sancțiunilor, intervenind amenințător ori de câte ori are prilejul⁴³; 5) Vestul Uniunii Europene trece periodic prin coșmarul atentatelor teroriste, organizate de multe ori de proprii cetățeni.

Pe de altă parte, o soluție simplă și radicală afectează însăși identitatea Uniunii Europene, neîncadrându-se în niciun fel sistemului de valori și principiilor care fundamentează organizația. Ca urmare, oricât de simplă ar fi o soluție radicală, ea nu va rezolva problemele ei, din contră, va periclita serios însăși existența UE. „Eliberarea” de sub așa-numita hegemonie americană, închiderea granițelor pentru refugiați, neglijarea încălcărilor drepturilor omului în Turcia, interzicerea sau limitarea libertăților religiei islamice ș.a.m.d. nu ar fi soluții la probleme, ci semne clare ale dezagregării Uniunii Europene, în esența ei: „*Uniunea Europeană își dorește să promoveze valorile umaniste și progresiste și să garanteze că omenirea este beneficiarul și nu victima schimbărilor majore care au loc la nivel global. Nevoile cetățenilor nu pot fi satisfăcute doar prin intermediul mecanismelor de piață și nici prin acțiunile unilaterale ale unor țări*”.⁴⁴

Concluzia poate fi una singură. Uniunea Europeană și instituțiile sale, precum și fiecare dintre statele membre, trebuie să reflecteze în continuare cu privire la identitatea UE în domeniul securității și apărării, astfel încât percepția (mai mult sau mai puțin corectă) conform căreia Uniunea este incapabilă a asigura securitatea sa, a membrilor și cetățenilor săi să dispară din conștiința comună. „*Strategia Mogherini*” este un pas înainte, dar ea nu epuizează subiectele fierbinți ale securității și apărării UE.

Contribuția României la politica de securitate și apărare europeană

Evident, concluzia referitoare la Uniune este valabilă, în aceeași măsură, pentru toate statele membre. Ca urmare, România trebuie să reflecteze în continuare cu privire la identitatea UE în domeniul securității și apărării. Dar, înainte sau simultan cu această reflecție, țara noastră ar trebui să reflecteze serios și „cu folos” la propria sa identitate, în Uniune, în Euro-Asia, în lume, lăsând la o parte lozincile sau complicațiile specifice date de ignoranță și/sau superficialitate. Percepția generală a „mersului pe sârmă” între așa-numitele „puteri protectoare afirmate” (UE în baza Tratatelor, NATO în baza Tratatului de la Washington, SUA în baza Parteneriatului strategic) trebuie înlocuită prin elaborarea și implementarea unor politici care să armonizeze în mod real poziționarea României în raport cu aceste trei puteri, mai ales că ele nu pot fi nicidecum separate.

Chiar dacă între interesele naționale de securitate se află *”consolidarea Uniunii Europene și participarea activă la procesele de integrare în interiorul acesteia”*⁴⁵, dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare omite UE în acest domeniu, arătând implicit un grad de neîncredere în eficacitatea PSAC. Enumerându-se obiectivele naționale de securitate din perspectiva politicii externe, Strategia Națională de Apărare (SNAp) numește explicit Uniunea în primele două, fără a preciza vreo legătură specială cu apărarea: *”consolidarea profilului României în NATO și Uniunea Europeană, prin contribuții atât conceptuale, cât și operaționale precum și respectarea principiilor și valorilor fundamentale ale Uniunii Europene”*⁴⁶. În schimb, vorbind despre dimensiunile securității la nivel euro-atlantic documentul precizează clar punctul național de vedere, enunțând și două condiții necesare pentru ca acesta să fie valabil: *”Garantul principal al securității României este Alianța Nord-Atlantică, relația transatlantică reprezentând liantul strategic care conferă coerență și consistență acțiunilor NATO. Soliditatea relației transatlantice depinde de menținerea angajamentului SUA în Europa, precum și de modul în care aliații*

*și partenerii europeni vor alocă resurse pentru dezvoltarea propriilor capacități de apărare”*⁴⁷. În privința Uniunii Europene, Aceasta este citată în legătură cu *”dezvoltarea cooperării în domeniul industriei de securitate cu statele din spațiul euro-atlantic, prin valorificarea oportunităților de cooperare multinaționale, în contextul inițiativelor NATO și ale Uniunii Europene”*⁴⁸.

Trecând la documentele strategice subsecvente SNAp, să spunem că documentul guvernamental (aprobat de Parlament) este mai generos, descriind sumar obiectivul de a crește credibilitatea noastră în NATO și UE: *”În cadrul UE, se va urmări dezvoltarea profilului României, inclusiv în perspectiva asumării Președinției semestriale a Consiliului UE în a doua jumătate a anului 2019, atât prin participarea activă la procesul de luare a deciziilor în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC) și la procesul de dezvoltare a capacităților în formatele de cooperare multinațională oferite de Agenția Europeană de Apărare, cât și prin contribuția la operațiile și misiunile desfășurate sub egida UE”*⁴⁹. Strategia Militară⁵⁰ are același stil, neglijând parcă existența Uniunii Europene în domeniul ei de activitate, cu excepția notabilă a afirmației referitoare la dezvoltarea prioritară a capacităților pentru *”forțele nominalizate pentru componentele Forței consolidate de răspuns a NATO și pentru Grupurile tactice de luptă ale UE”*⁵¹.

Am salutat, așa cum foarte multă lume a salutat, inițiativa de construcție a unei „Mari strategii”, dar mărturisim că algoritmul folosit pentru elaborarea și promovarea ei, adânc înrădăcinat în tradițiile autohtone, ne-a înfiorat: 1) Se constituie un grup de personalități (mai mult sau mai puțin competente) responsabil de proiect; 2) Se poartă discuții (mai mult sau mai puțin ordonate) referitoare la subiect cu alte personalități susceptibile a fi pricepute în domeniu; 3) Se elaborează o primă formă a documentului (mai mult sau mai puțin coerentă și realistă); 4) Se supune dezbaterii publice și se colectează (mai mult sau mai puțin organizat) reacții de la cei interesați; 5) Grupul responsabil introduce (mai mult sau mai puțin atent) unele dintre propunerile celor care au reacționat; 6) Documentul este prezentat

(mai mult sau mai puțin triumfalist) oficial; 7) Documentul este aprobat (cu mai multă sau mai puțină lejeritate) de forul competent; 8) Strategia este stocată pe diverse medii și este utilizată (mai mult sau mai puțin exclusiv) de pasionații de politică și istorie.

Chiar dacă nu respingem logica unora dintre pașii descriși, atragem atenția că o strategie referitoare la o națiune este viabilă în măsura în care populația aderă în mod real la viziunea ce fundamentează strategia. Mai mult, populația nu poate adera la ceva ce nu înțelege sau la ceva despre care nu are habar. În consecință, credem că românilor trebuie să li se dea șansa (istorică) de a percepe interesul real al statului față de ei. Pentru asta, dialogul trebuie să fie mult mai deschis, mai larg, mai coerent și organizat, fundamentat fiind pe un surplus de cunoaștere din partea cetățenilor. Spunem asta pentru că, indiferent de complexitatea lumii actuale, percepția cea mai prezentă la români referitor la securitate constă în identificarea rușilor și ungarilor ca amenințare gravă și a NATO ca paznic al suveranității și independenței noastre.

Revenind la subiectul nostru, să subliniem că, după stabilirea cât mai exactă a poziției românești în securitatea și apărarea națională, va trebui să participăm activ la unele acțiuni prevăzute explicit în SGS⁵²: 1) România va trebui să își consolideze „sectoarele securității și apărării în deplină conformitate cu drepturile omului și statul de drept”; 2) Românii vor trebui să fie „mai bine echipați, pregătiți și organizați” pentru a contribui la „eforturile colective sau a acțiunea autonom, dacă și atunci când este necesar”; 3) Statul român trebuie să participe la „sincronizarea și adaptarea reciprocă a ciclurilor naționale de planificare în domeniul apărării și a practicilor de dezvoltare a capacităților”; 4) Autoritățile trebuie să încurajeze „un schimb mai intens de informații și o cooperare mai strânsă între serviciile de informații” românești și agențiile UE; 5) Să cheltuie 35% din totalul fondurilor dedicate echipamentelor pentru achiziții colaborative. Desigur, am putea continua cu obligațiile pe care le incumbă strategia dar, înainte de toate, România trebuie să-și clarifice precis interesele și obiectivele sale în PSAC.

Concluzii

Să încercăm să răspundem întrebărilor puse la început. Întâi: *corespunde actuala strategie contextului de azi sau trebuie deja făcute unele schimbări?* Mediul de securitate se schimbă foarte repede și nicio strategie din lume nu poate ține pasul. Ca urmare, suntem convinși că noua strategie este binevenită, iar ideea revizuirii sale periodice și a continuității procesului de reflecție este salutară. Personal, considerăm că ea constituie un pas înainte pentru UE și pentru statele membre, asumându-și mai clar dependența apărării continentului de existența și acțiunea Alianței.

În al doilea rând: *care ar fi rolul țării noastre în implementarea acestei strategii?* Răspunzând cu precizia multor documente citate deja, primul răspuns ar fi: *un rol major!* Suntem convinși că țara noastră ar trebui să privească cu mai multă seriozitate acest pilon al Uniunii și să își definească cu claritate și realism locul său în arhitectura PSAC. Este necesar, desigur, un proces de reflecție care să ia în considerare atât interesele cât și resursele ce ar putea fi disponibile. Adică, ne repetăm, ar trebuie să se elaboreze o analiză strategică serioasă, care să nu fie destinată descrierii multiplelor „jucării” dorite de cei care sunt responsabili pentru analiză, ci găsirii soluției posibile și convenabile pentru atingerea unui nivel de securitate acceptabil.

Bibliografie

Academia Română: Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX), București, 2009

[1] Administrația Prezidențială: *Strategia Națională de Apărare a Țării în perioada 2015-2019 – O Românie puternică în Europa și în lume*, București, 2015

[2] Comisia Europeană: *Cum funcționează Uniunea Europeană*, Bruxelles, 2014

[3] Comisia Europeană: *Comunicare comună către Parlamentul European și Consiliu – Europa în lume: o nouă abordare privind finanțarea acțiunii externe a UE*, Bruxelles, 2011

[4] Comisia Europeană: *Comunicare comună către Parlamentul European și Consiliu – Abordarea globală a UE în materie de conflicte și crize externe*, Bruxelles, 2013

[5] Comisia Europeană: Cum funcționează Uniunea Europeană, Bruxelles, 2014

[6] Comunitățile europene: *Raport privind punerea în aplicare a Strategiei europene de securitate – Asigurarea securității într-o lume în schimbare*, Bruxelles, 2009

[7] Consiliul Uniunii Europene: *O Europă mai sigură într-o lume mai bună – Strategia europeană de securitate*, Bruxelles

[8] European Union: *Strategic Review: The European Union in a changing global environment – A more connected, contested and complex world*, Bruxelles 2015

[9] Fontaine, P.: *12 lecții despre Europa*, Bruxelles, 2014

[10] Guvernul României: *Carta Albă a Apărării*, București, 2015

[11] Guvernul României: *Strategia Militară a României – Forțe armate moderne, pentru o Românie puternică în Europa și în lume*, București, 2016

[12] NATO: *Manualul NATO*, Bruxelles, 2001

[13] Uniunea Europeană: *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată)*, Bruxelles, 2009

[14] Uniunea Europeană: *Viziune comună, acțiune comună: o Europă mai puternică – O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene*, Bruxelles, 2016

Note

¹ Consiliul Uniunii Europene: *O Europă mai sigură într-o lume mai bună – Strategia europeană de securitate*, Bruxelles, 15.12.2003

² Noua strategie este intitulată: *Viziune comună, acțiuni comune: O Europă mai puternică – O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene*, textul său fiind preluat de pe https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_ro_version.pdf, accesat la 20.09.2016.

³ A fost vorba de fapt de două întâlniri: cea a Consiliului European (28 iunie, cu Regatul Unit în componență) și reuniunea informală (29 iunie, fără Regatul Unit)

⁴ Uniunea Europeană: *Strategic Review: The European Union in a changing global environment – A more connected, contested and complex world*, Bruxelles 2015, preluat de pe <http://europa.eu/globalstrategy/fr/node/15>, accesat la 20.09.2016

⁵ Uniunea Europeană: *Viziune comună, acțiune comună: o Europă mai puternică – O strategie glo-*

bală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene, Bruxelles, 2016, preluată de pe https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_ro_version.pdf, accesat pe 20.09.2016.

⁶ Consiliul Uniunii Europene: *O Europă mai sigură într-o lume mai bună – Strategia europeană de securitate*, Bruxelles, 15.12.2003

⁷ *Ibidem*

⁸ *Ibidem*

⁹ NATO: *Manualul NATO*, Bruxelles, 2001

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ Consiliul Uniunii Europene: *O Europă mai sigură într-o lume mai bună – Strategia europeană de securitate*, Bruxelles, 15.12.2003

¹² Javier Solana a deținut această funcție din 1999 până în 2009 după ce, între 1995 și 1999 fusese Secretar General al NATO, informație preluată de pe https://ro.wikipedia.org/wiki/Javier_Solana, accesat pe 16.09.2016

¹³ Comunitățile europene: *Raport privind punerea în aplicare a Strategiei europene de securitate – Asigurarea securității într-o lume în schimbare*, Bruxelles, 2009

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ Noua titulatură este determinată de intrarea în vigoare a Tratatelor

¹⁸ *Serviciul European de Acțiune Externă (SEAE) este o instituție a Uniunii Europene (UE) a cărei înființare a fost prevăzută prin Tratatul de la Lisabona. Serviciul, lansat oficial la 1 decembrie 2010, asistă Înalțul Reprezentant (ÎR) al UE pentru politica externă și de securitate comună în exercitarea mandatului său.*, informație preluată de pe <https://www.mae.ro/node/1534>, accesat pe 16.09.2016

¹⁹ Comisia Europeană: *Comunicare comună către Parlamentul European și Consiliu – Europa în lume: o nouă abordare privind finanțarea acțiunii externe a UE*, Bruxelles, 2011

²⁰ Comisia Europeană: *Comunicare comună către Parlamentul European și Consiliu – Abordarea globală a UE în materie de conflicte și crize externe*, Bruxelles, 2013, preluată de pe <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX:52013JC0030>, accesat la 16.09.2016

²¹ *Ibidem*

²² Uniunea Europeană: *Viziune comună, acțiune comună: o Europă mai puternică – O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene – Cuvânt înainte*, Bruxelles, 2016, preluată de pe https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_ro_version.pdf, accesat pe 20.09.2016.

²³ *Ibidem*

²⁴ *Ibidem*

²⁵ *Ibidem – Prioritățile noastre externe*

²⁶ *Ibidem*

²⁷ *Ibidem*, *Reziliența statelor și a societății în estul și sudul Uniunii Europene*

²⁸ Academia Română: *Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX)*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2009

²⁹ Definiție preluată de pe <http://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience>, accesat pe 21.09.2016

³⁰ *Ibidem*

³¹ Uniunea Europeană: *Viziune comună, acțiune comună: o Europă mai puternică – O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene – Reziliența statelor și a societății în estul și sudul Uniunii Europene*, Bruxelles, 2016, preluată de pe https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_ro_version.pdf, accesat pe 21.09.2016.

³² *Ibidem*

³³ *Ibidem*

³⁴ *Ibidem*

³⁵ Comisia Europeană: *Cum funcționează Uniunea Europeană*, Bruxelles, 2014

³⁶ Uniunea Europeană: *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidată)*, art.238

³⁷ Comisia Europeană: *Cum funcționează Uniunea Europeană*, Bruxelles, 2014

³⁸ *Idem*

³⁹ Circa 95% dintre cetățenii unguri care au participat duminică (2 octombrie 2016) la referendumul privind cotele obligatorii de refugiați adoptate la nivelul Uniunii Europene au votat împotriva acestor cote, relevă un sondaj, însă rata participării la urne este estimată la circa 45%, sub pragul de 50% necesar validării scrutinului, preluat de pe <http://www.agerpres.ro/externe/2016/10/02/ungaria-referendum-circa-95-dintre-alegatori-au-respins-cotele-obligatorii-de-refugiati-prezenta-la-urne-sub-50-20-29-30>, accesat la 03.10.2016

⁴⁰ Miniștrii de Interne ai statelor UE au aprobat, în reuniunea de marți (septembrie 2015), sistemul propus de Comisia Europeană privind distribuirea a încă 120.000 de refugiați, a anunțat președinția luxemburgheză a Consiliului UE. Decizia a fost luată cu o majoritate calificată, o măsură neobișnuită pentru că de obicei deciziile în Consiliu se iau cu unanimitate. Astfel, a fost ignorată opoziția celor 4 state din Estul Europei - România, Cehia, Slovacia și Ungaria, care au votat împotriva mecanismului suplimentar de relocare a refugiaților. Cele 4 state vor participa însă la acest mecanism, pentru că sunt obligate de tratatele UE, o dată ce au recunoscut rezultatul votului.. preluat de pe <http://www.gandul.info/international/cotele-obligatorii-impuse-la-bruxelles-cati-refugiati-va-fi-obligata-sa-primeas>

ca-romania-14737914, accesat la 03.10.2015

⁴¹ „Dacă nu se ajunge la o liberalizare a vizelor, vom fi obligați să ne distanțăm de acordul asupra returnării migranților din 18 martie”, a declarat ministrul turc de externe, Mevlut Cavusoglu (1 octombrie 2016), preluat de pe http://www.realitatea.net/turcia-ultimatum-pentru-liderii-ue-erdogan-mai-a-teapta-pana-in-octombrie_1965289.html, accesat pe 03.10.2016

⁴² Donald Trump a lăsat să se înțeleagă că Statele Unite ar putea să nu respecte și aplice prevederile art.5, dacă statele atacate nu efectuează cheltuieli militare de minimum 2% din PIB, informație preluată de pe <http://www.theatlantic.com/news/archive/2016/07/trump-nato/492341/>, accesat la 03.10.2016

⁴³ Este evident până și pentru cei mai înverșunați susținători ai unificării cu România că dacă (Republica) Moldova face un pas către România, regiunea Transnistria va cădea odată cu acest pas a declarat la 8 iulie 2016 vicepremierul rus Rogozin, informație preluată de pe http://www.realitatea.net/rusia-amenin-are-ocanta-pentru-republica-moldova-romania_1956588.html, accesat pe 04.10.2016

⁴⁴ Fontaine, P.: *12 lecții despre Europa*, preluată de pe <http://bookshop.europa.eu/ro/12-lec-ii-despre-europa-pbNA0213714/>, accesat la 04.10.2016

⁴⁵ Administrația Prezidențială: *Strategia Națională de Apărare a Țării în perioada 2015-2019 – O Românie puternică în Europa și în lume*, București, 2015, pct.20

⁴⁶ *Ibidem*, pct.24

⁴⁷ *Ibidem*, pct.34

⁴⁸ *Ibidem*, pct.73

⁴⁹ Guvernul României: *Carta Albă a Apărării*, București, 2015, p.20

⁵⁰ Acest document a fost, în sfârșit, aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 7087/2016, în vigoare de la 07.10.2016. Amintim faptul că, în conformitate cu legea, în primul semestru al anului viitor va trebuie să avem o nouă Cartă Albă, după care va urma o nouă Strategie militară.

⁵¹ Guvernul României: *Strategia Militară a României – Forțe armate moderne, pentru o Românie puternică în Europa și în lume*, text preluat de pe <http://lege5.ro/Gratuit/geztanjsgzezq/hotararea-nr-708-2016-pentru-aprobarea-strategiei-militare-a-romaniei>, accesat la 10.10.2016.

⁵² Toate aceste acțiuni sunt adaptate după textul SGS: Uniunea Europeană: *Viziune comună, acțiune comună: o Europă mai puternică – O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene – Cuvânt înainte*, Bruxelles, 2016, preluată de pe https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_ro_version.pdf, accesat pe 20.09.2016.

ABSTRACT

Having in mind the meetings of the European leaders of 28th June (European Council - EU 28) and 29th June 2016 (the informal meeting - EU 27), Donald Tusk reported to the European Parliament a *“Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy”*, designed to adapt UE policies to the new existing circumstances in the international environment: *“The European Council welcomes the presentation of the Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy by the High Representative and invites the High Representative, the Commission and the Council to take the work forward.”* Thus, after thirteen years a new security strategy is issued, one developed under the coordination of the High Representative Federica Mogherini. Of course, several questions arise: does this new strategy correspond to the current context? Or perhaps, in light of recent events it requires new changes? What is the role of Romania in implementing this strategy? We will try to answer these questions here, aware that, undoubtedly, the future holds surprises.

Cuvinte cheie: security strategy, state resilience, migration, cooperation, collective defense, Brexit

Alexandru-Mirel Țariuc is security programme director within the Institute for Political Studies of Defense and Military History of Bucharest.

SECURITATE INTERNAȚIONALĂ

În timp ce Japonia privește către America, Tokyo aruncă o privire către China

Carola Frey

Introducere

Din 2013 până în prezent (și în mod constant) avioanele de vânătoare F-15 japoneze staționate la baza aeriană Naha, Okinawa, au îndeplinit misiuni de interceptare a avioanelor chineze care zboară la limita spațiului aerian japonez în apropierea lanțului de insule disputate cu China. Primul eveniment de acest tip a avut loc în anul 2013 când un avion chinez tip Y-12 de patrulare maritimă s-a apropiat la 120 de kilometri de insulele Senkaku (numele japonez)¹ sau Diaoyu (numele chinezesc). În prezent piloții japonezi declară că întâlnesc din ce în ce mai des avioane de recunoaștere, iar din 2015 incursiunile forțelor chineze sunt realizate cu avioane de luptă. Pe lângă incursiunile aeriene, Beijing trimite în mod regulat patrulare ale pazei de coastă în apele teritoriale ale insulelor Senkaku, crescând riscul unor incidente cu navele japoneze care traversează zona.

La rândul său, China acuză Japonia că numeroase avioane ale sale au efectuat manevre periculoase în apropierea unor avioane de vânătoare chineze care patrulau în Marea Chinei de Est. Asemenea anunțuri au fost făcute în luna iulie și august 2016. China a mai acuzat Japonia că avioanele sale ar fi activat un anumit tip de radar (*fire-control radar*) care este folosit înainte de a deschide focul asupra unui alt aparat aviat. Ministerul Apărării din China a catalogat acțiunile japoneze ca „distrugând pacea și stabilitatea în regiune”. Acuzele au venit și după ce un comandant japonez a cri-

ticat escaladarea activităților militare chineze în Marea Chinei de Est. Ca răspuns, Japonia a făcut publice statisticile pentru lunile aprilie-iunie, perioadă în care avioanele japoneze au fost ridicate de la sol de peste 200 de ori pentru a intercepta avioane chineze care zburau în direcția Japoniei.

Privire de ansamblu asupra situației

Japonia, prin menținerea controlului asupra Insulelor Senkaku, își protejează interesele în Marea Chinei de Est². Publicul japonez pare să susțină ideea că insulele aparțin Japoniei. Experții indică valoarea strategică a insulelor, din perspectiva intereselor Japoniei. În cazul în care China ar ocupa insulele, și-ar asigura superioritatea în chestiuni de intelligence, ar avea controlul asupra spațiului aerian și maritim în sectorul sudic al Mării Chinei de Est și asupra rezervelor energetice și diverselor resurse maritime. Există și o legătură strategică cu insula Taiwan. Dacă unirea cu China ar avea loc, zonele înconjurătoare insulelor Senkaku ar deveni marea Chinei și ar constrânge marina și forțele aeriene japoneze în afara zonei.

Din perspectiva Chinei, un savant militar chinez a identificat în aceste chestiuni „trei «amenințări reale»: împiedicarea reunificării patriei [Taiwan]... insulele ocupate [Senkaku/Diaoyu]... drepturile pe mare încalcate”³. Abordarea generală a Chinei privind disputele teritoriale este relevantă, China nefiind dispusă să facă compromisuri în legătură cu teritoriile

marine. Negocierea tinde să fie una anevoioasă, China amânând rezoluția până când poziția sa de putere se îmbunătățește.

Disputarea insulelor este însă mult mai complexă decât atribuirea de teritorii, ea începe cu problema platoului continental, fiecare stat căutând să interpreteze dreptul internațional în favoarea sa pentru a-și maximiza accesul la posibilele resurse din regiune.

O a doua problemă este modul în care ar trebui să fie delimitată și definită conform UNCLOS⁴(Legea Mării) zona economică exclusivă a fiecărei țări. În acest caz, fiecare guvern se bazează pe interpretarea proprie a prevederilor UNCLOS referitoare la delimitarea zonei economice exclusive pe baza căreia atât Japonia cât și China definesc spațiul aerian.

China a susținut constant că prezența militară străină în spațiul aerian al zonei sale economice exclusive este o amenințare la adresa securității naționale, având astfel dreptul de interceptare. Japonia folosește limita zonei sale economice exclusive (din perspectivă proprie) ca să stabilească limitele zonei ADIZ⁵, zonă sensibilă pentru securitatea națională și în care aeronavele japoneze pot contesta prezența aeronavelor străine care nu se identifică.

O a treia problemă este dacă insulele Senkaku/Diaoyu sunt în realitate insule, în sensul prezentat de UNCLOS, deci capabile să susțină trai uman. China nu a luat o poziție cu privire la această chestiune, în timp ce Japonia afirmă că sunt.

Un al patrulea punct de dispută este dacă problemele de delimitare și teritoriul trebuie să fie rezolvate înainte de extragerea și dezvoltarea resurselor. China a susținut că în zonele în care suveranitatea (definit în sens larg) este contestată, cele două părți ar trebui să anuleze disputele și să urmărească dezvoltarea în comun. Astfel, dezvoltarea în comun ar fi adecvată pentru insulele disputate și pentru parte din Marea Chinei de Est. Japonia a refuzat ferm să discute dezvoltarea în comun și a fost ambiguă în ceea ce privește Marea Chinei de Est.

O altă chestiune în această dispută este și bugetul apărării pe 2014⁶, 2015⁷ și 2016⁸ al Japoniei, care a avut în vedere importanța deosebită a forțelor amfibii capabile să apere insulele japoneze izolate (cu trimitere directă la insulele Senkaku), crearea unui sistem de avertizare

antiaeriană timpurie în sudul arhipelagului, achiziția de aparate V-22 Osprey care pot fi operate și de la bordul port-elicopterelor aflate deja în dotare. În 2014, de exemplu, pentru marină s-au cheltuit aproximativ 750 milioane de dolari pentru construcția de noi distrugătoare, 520 milioane de dolari pentru submarine și 500 de milioane pentru nave de salvare submarină.

În acest sens, strategia navală a Chinei prevede diferite etape, etapa actuală având în vedere extinderea puterii maritime până la primul lanț de insule. Planificatorii militari chinezi consideră Okinawa și insulele în litigiu parte a „primului lanț de insule”, ceea ce arată hotărârea chineză de a controla în cele din urmă apele din vestul Japoniei.

China își extinde rapid și forța sa aeriană – conform Cartei Albe a apărării⁹. Aceasta are în vedere modernizarea echipamentelor și formarea piloților¹⁰ pentru a ajunge la nivelul Japoniei, care mult timp a fost considerată un reper pentru regiune.

Planurile Japoniei trebuie privite ca o strategie pe termen lung, iar uneori modificările și cheltuielile militare pentru strategia de apărare au valențe mult mai subtile. Modificarea radarilor civile japoneze pentru creșterea zonei de acoperire, dotarea cu radare mai performante a navelor pazei de coastă și a multor nave civile, plus un sistem de comunicație care să permită un grad ridicat de accesibilitate pentru alarmare timpurie (atât pentru forțele civile cât și pentru marina militară) pot fi soluții mai puțin vizibile, dar care descriu o abordare mult mai eficientă.

Tot din acest punct de vedere nu achiziția în sine de avioane F-35 sau V-22 Osprey¹¹ este esențială, ci intenția și posibilitatea de a le cumpăra reprezintă factorul descurajării. Schimbările efectuate în baze precum Naha sau Yonaguni se referă în principal la modificări prin care se realizează un mecanism de avertizare timpurie și un răspuns eficace la amenințări potențiale orientate către orice punct al teritoriului japonez¹².

Construirea unei noi clase de portavioane (mascate în port-elicoptere) poate constitui doar o modalitate de proiectare a puterii militare. În realitate, o forță japoneză de reacție rapidă (elicoptere de susținere, fregate multi-

rol, vehicule amfibii de debarcare etc), precum cea existentă în Okinawa (în Okinawa se află și importante baze militare americane), poate fi mult mai eficientă în a gestiona și contracara amenințările chineze.

În 2014, publicația *YomiuriShimbun*, citând surse anonime ale ministerului apărării, scria că, până în 2018, 350 de militari vor fi staționați pe trei insule - Amamio, Miyako și Ishigaki - situate în apropierea arhipelagului Senkaku pentru a asigura securitatea în regiune.

Bugetul apărării poate să nu fie impresionant, dar poate construi infrastructura concretă și eficientă¹³ (din punct de vedere economic) aliniată strategiei și tacticii de apărare a teritoriului japonez (rezultând un raport optim între resurse consumate și sisteme eficiente ieftin de întreținut).

Bazele situate pe insulele japoneze izolate au în primul rând rol de avanpost militar și de securitate. Deoarece China a intensificat presiunea în ultimii ani, prin trimiterea mai multor avioane și nave să patruleze apele din apropierea insulelor, ciocnirile forțelor celor două părți sunt un proxy pentru o luptă mult mai mare, încadrată în echilibrul de putere din Asia de Est. Cele două state sunt prinse într-o dilemă de securitate, în ciuda interacțiunii lor pozitive atunci când vine vorba de economie.

Managementul diplomatic al vechiului diferend cauzat de insulele Senkaku/Diaoyu poate avea impact asupra unor ciocniri ulterioare, oferind un scenariu și parametri pentru astfel de interacțiuni. Conform anumitor teoreticieni, interacțiunea repetată ameliorează litigiile și permite părților să dezvolte modele de comportament pentru a gestiona posibile crize. De asemenea, oferă și oportunitatea de a desfășura acțiuni în limite de siguranță, deoarece statele își cunosc reciproc limitele. Importat de subliniat în acest caz este și faptul că litigiile repetate conduc și la un cerc vicios.

În cazul unui conflict între forțele japoneze și forțele navale sau aeriene chineze, liderii și instituțiile civile au un rol determinant, în acest mod problema reală fiind dacă aceste mecanisme au abilitatea și capacitatea de a lucra împreună și de a limita efectele unei asemenea coliziuni.

Dinamica relațiilor bilaterale China-Japonia

Parcursul relațiilor bilaterale China-Japonia nu poate înregistra progrese rapide și concrete, precum nici problemele de securitate dintre Beijing și Tokyo nu pot avea soluții miraculoase. Însă simplul fapt că există discuții la nivel înalt poate fi considerat un progres semnificativ. Rezultatele oricărui dialog strategic se văd materializate în tentativele de a crea un mecanism de comunicare pentru managementul crizelor pe mare și în aer. Deși cele două state nu au reușit să ajungă la un acord privind intrarea în vigoare a mecanismului, China și Japonia au reafirmat angajamentul pentru a finaliza procesul.

Japonia practică pe de o parte o strategie de *containment*, deși nu este cea mai bună strategie, deoarece nu poate satisface ambițiile Beijingului și nu poate contracara presiunea militară chineză. Însă, ascensiunea Chinei oferă atât provocări cât și oportunități pentru Japonia. Pe de o parte Japonia poate construi suficiente capacități de apărare și numeroase parteneriate pentru a descuraja agresivitatea chineză, încurajând în acest fel Beijingul să adopte roluri cu o doză crescută de responsabilitate, roluri constructive pentru regiune și în plan internațional. În acest scop Japonia trebuie să stabilească un zid de apărare robust pentru a asigura zona sa de sud-vest, în timp ce consolidează parteneriatele pentru a promova libertatea mărilor (exemple bune în acest sens sunt relația Japonia ASEAN și exercițiile militare SUA India Japonia).

În plus, Japonia dezvoltă și o strategie tip *engagement*. Tokyo depune eforturi pentru a comunica și a stabili mecanisme de construire a încrederii cu Beijing pentru a reduce tensiunile și riscul de interacțiuni agresive. Japonia și China au convenit în martie 2015 asupra unui mecanism de consultare maritim și comunicare în situații de criză. Punerea în aplicare a acestor mecanisme este o necesitate acceptată în cadrul Dialogului de Securitate din 2015¹⁴ de ambele părți. Tot în cadrul dialogului, metodele propuse au fost ca Japonia să se angajeze în procese de consolidare a încrederii cu China prin exerciții multilaterale și pe termen lung,

organizarea de misiuni contra pirateriei sau asistență umanitară și de răspuns la dezastre.

Cu toate acestea, consolidarea încrederii și gestionarea crizelor cu un partener de tipul Chinei nu este o chestiune ușoară. Problema nu este reprezentată de lipsa unui mecanism, ci de lipsa unui spirit de angajament. Simpla existență a mecanismelor de gestionare a crizelor pe mare nu va implica automat și optima funcționare a acestora. De exemplu, Acordul Consultativ Maritim Militar SUA-China, care are o natură similară, nu a reușit să prevină crize ca incidentul USS Cowpens - Liaoning (noiembrie 2013). Acordul a lucrat mai mult în favoarea Chinei, deoarece aceasta a monopolizat consultările pentru atingerea obiectivelor sale politice, precum limitarea prezenței navelor SUA în zona economică exclusivă pe care China susține că o deține sau pentru a stopa transferul de armament în Taiwan.

Din acest punct de vedere abordarea Japoniei mai prezintă și un caracter de *deterrence* și *hedging*, strategii implicate simultan. Strategia de *hedging* a inclus măsuri precum consolidarea alianței Japonia - Statele Unite și construirea unui cadru de securitate multi-stratificat, care oferă Chinei stimulente pentru a se „conforma” cu „standardele internaționale.”

Totuși, numeroși analiști sugerează că o strategie mixtă ar putea fi inefficientă și recomandă ca Japonia să atragă cooperarea Chinei prin investiții pe termen lung în instituții și tehnologie, zonele tradiționale de putere japoneză.

Din cadrul documentelor și declarațiilor oficiale reiese că Tokyo urmărește echilibrarea internă și externă. Informarea asupra politicilor de apărare și de securitate ale țării, prin schimburi suplimentare cu privire la problemele de securitate, va participa activ la îmbunătățirea încrederii reciproce, chestiune centrală a consolidării relațiilor bilaterale.

O tentativă de acest gen este faptul că, în prezent, navele și avioanele japoneze și chinezești utilizează o frecvență radio comună pentru a reduce posibilitatea unei coliziuni. Intensificarea dialogurilor și comunicarea pe baza principiului egalității facilitează cooperarea în domeniul securității și îmbunătățesc relația bilaterală, promovând beneficii reciproce.

Evoluțiile bilaterale pot apărea ca un pas înainte și pot conduce la schimbări, constante

în relațiile Japonia-China. Riscul răcirii relațiilor este ridicat din cauza chestiunilor de securitate nerezolvate și a unei dileme de securitate încă prezentă. În acest sens sunt întreprinse și măsurile actuale de a stabili un mecanism de comunicare și forumuri multilaterale pentru aplanarea diferendelor și clarificarea percepțiilor în domeniul securității.

Summit-ul trilateral între miniștrii de externe ai Chinei, Japoniei și Coreei de Sud este o astfel de măsură. Potrivit ministrului de externe japonez, Fumio Kishida, summit-ul urmărește și discuții bilaterale cu omologii chinezi și coreeni pe marginea reuniunii principale, dialogul trilateral concentrându-se asupra „proiectelor de cooperare” actuale și viitoare care implică toate cele trei țări. Unul dintre principalele avantaje ale discuțiilor multilaterale de securitate este faptul că problemele relațiilor bilaterale „se diluează” într-un cadru extins. Acest proces facilitează deliberarea asupra unor probleme mai sensibile de securitate. În mod clar dialogul multilateral și schimburile constante au un impact pozitiv asupra contactelor bilaterale, iar ambele sunt mult ajutate de schimburile la nivel Track II și Track III.

Pentru Japonia un echilibru devine esențial având în vedere disputele din Marea Chinei de Est cu China, relațiile cu SUA, tensiunile interne și tentativele de a schimba politica de securitate. În mod general noile direcții stabilite de Japonia și SUA ale cooperării lor bilaterale de apărare includ: formularea unor răspunsuri bilaterale consolidate, flexibile și eficiente, stabilirea caracterului global al Alianței SUA-Japonia, cooperarea cu alți parteneri regionali și o sinergie în cadrul politicilor naționale de securitate a celor două guverne. Pe termen lung orientările actualizează cadrul general și conducerea politică, rolurile și misiunile celor două țări, precum și dezvoltarea unor noi modalități de cooperare și coordonare. Orientările vor avansa, de asemenea, măsuri pentru menținerea păcii și securității și vor avea în vedere descurajarea unui posibil conflict regional. Mai mult, *The Interim Report on the Revision of the Guidelines for U.S.-Japan Defense Cooperation* se concentrează asupra Japoniei și pe posibilele situații de urgență în regiunea înconjurătoare. În acest mod Japonia devine numai parțial o „prelungire geopolitică a puterii americane”.

Pentru Japonia, SUA nu mai este protectorul absolut și „principala ancoră de salvare”, atât sub aspect militar, cât și al asigurării aprovizionării cu resurse. Reformele interne militare și economice ale Japoniei construiesc o altă geometrie a relațiilor SUA-Japonia. Tokyo adoptă o poziție activă în cadrul alianței, integrând „cadrul juridic pentru securitatea națională”. Tot în această ordine de idei, America are nevoie de o alianță cu Japonia pentru a-și justifica prezența în regiune, Japonia fiind cel mai puternic stat, după China, în regiunea Mării Chinei (după cum o alianță SUA-Filipine este relevantă în contextul regional extins).

Consolidarea și revitalizarea relației SUA-Japonia pot fi interpretate ca o măsură preventivă. Aici există două posibilități. Aceasta „preveni” o posibilă axă economică Beijing-Tokyo, care ar reprezenta o amenințare la politica de reechilibrare a Americii în Asia. Deși sunt considerate în mod frecvent „rivale eterne”, China și Japonia sunt pilonii economiei Asiei de Est. Datorită forței lor economice, dar și geografiei, o alianță nipono-chineză devine o posibilitate. Sau o astfel de alianță poate „preveni” o China agresivă în Marea Chinei de Est, dar nu numai. Astfel, se poate spune că între China și Japonia (dar și între China și SUA, și Japonia și SUA) există intense relații economice, dar și o profundă inamiciție din cauza contextului istoric sau a relațiilor de putere. Dificultățile regionale întâmpinate în căutarea soluțiilor sunt cu atât mai mari cu cât țările implicate nu au experiența unor contexte sau organizații integrative, deci a unor forme colective de securitate. Lipsește în consecință consensul acestor țări în ceea ce privește construirea unei ordini supranaționale.

Concluzii

Contextul asiatic este un model al unei „*Noi Forțe*”, un mecanism complex și eficient de reprezentare a puterii statale dincolo de granițe prin orientarea simultană și întrepătrunsă a doi vectori: militar și economic.

Tendențele actuale din Marea Chinei de Est (valabile și pentru Marea Chinei de Sud) indică două evoluții cu probabilitate mare de realizare. Prima atrage atenția asupra construirii

unui triunghi de forțe geopolitice format din Statele Unite, Japonia și Coreea de Sud. Relațiile dintre acestea se anunță complexe, încărcate de numeroase necunoscute, dar și de posibile tensiuni, având atât motive de cooperare cât și de conflict.

A doua tendință remarcabilă este concretizarea „terenului de confruntare”. În perimetrul bazinului Pacificului se desfășoară o serie de provocări principale pentru preluarea și exercitarea rolului de hegemon de către una din puterile actuale ale lumii. Identitatea asiatică devine din ce în ce mai bine conturată, având loc o „asiatizare”. Acest construct în formare este simțit pe toate planurile: politic, social, cultural, dar în special în domeniul economiei mondiale.

Toate acordurile, întâlnirile și disputele ce au loc în zona Pacificului, fie că sunt între China-Japonia, SUA-Coreea de Sud, SUA-Japonia-India, fie între China și alte state, sunt dominate de mai mulți factori:

1. Intersecția intereselor și preocupărilor unor mari puteri;
2. Dinamica contradictorie a raporturilor;
3. Existența unor vechi animozități istorice, ideologice sau religioase;
4. Lipsa unor aranjamente regionale asemănătoare UE sau NATO (lipsa organizațiilor integrative sau a unor forme de securitate colectivă).

Existența și interdependențele posibile dintre acești factori generează o serie de riscuri și fac posibile conflicte militare în diverse regiuni sensibile. Orice posibilă amenințare sau schimbare a status quo-ului poate crea conflicte geopolitice: între China și Vietnam, China și Filipine (pentru resursele din Marea Chinei de Sud), China-India (pentru liniile maritime ale „drumului mătăsii maritim” în Oceanul Indian), între Coreea de Nord – Coreea de Sud, între China și Japonia. În plus, alianța reinventată SUA-Japonia și reforma de securitate japoneză contribuie la crearea unor suspiciuni regionale (din perspectiva anumitor actori regionali) și pot duce la o alterare delicată a parametrilor regionali.

Este de necontestat că situația politică, economică și militară din Asia cunoaște de câțiva ani o puternică eferescență, ale cărei cauze și efecte nu au încetat a fi dezbătute și analiza-

te. Rezultatele acestor eforturi intelectuale par să convergă în direcția evidentă a contextului economico-militar stimulat și întreținut de China și nevoii de balansare subliniată de SUA. Alăturând politica chineză a Noului Drum al Mătăsii, politica Japoniei de revitalizare și cea americană a Pivotalului Asiatic, în mod evident se poate trage concluzia firească a „muscularizării” zonei Asia Pacific. Ipotezele acestei concluzii nu se regăsesc doar în prezentul istoric al ultimei decade, ci sunt mult mai înrădăcinate. Își trag seva din diferențele aparent ireconciliabile ale doctrinelor politice care au condus la Războiul Rece și războiul din Peninsula Coreea și cel din Vietnam. Statele implicate au avut până la un punct viziuni contradictorii asupra interpretării fluxului politico-economic. În ultima decadă, situația s-a schimbat radical însă nici China și nici Japonia nu par dispuse să afirme acest lucru în mod deschis. Pe scurt, China are nevoie de narațiunea oferită de un stat ca Japonia, iar în aceeași măsura Japonia are nevoie de o China activă.

Bibliografie

1. Alheritiere, Dominique, *Settlement of Public International Disputes on Shared Resources: Elements of a Comparative Study of International Instruments*, Natural Resources Journal, Vol. 25, 1985, p. 701-712.
2. Aibing, Guo; Rakteem Katakey, *Disputed Islands with 45 years of Oil Split China, Japan*, Bloomberg News, 2012, <http://www.bloomberg.com/news/2012-10-10/disputed-islands-with-45-years-of-oil-split-china-japan.html>.
3. Asia Maritime Transparency Initiative, *East China Sea Tensions*, Center for Strategic and International Studies, 2016, <https://amti.csis.org/east-china-sea-tensions/>.
4. Brownlie, Ian, *The Wang Tieya Lecture in Public International Law. The peaceful settlement of international disputes*, Chinese Journal of International Law, Vol. 8, No. 2, 2009, p. 267-283.
5. China's Military Strategy, The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2015, Beijing, disponibil la <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/index.htm>.
6. Defense Programs and Budget of Japan, 2014, http://www.mod.go.jp/e/d_budget/pdf/260130.pdf.
7. Defense Programs and Budget of Japan, 2015, http://www.mod.go.jp/e/d_budget/pdf/270414.pdf.

8. Defense Programs and Budget of Japan, 2016, http://www.mod.go.jp/e/d_budget/pdf/280330.pdf.

9. Drifte, Reinhard, *Japanese-Chinese territorial disputes in the East China Sea – between military confrontation and economic cooperation*, Asia Research Centre, London School of Economics and Political Science, London, 2008, p. 1-41.

10. Erickson, Andrew, *The Pentagon's 2016 China Military Report: What You Need to Know*, The National Interest, disponibil la <http://nationalinterest.org/feature/the-pentagons-2016-china-military-report-what-you-need-know-16209>.

11. Hayashi, Moritaka, *The 2008 China-Japan Agreement on Cooperation for the Development of the East China Sea Resources*, the 35th Annual Conference on the Law of the Sea and Ocean Policy, Bali 22-24 June 2011.

12. Hayton, Bill, *The South China Sea – The struggle for Power in Asia*, Yale University Press, 2014.

13. Japanese Territory, 2016, <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/index.html>.

14. Min Gyo Koo, *The Senkaku/Diaoyu dispute and Sino-Japanese political-economic relations: cold politics and hot economics?*, The Pacific Review, 2009, p. 205-232.

15. SIPRI Yearbook 2015, Oxford University Press, Stockholm International Peace Research Institute.

16. The Diversified Employment of China's Armed Forces, Information Office of the State Council, The People's Republic of China, 2013, Beijing, <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2012.htm>.

17. The United Nations Convention on the Law of the Sea, http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

Note

¹ Insulele Senkaku se referă la un grup de insule, care include Uotsuri, Kitakojima, Minamikojima, Kuba, Taisho, Okinokitaiwa, Okinominamiwa și Tobise, situate în partea de vest a insulelor Shoto-Nansei. Conform guvernului Japoniei, acestea fac parte din Ishigaki, Prefectura Okinawa.

² „Fără îndoială că Insulele Senkaku sunt în mod clar o parte inerentă a teritoriului Japoniei, în lumina faptelor istorice și pe baza dreptului internațional. Într-adevăr, Insulele Senkaku sunt sub controlul valabil al Japoniei. Nu există nicio problemă de suveranitate teritorială care trebuie să fie soluționată în ceea ce privește insulele Senkaku” (eng. „There is no doubt that the Senkaku Islands are clearly an inherent part of the territory of Japan, in light of historical facts and based upon international law. Indeed,

the Senkaku Islands are under the valid control of Japan. There exists no issue of territorial sovereignty to be resolved concerning the Senkaku Islands”), Japanese Territory, 2016, <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/index.html>.

³ Apud Andrew Erickson, *The Pentagon's 2016 China Military Report: What You Need to Know*, The National Interest, disponibil la <http://nationalinterest.org/feature/the-pentagons-2016-china-military-report-what-you-need-know-16209>.

⁴ The United Nations Convention on the Law of the Sea, http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, accesat pe 10 septembrie 2016.

⁵ Air Defence Identification Zone / Zona de Identificare a Apărării Aeriene.

⁶ Defense Programs and Budget of Japan, 2014, http://www.mod.go.jp/e/d_budget/pdf/260130.pdf, accesat pe 10 septembrie 2016.

⁷ Defense Programs and Budget of Japan, 2015, http://www.mod.go.jp/e/d_budget/pdf/270414.pdf, accesat pe 10 septembrie 2016.

⁸ Defense Programs and Budget of Japan, 2016, http://www.mod.go.jp/e/d_budget/pdf/280330.pdf, accesat pe 10 septembrie 2016.

⁹ China's Military Strategy, The State Council Information Office of the People's Republic of China, 2015, Beijing, <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/index.htm>, accesat pe 10 septembrie 2016.

¹⁰ The Diversified Employment of China's Armed Forces, Information Office of the State Council, The People's Republic of China, 2013, Beijing, <http://eng.mod.gov.cn/Database/WhitePapers/2012.htm>, accesat pe 10 septembrie 2016.

¹¹ SIPRI Yearbook 2015, Oxford University Press, Stockholm International Peace Research Institute, <https://www.sipri.org/yearbook/2015>.

¹² Bill Hayton, *The South China Sea – The struggle for Power in Asia*, Yale University Press, 2014.

¹³ Asia Maritime Transparency Initiative, *East China Sea Tensions*, Center for Strategic and International Studies, 2016, <https://amti.csis.org/east-china-sea-tensions/>, accesat pe 10 septembrie 2016.

¹⁴ În martie 2015 a avut loc a 13-a rundă a Dialogului de Securitate China-Japonia (prima rundă a Dialogului a avut loc în 1993). Cele două state au reluat dialogul de securitate la nivel înalt, după o pauză de patru ani. Ultimul Dialog de Securitate dintre Japonia și China a fost în ianuarie 2011, înainte ca relația bilaterală să se răcească în 2012, când în septembrie statul japonez a anunțat achiziționarea a trei dintre insulele Senkaku de la proprietarii lor privați. Dialogul de Securitate are la bază schimbul de opinii cu privire la punctele de intersecție ale politicilor de securitate și apărare ale celor două țări și problemele regionale.

ABSTRACT

Tensions between the major economic states of Asia have increased since Japan made public a growing number of Chinese government vessels and coastguard forces sailing near the disputed islands in the East China Sea. Chinese activities in the region occurred after a period of sustained pressure on Beijing in connection with its activities in the South China Sea. The article aims at building a geopolitical analysis relevant from the perspective of international relations. It examines specific aspects of international relations like the relations of power, spheres of influence, the balance of power, interdependence, etc. and identifies the changing dynamics from a regional perspective.

Key-words: East China Sea, Senkaku/Diaoyu Islands, territorial disputes, bilateral relations, Japan, China

Carola Frey este cercetătoare la Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și doctorand în științe politice al SNSPA (București).

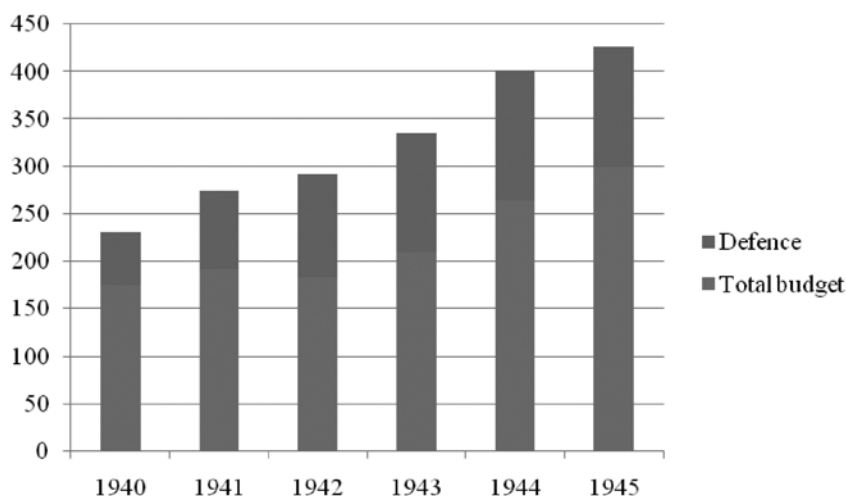
The frozen frontier – Russia in the process of militarization of the Northern border and of claiming Arctic territory

Cristina-Elena Merticaru

In the fall of 2015, Caroline Rohloff and Heather A. Conley coined the phrase “the New Ice Curtain”¹, referring to the gradual tension which has been accumulated in the Arctic due to the gradual militarization process developed predominantly by Russia. In parallel, new studies reveal an immense economic potential of the region given by its valuable hydrocarbon and mineral resources that are more accessible now due to global warming, which causes the melting of the permafrost. However, the interest in the Arctic isn’t recent. The article below represents a critical attempt to reopen the discussion on the subject of the evolution of Arctic engagement by Russia, structured in three

stages: the two World Wars, the Cold War and from the 2000s until present day.

From a geopolitical point of view, the events that shaped the first Arctic policies have been firstly the two World Wars. During these conflicts, the Arctic has been gradually militarized, either through the state building military facilities or the army conquering the opponent’s establishments, as in the case of the annexation of a part of the eastern territory of Finland by the Union of Soviet Socialist Republics (URSS) during the First World War (1914 – 1918) and the Winter War (1939 – 1940).² Here, military units were constantly used in the service of the conflict, mostly converging to the Western border of USSR, as *Map 1 shows*. During the

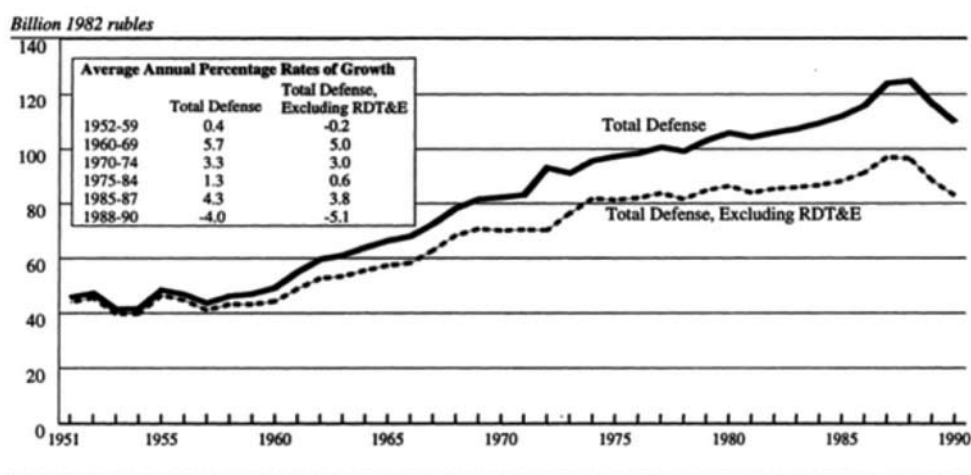

URSS State budget defense outlays, 1941-1945 (billion rubles)

Mark HARRISON, *The Economics of World War II, Six Great Powers in International Comparison*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, p.275

two World Wars, the army underwent several reforms which both consolidated and enlarged it, accumulating power during the strong industrialization processes in the 1930s, enduring the elimination of its most renowned generals during the radical rule of Joseph Stalin in the mid-1940s, only to consolidate its relationship with the party leadership after end of the mandate of Nikita Khrushchev.³ In spite of the uneven and disadvantageous economic development during the Second World War, with an economy concentrated mainly on the mass production of weaponry, the army received up to 60% of the state budget.

The second phase of Arctic involvement developed during the Cold War, the military facilities gradually downgrading their offensive capabilities and expanding their research capacities, by testing nuclear armament. Studying the timeline between 1950 and 1990, the estimates of military spending show an increasing trend. The budget allocated by the government to the military, targeted six main goals: research development and test evaluation, construction, operations and maintenance, procurement, personnel and civilian personnel.⁴ At the beginning, the military budget remained the same comparing with

Estimate of Soviet military spending between 1951 and 1990.

Source: Noel E. FIRTH, James H. NOREN, Soviet Defense spending: A History of CIA Estimates, 1950-1990, p. 102.

the war budget, growing rapidly between 1960 and 1969, decreasing until 1984 and finally rising for one last time between 1985 and 1987.⁵

However, we cannot talk about an actual militarization of the Arctic during the Cold War, since many of the military units from the two World Wars were not closed, but rather of a reinforcement of the northern border through the opening of several new centres. Previous authors and documents show how the purposes of the military centres in Northern Russia were directed towards two dimensions, defence and offense. Defence operations included naval fleets, military aircrafts and conventional military settlements equipped with radar systems. The naval military settlements were built in the process of developing the Northern Fleet that took place between

1950 and 1970 and were accompanied by the building of several naval yards that would construct new ships and a significant number of deposits. The documented naval fleet military bases constructed during the Cold War were Zapadnaya Litsa and Severomorsk in Western Siberia, Ghemikha in the East, Belomorsk and Novaya Zemlya, the headquarters of the Soviet Union Northern Fleet, in the Pechenga Fjord. Severomorsk had several wings, such as Severomorsk-1 and Severomorsk-2, which hosted airbases and ammunition deposits.⁶ One of the largest accidents during the Cold War took place here, destroying approximately 900 of the most performant Soviet missiles⁷ from the ammunition of the Northern Fleet and producing between 200 and 300 victims.⁸ The accident, similar to many others during the Cold War,

was denied by the Soviet Government through Leonid M. Zamyatin, the spokesman of Kremlin at the time. The only sources that recalled it were American newspapers, informed by the Defence Department of the USA.⁹

The military aircrafts bases construction was more prolific, with no less than seven settlements: Naryn-Mar, Rogachevo¹⁰ and Vorkuta¹¹ in West Siberia, Nagurskoye and Sredny Ostrovin at the Arctic Circle, Temp, Alykel in the North-East¹², Mys Shmidta¹³ and Zvyozdny¹⁴ in the East. Vorkuta was constructed by political prisoners sentenced in Siberia for forced labour and, for approximately forty years during the Cold War and after, it was the biggest military unit in the area. Zvyozdny, or The Star City, is renowned for its space explorations, including the expedition of Yuri Gagarin in 1961 and of Valentina Tereshkova in 1963. Conventional military settlements constructed during the Cold War include Anadyr and Pechora radar stations in centre-north.¹⁵

As a result of the extensive militarization of the Arctic and the development of the military weaponry, the USA, Canada, Iceland and Greenland formed a partnership to construct an extensive radar network known as the Distant Early Warning Line (DEW Line). The system was extended through land and sea. The ground radar became operational in 1957 and was composed of fifty seven stations, from Cape Lisburn to Cape Dyer and Greenland. The DEW Line was completed by two air and sea radar systems. On the Atlantic Ocean, the radar system extended from Argentina to the Azores and was known as the Airborne Early Warning and Control. The system functioned for ten years, from 1956 to 1965. On the Pacific Ocean was implemented an air early warning system, which functioned from 1957 to 1965.¹⁶

The second categories of actions conducted by the Soviet military in the Arctic were of an offensive capability. Offensive operations, as the nature of the Cold War implicitly characterises them, have never been fully conducted; however, scientific research conducted by the USSR aiming at developing weaponry, especially of nuclear arms, can be viewed as an onset for threat, given the impact which they have had during nuclear treaties negotiations. Stalin entered the nuclear race shortly after the bombing of Hiroshima and Nagasaki by

the USA, considering it a patriotic deed. As a result, on 29 August 1949, the first nuclear test was conducted with RSD-1 (Rossia Delaet Sama – Russia does it itself). Beginning with 1958, four generations of experimental submarines fuelled by nuclear power were constructed. Because of the fuels leaked by nuclear submarines, several military bases were closed, only few having the possibility of being rehabilitated. One of them is Ghemikha, which is scheduled to be cleaned from radioactive waste by 2020.¹⁷ In 1960, a new formulation of the Soviet military doctrine deemed a nuclear war as imminent and aimed at a fast development of weaponry to counteract the American threat and to build a Strategic Rocket Forces system. Between 1965 and 1969, the Soviet Union improved its military capabilities by enlarging three times the number of intercontinental ballistic missiles and expanding the number of missiles for submarine attacks.¹⁸ Studies showed that, at the beginning of 1970, the Soviet military power exceeded the American force. The acquirement by the USSR of the atomic bomb in 1949 and later by the United Kingdom in 1952, France in 1960 and China in 1964, dramatically changed the dynamics of international relations and diplomacy. As a result, an era of negotiations for military agreements began, being embodied in the US strategy for deterrence. A so-called “nuclear diplomacy” emerged, having as main actor the US trying to establish organizations and treaties against the proliferation and use of nuclear weapons. In 1957, the International Atomic Energy Agency was established and, between 1962 and 1978, two bodies under the supervision of the United Nations (UN) were organized, functioning in sequential order, namely the Ten-Nation Committee on Disarmament and the Eighteen-Nation Committee on Disarmament, which would later merge into the Conference on Disarmament.¹⁹

The main military settlement for the construction and testing of the Soviet Atomic bombs was Novaya Zemlya, located between the Barents Sea and the Kara Sea, which was actively used between 1955 and 1990. All atomic tests remained a secret for the Soviet public until 1985, when Mikhail Gorbachev decided to announce them in the national press a day after they have been conducted. In total, 130 nuclear tests were developed in the

northern military settlements, which released 256 megatons of nuclear explosive.²⁰ Before 1963, nuclear weapons were tested in all environments, from the atmosphere to water, but the enactment of the Limited Test Ban Treaty limited the detonations to the underground, as a result of the high quantities of the radioactive nuclear waste which landed in neighbouring countries of the Soviet Union. The most powerful atmospheric bomb tested at Novaya Zemlya weighed 26 megatons, exploded on 30 October 1961 and had the code name "Big Ivan". The weapon caused an area of lethal destruction of 120 km, with an eye damage zone of 220 km and an air shock wave of 700 km.²¹

The last wave of militarization has been taking place starting with early 2000s. This time frame is characterized by an abandonment of the Arctic after the fall of the Soviet Union and then a gradual re-engagement. After the end of the Cold War, in the context of a weakened economy, the reforms established by Boris Yeltsin in 1993, severely affected the military by reducing the number of soldiers and exposing its weaknesses, visible during the First Chechen War (1991 - 1994). It was only beginning with the mandate of Vladimir Putin, and especially after the victory in the 2008 Georgian War, that the military capabilities were addressed by governmental authorities in a plan to modernize the Russian army. Secondly, technological advancement and the effects of global warming contributed to the development and increased use of commercial transportation in the area. Two routes have, thus, developed their traffic: the Northern Sea Route (NSR), closely following Soviet Russia's northern border, and the North West Passage, in the proximity of the Canadian border. Each represents new, shorter and cheaper paths to commercial transport. Lastly, the economic potential of the Arctic is completed by the recent discovery of the immense deposits of natural resources: hydrocarbons, mineral, non-ferrous underground deposits, as well as surface and water resources. These have led to an increased industrialization of the region and to higher pollution indicators.

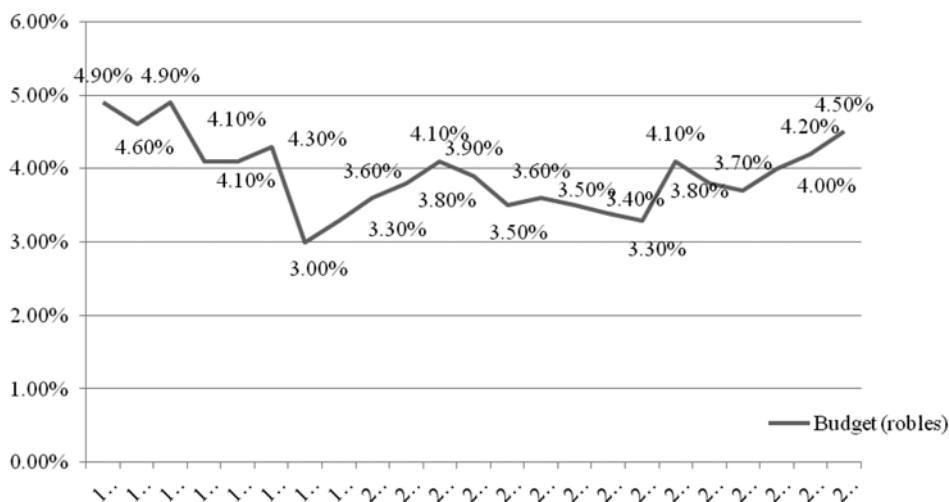
After the end of the war in Georgia, the Russian Minister of Defence, Anatoliy Serdyukov, initiated the "New Look" reform, which developed for four years until 2012. The program addressed issues such as the outdated

military structures, the weaponry, the hazing practices and the lack of well-trained staff²², which formed a security disadvantage against NATO capabilities. Moreover, as a result of the Coloured Revolutions in the post-Soviet era, Russia began a process of clearly defining its regional strategies. One of the regions which the government from Kremlin tackled in its policies was the Arctic, therefore in 2008 was adopted the "Foundations of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic Up to and Beyond 2020". This document represents a testimony of the immense potential of the Arctic and establishes goals and extended strategies to address it. As the Russian deputy prime minister acknowledged later, the Arctic is a "Russian Mecca"²³, central for Kremlin geopolitics, for economic, political and international relations purposes. More precisely, the strategy for the Arctic created six basic objectives in the following areas: social and economic development, military and strategic development, environmental protection, communication and trade, science and international cooperation²⁴. The aim of Kremlin became reducing the number of the staff to less than a quarter from the initial five million soldiers during the Cold War, who would be organized in a stricter hierarchy and trained in modernized military education facilities.²⁵ The subject of the organization of the army was not addressed by Russia until 2014, after the annexation of Crimea, when president Putin introduced the 2016 - 2025 State Amendment Program. The discussions over the draft of the document included points on developing the weaponry production, increasing the naval forces and outer space militarization, with budgets of over twenty-three trillion roubles available to invest.²⁶ However, due to the economic crisis that emerged in Russia in 2015, the adoption of the program was postponed to 2018.

The military bases are nowadays split into five categories: land bases, equipped with advanced radar technology, airbases, naval bases, rescue centres and storage sites. A large part of the war establishments built during the Second World War and the Cold War, which were neither contaminated as a result of the extensive nuclear military research, nor in the incapacity of being reused, were reopened. The military bases that have been sent equipment are Nagurskoye, Rogachevo, Sredny Ostrov, Temp, Mys Shmidta and Zyvozdnny.²⁷

Military expenditure as percentage of GDP, 1992 - 2014

Source: SIPRI Military Database

New establishments began to be constructed after the adoption of the “Foundations of the State policy of the Russian Federation in the Arctic Up to and Beyond 2020”. Russia’s plans include the opening of over ten military bases of five from the four types listed above, excepting storage sites. Some of the newly constructed bases are the airbase in Novobrisk²⁸, the rescue centres from Pevek and Nadym, or the air drone and naval base Anahyr - Ugolny²⁹. The military attention given to the Arctic was reflected in the increasing of the budget percentage allocated to defence out from the GDP in 2008 and from 2012 until 2014, as the graphic below shows. In the context of the Russian military development in the Arctic, other countries have reinforced their defence capabilities in the area as well. One example is Canada, which, in April 2016, announced its intentions to expand its operations in the North.³⁰

So why does Russia want nowadays to reinforce its Northern border military and expand its influence to the Arctic?

Firstly, following the reports from Kremlin, the modernization and opening of an impressive number of military bases from the early 2000’s until present day represents an attempt to securitize one of the largest and most exposed part of the Russian border. In the framework of international relations, the presence in the Arctic is also a display of military power and a form of claiming back Russia’s prestigious place in the global policy arena.³¹ In re-

sponse, in early April 2016, the Nordic nations expressed in a joint declaration their intention of increasing the regional security standard.³²

Secondly, it can be interpreted as a form of protection of the commercial activities developed on the NSR. The importance of the NSR lies in the general reduction of transport distance with 4,000 miles in comparison with the Suez Canal, which in turn, means a reduction of carbon emissions and the development of more specialized trade in the area of energy³³, with cargos differing from one area of the Arctic to another. The state institution that manages the NSR took form in 2013, under the name of the Federal State Institution. Its main aims are addressing permission applications for the transit of the area, certificating conventional ice pilotage, developing environmental research relevant to the commercial activities and providing search and rescue operations.³⁴ The development of the NSR is impeded, nonetheless, by several issues, including outdated and inefficient infrastructure, dating from the Cold War, too few icebreakers and low communication technology usage.³⁵

Finally, the new defence framework is part of a defence mechanism for future energy exploitation. In 1948, a few years after the end of the Great Patriotic War, in Leningrad, was opened the Research Institute of Arctic Geology (NIIGA), which would investigate the mineral resources in the Soviet Arctic regions. Later, in 1950, studies were conducted in Siberia in order to locate oil reserves in the Yam-

alo-Nentes Autonomus District (YaNAD).³⁶ The reasearch made in the Arctic also aimed at exploiting hydrocarbons, mineral fuels, iron and ferroalloy reserves, especially during the 1960s.³⁷ The efforts to discover fossil resources proved successful. Between 1960 and 1970 eight deposits were found in YaNAD: Taz (gas deposit – 1962), Novoportovskoe (oil and gas-condensate – 1964), Gubkinskoe (oil and gas-Condensate – 1965), Zapolyarnoe (1965), Urengoiskoe (oil and gas condensate – 1966), Medvezh'e (gas – 1967), Russkoe (gas – 1968) and Yamburgskoe (1969).³⁸ The chain of discoveries continued in the 1970s in the Yamal Peninsula, where four other deposits were found: Bovanenkovskoe (gas - 1971), Kharasaveiskoe (gas - 1974), Yuzhno-Tamveiskoe (gas - 1974) and Rostovstsevkoe (gas and oil - 1986). Thereafter, other similar deposits were found in West Siberia, the Timan – Pechora region, the Komi Republic, in the Nenets Autonomus District, in the old Arkhangelsk oblast and the Kolguev Island.³⁹ Beginning with the 1980s, the exploration re-oriented towards the Barents and Kara seas. No less than nine oil and gas deposits were found. After the end of the Cold War, geologists found in the area another eight large deposits and the operations are currently continued by the Rosneft oil company in the seas and in the Arctic Ocean. Ocean drilling focuses on the margins of the waters, which have been proven to extend to approximately 55% of the total surface and which deposit the most resources.⁴⁰ The oil deposits which were discovered in Siberia and in the Arctic during the Soviet Union had a significant impact on the energy industry, measuring up to 60% of the total production at the end of the Cold War.⁴¹

The expansionist tendency of Russia towards the frozen north is thus justified by national interests. The adoption of the “Foundations of the State policy of the Russian Federation in the Arctic Up to and Beyond 2020” was preceded by the restart of missile tests and submarine surveillance between 2004 and 2006 and by infamous Arktika Expedition, when explorer Artur Chilingarov placed a Russian flag on the seabed of the North Pole, infringing the international law of the sea. Moreover, as a result of the discovery of the immense economic potential of the Arctic, Russia is currently pursuing territorial claims. In August 2015, the country submitted a request to the UN which inquired the institution to consider the alloca-

tion to Russia of 1,2 million square kilometres of sea shelf, expanding 650 kilometres from the shore.⁴² Although the initial claim was rejected by the international organization on technical issues regarding the contrast of the request with the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea treaty, Russia revised its strategy and submitted it once more in February 2016, claim which was analysed by the UN in the summer of 2016.⁴³ This is not the first case of Arctic territorial claim, as other countries such as Canada and Denmark have argued their right of possession over the maritime territory limited by the Lomonosov Ridge Line. Canada also is in an open legal dispute with Denmark over the Hans Island.

All in all, the Arctic area represents a promising geopolitical focal and resource hub. Russia's military presence in the Arctic in the last ten years is registering one of the most rapid expansions since the end of the Cold War. While the USSR used to concentrate its northern military bases during the Cold War mostly in the north-eastern border, now the government has built a veritable belt of variated army facilities – radar, airbases, naval bases, etc. – which expand from east to west, in what is an attempt to cover with a defence mechanism the country's largest open border. The development of such facilities can also be seen as a result of the development of commercial naval transport. In line with the current defence strategy of Russia and analysing the information released by Kremlin or discovered by the international media, it is likely that the construction or reactivation of other military bases could continue taking place, but in smaller numbers given the unstable economic situation of the country. At the same time, it can be expected that the other five countries bordering the Arctic will further reinforce their military presence in the area. The Arctic currently does not represent an area of tension and it might not be one in the near future, comparing to the frozen conflicts of Russia with Ukraine, Georgia or Moldova. The regional organizations which have developed in the area, such as the Arctic Council, offer a good platform of communication between Russia and the other countries having an interest in the Arctic and there haven't been registered important disputes over the years which would have had the potential of leading to military tensions. It is expected also from the EU and NATO to reinforce their partici-

pation in the Arctic, considering the first has : the decision of the UN regarding the claim for
 adopted policies regarding the region in April : the extension of the continental shelf in the
 2016. Lastly, an important determinant will be : benefit of Russia, since the ruling will give ac-

Annexes

Map I – Military bases in the north of the USSR, constructed and active during the First and Second World War and during the Cold War

Map II – Military bases in the Russian north that have been active between 1991 and April 2016, constructed during the two World Wars, the Cold War and after the fall of USSR.

cess to the country to immense quantities of hydrocarbon resources, crucial for the country's exports.

Bibliography

BAEV, K., Pavel *The Russian Army in a Time of Trouble*, International Peace Research Institute, Sage Publications, Oslo, 1996.

BENDER, Jeremy, *Russian deputy prime minister: 'The Arctic is a Russian Mecca'*, Business Insider, 20 April 2015, available online at <http://www.businessinsider.com/the-arctic-is-a-russian-mecca-2015-4>, consulted on 14.03.2016.

BRYCE – ROGERS, Athena, *Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia – Georgia War*, Demokratizatsiya: The Journal of Post – Soviet Democratization, p. 355, available online at https://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/GWASHU_DEMO_21_3/T0320R1173M61414/T0320R1173M61414.pdf, consulted on 24.05.2016.

CONLEY, A., Heather, ROHLOFF, Caroline, *The New Ice Curtain. Russia's Strategic Reach to the Arctic*, Centre for Strategic and International Studies, Rowman & Littlefield, 2005.

FEDOR, Kolpakov, *Such Close Arctic*, Nezavisimaya Gazeta, 13.03.2015, available online at https://translate.google.ro/translate?hl=en&sl=ru&u=http://nvo.ng.ru/history/2015-03-13/13_arctic.html&prev=search, consulted on 18.04.2016.

FIRTH, E., Noel, NOREN, H., James, *Soviet Defense spending: A History of CIA Estimates, 1950-1990*.

Foundations of the State policy of the Russian Federation in the Arctic up to and Beyond 2020, III, a-f, available online at <http://www.arctis-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020>, consulted on 14.03.2016.

KHALATURIN, I., Vitaly, RAUTIAN, G. Tatyana, RICHARDS, G., Paul, LEITH, S., William, *A Review of Nuclear Testing by the Soviet Union at Novaya Zemlya, 1955 – 1990*, Science and Global Security, 13:1-42, Taylor and Francis Group, 2005.

KONTOROVICH, A., E., *Ways of Developing Oil and Gas Resources in the Russian Sector if the Arctic*, Heralds of the Russian Academy of Sciences, 2015. Vol. 85, No. 3.

KONTOROVICH, A., E., BURSHTIN, L., M., KAMINSKY, V., D., KURCHIKOV, A., R., MALYSHEV N., A., PRISCHEPA, O., M., *The potential for hydrocarbon resource development on the Russian Arctic Ocean Shelf*, in Spencer, A. M., Embry, A. F., Gautier, D. L., Stoupakova, A. V. & Sørensen, K. (eds) *Arctic Petroleum Geology*. Geological Society, London, Memoirs.

KISSLING, Claudia, *Civil Society and Nuclear Non-Proliferation. How do States Respond?*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2008.

LeBARON, Wayne, *America's Nuclear Legacy*, Nova Science Publishers Inc., Commack, New York, 2013, p. 19, available online at https://books.google.ro/books?id=cr81ZHY-6H0C&pg=PA193&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true, consulted on 12.02.2016.

Meeting on Drafting the 2016 – 2025 State Armament Programme, September 10, 2014, Kremlin, Moscow, available online at <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46589>, consulted on 24.05.2016.

Military drones to be deployed in Russia's north-east, TASS, available online at <http://tass.ru/en/russia/764636>, consulted on 4.04.2016.

MUKHIN, Vladimir, *The new air defense regiment will cover Russia's nuclear test site*, Nezavisimaya Gazeta, 13.04.2015, available online at https://translate.google.ro/translate?hl=en&sl=ru&u=http://www.ng.ru/armies/2015-04-13/1_pvo.html&prev=search, consulted on 18.04.2016.

NAKA, F., Robert, WARD, W. William, *Distant Early Warning Radars: The Quest for Automatic Signal Detection*, Lincoln Laboratory Journal, Volume 12, Number 2, 2000.

"Navigating the Northern Sea Route, Status and Guidance", ABS, Wilson Center, pp. 2 -3, available online at https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/navigating_the_northern_sea_route_status_and_guidance.pdf, consulted on 3.04.2016.

OLSEN, C., Richard, *Remote Sensing from Air and Space*, Spy Press, Bellingham, Washington, 2007, p. 59, available online at goo.gl/RUiYxF, consulted on 18.04.2016.

NENYE, Vesa, MUNTER, Peter, WIRTANEN, Toni, *Finland at War. The Winter War 1939 – 1940*, Osprey Publishing, Oxford, 2015.

NIELSEN, Thomas, *Cold War airbase turns ghost town*, The Barents Observer, 5 September 2013, available online at <http://barentsobserver.com/en/security/2013/09/cold-war-airbase-turns-ghost-town-05-09>, consulted on 18.04.2016.

Nordic nations agree on defense cooperation against Russia, Reuters, 9.04.2016, available online at <http://www.reuters.com/article/us-nordics-russia-defence-idUSKBN0N02E820150409>, consulted on 19.10.2016.

NUTTALL, Mark, *The Militarization of the Arctic in Russia*, Encyclopedia of the Arctic, Routledge, 2005, p. 1302.

PETTERSEN, Trude, *Russia re-opens Arctic cold war era air base*, The Barents Observer, 30.10.2013, available online at <http://barentsobserver.com/en/>

security/2013/10/russia-re-opens-arctic-cold-war-era-air-base-30-10, consulted on 18.04.2016.

PODVIG, Pavel, *History and the Current Status of the Russian Early Warning System*, Science and Global Security, 10:21-60, 2002, Taylor and Francis, p. 24, available online at <http://iis-db.stanford.edu/pubs/20734/Podvig-S&GS.pdf>, consulted on 19.04.2016.

POROSHINA, Alina, *Russia's Star City – where the conquest of space began*, Russia beyond the Headlines, 11.01.2016, available online at https://rbth.com/science_and_tech/2016/01/11/russias-star-city-where-the-conquest-of-space-began_558409, consulted on 19.04.2016.

PUGLIESE, David, *Canadian Military Looks to Expand Arctic Footprint*, Defense News, 23.05.2016, available online at <http://www.defensenews.com/story/defense/international/2016/05/23/canadian-military-looks-expand-arctic-footprint/84643736/>, consulted on 23.05.2016.

Rosatom: *Gremikha military base to be cleared from nuclear fuel by 2020*, Russia beyond the Headlines, 10.10.2013, available online at http://rbth.com/news/2013/10/10/rosatom_gremikha_military_base_to_be_cleared_from_nuclear_fuel_by_2020_30690.html, consulted on 18.04.2016..

RUSSELL, Martin, *Russia's Armed Forces. Reforms and Challenges*, European Parliamentary Research Service, April 2015, PE 554.213.

SIMION, Oana, *Geopolitica Spațiului Ex-Sovietic. Între Hegemonia Rusiei și Structurile Euro-Atlantice*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2013.

Soviet Northern Fleet "Disabled", The Pittsburg Press, 10 July 1984, available online at <https://news.google.com/newspapers?id=1144&dat=19840710&id=CHMcAAAIAIAJ&sjid=HGMEAAAIAIAJ&pg=5398,5259033&hl=en>, consulted on 12.03.2016.

Soviets Claim Ignorance in Munitions Depot Blast, The Desert News, 23 June 1984, available online at goo.gl/CLH5fh, consulted on 12.03.2016.

The Emerging Arctic, The Council on Foreign Relations, available online at http://www.cfr.org/polar-regions/emerging-arctic/p32620#!/?cid=otr_marketing_use-arctic_Infoguide#!, consulted on 14.04.2016.

PETTERSEN, Trude, *UN to consider Russia's Arctic continental shelf claim this summer*, Alaska Dispatch News, 2 May 2016, available online at <http://www.adn.com/arctic/article/un-consider-russia-s-arctic-continental-shelf-claim-summer/2016/05/02/>, consulted on 14.03.2016.

RAGNER, Claes, Lykke, *Northern Sea Route Cargo Flows and Infrastructure – Present State and Future Potential*, the Fridtjof Nansen Institute, 13/2000.

Russia nearly done building its biggest Arctic military base, Russia Today, 22 October 2015, available online at <https://www.rt.com/news/319394-arctic-military-base-islands/>, consulted on 4.04.2016.

Russia lays claim to vast areas of Arctic, The Guardian, 4 August 2015, available online at <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/04/russia-lays-claim-to-vast-areas-of-arctic-seabed>, consulted on 25.05.2016.

UTKIN, Sergei, Personal Interview, 25.05.2016.

Note

¹ Heather A. CONLEY, Caroline ROHLOFF, *The New Ice Curtain. Russia's Strategic Reach to the Arctic*, Centre for Strategic and International Studies, Rowman & Littlefield, 2005.

² Vesa NENYE, Peter MUNTER, Toni WIR-TANEN, *Finland at War. The Winter War 1939 – 1940*, Osprey Publishing, Oxford, 2015, pp. 283 – 288.

³ Pavel K. BAEV, *The Russian Army in a Time of Trouble*, International peace Research Institute, Sage Publications, Oslo, 1996, pp. 15 – 19.

⁴ Noel E. FIRTH, James H. NOREN, *Soviet Defense spending: A History of CIA Estimates, 1950-1990*, pp. 100 – 103.

⁵ *Ibidem*, p. 106.

⁶ Thomas NIELSEN, *Cold War airbase turns ghost town*, The Barents Observer, 5 September 2013, available online at <http://barentsobserver.com/en/security/2013/09/cold-war-airbase-turns-ghost-town-05-09>, consulted on 18.04.2016.

⁷ Wayne LeBARON, *America's Nuclear Legacy*, Nova Science Publishers Inc., Commack, New York, 2013, p. 19, available online at https://books.google.ro/books?id=cr81ZHY-6H0C&pg=PA193&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true, consulted on 12.02.2016.

⁸ *Soviet Northern Fleet "Disabled"*, The Pittsburg Press, 10 July 1984, available online at <https://news.google.com/newspapers?id=1144&dat=19840710&id=CHMcAAAIAIAJ&sjid=HGMEAAAIAIAJ&pg=5398,5259033&hl=en>, consulted on 12.03.2016.

⁹ *Soviets Claim Ignorance in Munitions Depot Blast*, The Desert News, 23 June 1984, available online at goo.gl/CLH5fh, consulted on 12.03.2016.

¹⁰ Vladimir MUKHIN, *The new air defense regiment will cover Russia's nuclear test site*, Nezavisimaya Gazeta, 13.04.2015, available online at https://translate.google.ro/translate?hl=en&sl=ru&u=http://www.ng.ru/armies/2015-04-13/1_pvo.html&prev=search, consulted on 18.04.2016.

¹¹ Kolpakov FEDOR, *Such Close Arctic*, Nezavisimaya Gazeta, 13.03.2015, available online at <https://>

translate.google.ro/translate ?hl=en&sl =ru& u= http://nvo.ng.ru/history/2015-03-13/13_arctic.html&prev=search, consulted on 18.04.2016.

¹² Trude PETTERSEN, *Russia re-opens Arctic cold war era air base*, The Barents Observer, 30.10.2013, available online at <http://barentsobserver.com/en/security/2013/10/russia-re-opens-arctic-cold-war-era-air-base-30-10>, consulted on 18.04.2016.

¹³ Richard C. OLSEN, *Remote Sensing from Air and Space*, Spy Press, Bellingham, Washington, 2007, p. 59, available online at goo.gl/RUiYxF, consulted on 18.04.2016.

¹⁴ Alina POROSHINA, *Russia's Star City – where the conquest of space began*, Russia beyond the Headlines, 11.01.2016, available online at https://rbth.com/science_and_tech/2016/01/11/russias-star-city-where-the-conquest-of-space-began_558409, consulted on 19.04.2016.

¹⁵ Pavel PODVIG, *History and the Current Status of the Russian Early Warning System*, Science and Global Security, 10:21-60, 2002, Taylor and Francis, p. 24, available online at <http://iis-db.stanford.edu/pubs/20734/Podvig-S&GS.pdf>, consulted on 19.04.2016.

¹⁶ F. Robert NAKA, William W. WARD, *Distant Early Warning Radars: The Quest for Automatic Signal Detection*, Lincoln Laboratory Journal, Volume 12, Number 2, 2000, pp. 181 – 182.

¹⁷ Rosatom: *Gremikha military base to be cleared from nuclear fuel by 2020*, Russia beyond the Headlines, 10.10.2013, available online at http://rbth.com/news/2013/10/10/rosatom_gremikha_military_base_to_be_cleared_from_nuclear_fuel_by_2020_30690.html, consulted on 18.04.2016.

¹⁸ Mark NUTTALL, *The Militarization of the Arctic in Russia*, Encyclopedia of the Arctic, Routledge, 2005, p. 1302.

¹⁹ Claudia KISSLING, *Civil Society and Nuclear Non-Proliferation. How do States Respond?*, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2008, p. 18.

²⁰ Vitaly I. KHALATURIN, Tatyana G. RAUTIAN, Paul G. RICHARDS, William S. LEITH, *A Review of Nuclear Testing by the Soviet Union at Novaya Zemlya, 1955 – 1990*, Science and Global Security, 13:1-42, Taylor and Francis Group, 2005, p. 1.

²¹ Vitaly I. KHALATURIN, Tatyana G. RAUTIAN, Paul G. RICHARDS, William S. LEITH, *A Review of Nuclear Testing by the Soviet Union at Novaya Zemlya, 1955 – 1990*, Science and Global Security, 13:1-42, Taylor and Francis Group, 2005, p. 18.

²² Martin RUSSELL, *Russia's Armed Forces. Reforms and Challenges*, European Parliamentary Research Service, April 2015, PE 554.213, pp. 4 -7.

²³ Jeremy BENDER, *Russian deputy prime minister: 'The Arctic is a Russian Mecca'*, Business Insider, 20 April 2015, available online at <http://www.businessinsider.com/the-arctic-is-a-russian-mecca-2015-4>, consulted on 14.03.2016.

²⁴ *Foundations of the State policy of the Russian Federation in the Arctic up to and Beyond 2020, III, a-f*, available online at <http://www.arctic-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020>, consulted on 14.03.2016.

²⁵ Athena BRYCE – ROGERS, *Russian Military Reform in the Aftermath of the 2008 Russia – Georgia War*, Demokratizatsiya: The Journal of Post – Soviet Democratization, p. 355, available online at https://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/GWASHU_DEMO_21_3/T0320R1173M61414/T0320R1173M61414.pdf, consulted on 24.05.2016.

²⁶ *Meeting on Drafting the 2016 – 2025 State Armament Programme*, September 10, 2014, Kremlin, Moscow, available online at <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46589>, consulted on 24.05.2016.

²⁷ Jeremy BENDER, *Russia Just put the Finishing Touches on the 6 Arctic Military Bases*, Business Insider, 7 December 2015, available online at <http://www.businessinsider.com/russia-equipped-six-military-bases-in-the-arctic-2015-12>, consulted on 12.04.2016.

²⁸ *Russia nearly done building its biggest Arctic military base*, Russia Today, 22 October 2015, available online at <https://www.rt.com/news/319394-arctic-military-base-islands/>, consulted on 4.04.2016.

²⁹ *Military drones to be deployed in Russia's north-east*, TASS, available online at <http://tass.ru/en/russia/764636>, consulted on 4.04.2016.

³⁰ David PUGLIESE, *Canadian Military Looks to Expand Arctic Footprint*, Defense News, 23.05.2016, available online at <http://www.defensenews.com/story/defense/international/2016/05/23/canadian-military-looks-expand-arctic-footprint/84643736/>, consulted on 23.05.2016.

³¹ Sergei UTKIN, Personal Interview, 25. 05. 2016.

³² *Nordic nations agree on defense cooperation against Russia*, Reuters, 9.04.2016, available online at <http://www.reuters.com/article/us-nordics-russia-defence-idUSKBN0N02E820150409>, consulted on 19.10.2016.

³³ *Navigating the Northern Sea Route, Status and Guidance*, ABS, Wilson Center, pp. 2 -3, available online at https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/navigating_the_northern_sea_route_status_and_guidance.pdf, consulted on 3.04.2016.

³⁴ *Ibidem*, p. 3.

³⁵ Claes Lykke RAGNER, *Northern Sea Route Cargo Flows and Infrastructure – Present State and Future Potential*, the Fridtjof Nansen Institute, 13/2000, pp. 94 – 95.

³⁶ A. E. KONTOROVICH, *Ways of Developing Oil and Gas Resources in the Russian Sector of the Arctic*, *Heralds of the Russian Academy of Sciences*, 2015. Vol. 85, No. 3, pp. 213-214.

³⁷ *The Emerging Arctic*, The Council on Foreign Relations, available online at http://www.cfr.org/polar-regions/emerging-arctic/p32620#!/?cid=otr_marketing_use-arctic_infoguide#!, consulted on 14.04.2016.

³⁸ A. E. KONTOROVICH, *Ways of Developing Oil and Gas Resources in the Russian Sector of the Arctic*, *Heralds of the Russian Academy of Sciences*, 2015. Vol. 85, No. 3, p. 214.

³⁹ *Ibidem*, p. 214.

⁴⁰ A. E. KONTOROVICH, L.M. BURSHEIN, V. D. KAMINSKY2, A. R. KURCHIKOV, N. A.

MALYSHEV, O.M. PRISCHEPA, *The potential for hydrocarbon resource development on the Russian Arctic Ocean Shelf*, in Spencer, A. M., Embry, A. F., Gautier, D. L., Stoupakova, A. V. & Sørensen, K. (eds) *Arctic Petroleum Geology*. Geological Society, London, *Memoirs*, pp. 443-444.

⁴¹ Oana SIMION, *Geopolitica Spațiului Ex-Sovietic. Între Hegemonia Rusiei și Structurile Euro-Atlantice*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2013, p. 117.

⁴² *Russia lays claim to vast areas of Arctic*, The Guardian, 4 August 2015, available online at <http://www.theguardian.com/world/2015/aug/04/russia-lays-claim-to-vast-areas-of-arctic-seabed>, consulted on 25.05.2016.

⁴³ Trude PETTERSEN, *UN to consider Russia's Arctic continental shelf claim this summer*, Alaska Dispatch News, 2 May 2016, available online at <http://www.adn.com/arctic/article/un-consider-russia-s-arctic-continental-shelf-claim-summer/2016/05/02/>, consulted on 14.03.2016.

ABSTRACT

The Arctic represents a fascinating subject of geopolitics, the meeting of several powerful political actors and an important depository of little explored resources. Russia, the country with the largest border to the area, has developed gradually a system of defense and resource exploitation, in the pursuit of regaining its position in the top global leadership which, however, was highly dependent on timelines of conflict and economic prosperity. After being severely affected by the fall of the Soviet Union, the area has been included in the 2000s in state policies on regional security.

Keywords: Russia, USSR, military, Arctic, territory claim

Cristina-Elena Merticar is a master student in International Relations with the Department of Political Science, University of Bucharest. (merticar.cristina-elena@fspub.unibuc.ro)

Cooperarea tehnico-militară dintre Brazilia și Rusia: aspirații post-Război Rece

Imanuela Ionescu

Introducere

Trăsătura definitorie a relațiilor dezvoltate între Brazilia și Rusia este parteneriatul în cadrul unei alianțe strategice și tehnologice¹, iar articolul de față își propune să analizeze relațiile bilaterale dintre Rusia și Brazilia în domeniul tehnico-militar și aerospațial, fiind structurat astfel încât să se încadreze în limitele dimensiunilor publicației și în același timp să asigure atât o familiarizare cu tema, cât și o analiză a acesteia. În acest scop, vom face întâi o expunere a parcursului cooperării în domeniul tehnico-militar între cele două state, urmând apoi să concluzionăm asupra relației bilaterale în domeniul studiat, pe baza celor expuse anterior. Pentru a explicita cadrul mai larg în care se încadrează tema, sunt necesare trei precizări.

În primul rând, articolul își propune să ofere, *lato sensu*, o reprezentare de ansamblu a evoluției acestor relații, urmând ca, în acest scop, să se respecte ordinea cronologică a evenimentelor care au marcat cooperarea studiată. Relațiile bilaterale dintre Brazilia și Rusia s-au dezvoltat gradual, fiind caracterizate pentru perioada 1828- 2010 astfel: 1828 (anul recunoașterii statului brazilian de către Rusia²)- 1917: profil scăzut, cu acorduri comerciale și expediții științifice; 1917- 1961: lipsa de relații; 1961- 1985: relații comerciale; 1985- 1991: tentativa frustrată de a crea "ceva mai mult"; 1992- 1993: optimism retoric inițial, dar dezinteres reciproc; 1993- 1995: Brazilia preia inițiativa; 1995- 1998: apropiere limitată;

1998- 2000: noi crize și amânări; 2000- 2005: așteptări optimiste; 2005- 2010: forumuri noi de discuții politice, dar puține rezultate practice³. Apreciem această periodizare ca fiind justificată în cazul unei analize amănunțite și extinse privind toate aspectele relațiilor bilaterale, intervalele fiind scurte și necaracterizate prin schimbări de paradigmă din momentul începerii cooperării în domeniul tehnico-militar și până în prezent, însă am ales o expunere a periodizării pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra cooperării bilaterale între URSS/Rusia și Brazilia. Menționăm că relațiile dintre cele două state în domeniul tehnico-militar s-au dezvoltat după destrămarea URSS, astfel încât analiza nu își propune mai mult decât o limitare temporală determinată de însuși factorul istoric.

În al doilea rând, articolul se va axa strict pe cooperarea bilaterală dintre cele două state, întrucât includerea în analiză a dialogului într-un context multilateral - cum ar fi BRICS⁴, ONU, G-20, ar necesita o încadrare a fiecărui stat în organizațiile respective și o analiză contextuală. Precizăm faptul că, pe lângă cooperarea bilaterală, fiecare stat îi oferă celuilalt sprijinul în domenii care reprezintă pentru acesta o prioritate, cum ar fi obținerea de către Brazilia a unui loc permanent în Consiliul de Securitate al ONU, respectiv facilitarea dialogului dintre Rusia și Mercosur. De asemenea, Brazilia a susținut în cadrul ONU proiectul Rusiei și Chinei privind un acord la nivelul acestei organizații pentru interzicerea desfășurării armelor în spațiul cosmic.

În al treilea rând, apreciem că, pentru o viziune de ansamblu asupra relațiilor dintre Rusia și Brazilia, trebuie menționate cu titlu exemplificativ și alte domenii, cum ar fi cel comercial sau cultural, în care Rusia și Brazilia au mai vechi și strânse relații bilaterale – de exemplu, Rusia este unul dintre cei mai mari importatori de carne de vită din Brazilia.

Istoricul relațiilor bilaterale Brazilia- Rusia

Cooperarea în domeniile spațial și nuclear a fost prima oară adusă în discuție în anul 1992 de către Georgy E. Mamedov, vice-cancelarul Rusiei din acea perioadă în timpul unei întâlniri cu ambasadorul Braziliei la Moscova care, într-o telegramă confidențială a notat: "... cred că pot spune că văd un efort rus care până acum nu a demonstrat dezvoltarea relațiilor cu țara noastră"⁵. În același an, cu ocazia unei misiuni braziliene în Rusia, lipsa unui reprezentant al Departamentului de Știință și Tehnologie Aerospațială a dezamăgit partea rusă, care a interpretat acest fapt ca o relativă lipsă de interes a interlocutorilor brazilieni în timpul acelui eveniment⁶. Tot în anul 1992, o delegație comercială rusă a vizitat Brazilia propunând, printre altele, deschiderea unei fabrici de asamblare de avioane Yak în Rio Grande do Sul (în sudul Braziliei). Și în alte telegrame ulterioare s-a evidențiat deschiderea rusă pentru cooperarea în domeniul tehnico-militar (cu respectarea Regimului de control al tehnologiilor pentru rachete), precum și transferul de tehnologie și crearea unor firme mixte⁷. Conceptul de Politică Externă a Rusiei din 1993 menționa America Latină ca ultim continent pe lista de priorități și nominaliza doar trei state: Mexic, Argentina și Brazilia, ca state din lumea a treia, cu care ar fi interesată să coopereze în domenii cum ar fi cel nuclear, de cercetarea spațiului cosmic și de tehnologia informației⁸.

În anul 1994, a fost semnat un contract prin care Rusia îi furniza Braziliei un prim lot de sisteme de rachete antiaeriene portative Igla (ulterior, Brazilia a mai achiziționat încă trei loturi)⁹. Odată cu înființarea Comitetului de Cooperare la Nivel Înalt în anul 1997, a fost

avansată propunerea de cooperare în domeniul tehnico-științific, inclusiv în sectoarele nuclear și spațial, semnându-se la sfârșitul aceleiași an Acordul de Cooperare Tehnico-Științifică și Acordul de Cooperare în Domeniul Spațial în Scop Pacific. După o întâlnire din anul 2002 între președinții Braziliei și Rusiei, în declarația comună s-a stabilit promovarea unei cooperări bilaterale la nivelul unui parteneriat strategic pe termen lung și semnarea unui memorandum de cooperare tehnico-militară¹⁰.

Cooperarea Rusiei cu Brazilia a primit un impuls semnificativ în urma unui accident la centrul de lansări orbitale brazilian, Centro de Lançamento de Alcântara (Centru de lansări din Alcântara). În august 2003, cu trei zile înaintea lansării rachetei VLS 1- V03¹¹ (Veículo Lançador de Satélites – Vehicul Lansator de Sateliți), aceasta a explodat la sol, iar Rusia și-a oferit ajutorul pentru investigarea cauzelor accidentului. Echipa rusă a sosit în Brazilia exact când se negocia încheierea unui acord între Ministerele Apărării și Științei și Tehnologiei din cele două state- de altfel, în același an a fost semnat Acordul de bază în privința tehnologiei militare și transferului acesteia. Documentul de revizuire al VLS1 a determinat o serie de modificări ale rachetei și ale turnului de lansare¹². Un consorțiu de firme ruse a deschis în același an în Brazilia o companie care oferea servicii de lansare a sateliților de la centrul brazilian de lansări Alcântara¹³ și dezvoltarea unor rachete de diferite dimensiuni, pornind de la VLS, cu prima lansare în anul 2008, propunere care a fost făcută pe canale oficiale în februarie 2004. Investitorii au cheltuit cu acest proiect, până în aprilie 2004, circa 2,4 milioane de dolari americani, deși nu exista nicio garanție oficială sau vreun acord de garanții tehnologice (Technology Safeguards Agreement)¹⁴.

La sfârșitul anului 2004 a avut loc prima vizită oficială a unui președinte rus în Brazilia. În același an, a fost semnat un memorandum între Ministerul Științei și Tehnologiei din Brazilia și Agenția Federală Spațială a Rusiei cu privire la programul de cooperare în activități privind spațiul cosmic, prin care s-a stabilit dezvoltarea VLS1 cu unele modificări față de versiunea braziliană, dezvoltarea în comun a unei noi familii de rachete și de sateliți geostaționari și dezvoltarea infrastructurii centrului de lansări

Alcântara. După semnarea acestui memorandum, președintele rus a declarat oficial că ariile cele mai promițătoare pentru cooperarea bilaterală includ sectorul de construcții de avioane, cel energetic și cel privind spațiul cosmic¹⁵. De asemenea, guvernele rus și brazilian au semnat un program de cooperare în domeniile științific și tehnologic.

În octombrie 2005, a fost semnat la Moscova de către președinții rus și brazilian un acord privind sectorul spațial, declarația comună subliniind existența unei "alianțe strategice" între cele două state și intenția de a explora potențialul cooperării tehnico-militare. În ceea ce privește sectorul aviatic, Brazilia urma să cumpere elicoptere și hidroavioane ruse (elicopterele MI-171A și avioanele BE-103) și să se construiască atât o fabrică de elicoptere ruse în Brazilia, cât și o fabrică Embraer în Rusia. La o săptămână după această întâlnire, guvernul brazilian anunța oficial ambițiosul său program *Cruzeiro do Sul* (Crucea Sudului), conform căruia, în cooperare cu Rusia, urma să se dezvolte o familie de cinci rachete, cea mai mică fiind o evoluție directă a VLS1, cu 25 de modificări recomandate de firma rusă *State Rocket Center Makeyev Design Bureau*¹⁶.

În anul 2005, a fost semnat un contract care prevedea lansarea în anul următor a unui astronaut brazilian pe Stația Spațială Internațională¹⁷. Misiunea în care Marcos Cesar Pontes, singurul astronaut brazilian de până acum, care a ajuns în spațiul cosmic în anul 2006, unde a petrecut 10 zile (două la bordul navei Soyuz și 8 la bordul Stației Spațiale Internaționale), este considerată misiunea cu cea mai mare vizibilitate în programul spațial brazilian. Prețul pe care Brazilia l-a plătit Rusiei pentru lansare a fost de 10 milioane de dolari, ceea ce reprezenta jumătate din prețul practicat în acea perioadă¹⁸.

În anul 2007, guvernul brazilian a organizat o licitație pentru achiziționarea a 36 de aeronave pentru reechiparea și modernizarea flotei de aeronave supersonice (programul FX-2). La licitație a participat și Rusia, cu avioanele Su-35 produse de aceasta. Cu toate că făcea parte dintre favoriți, în anul 2008 Forțele Aeriene Braziliene au anunțat că Su-35 era ieșită din procesul final de selecție¹⁹. Un an mai târziu, Brazilia a semnat acordul privind cumpărarea

pentru FAB (Força Aérea Brasileira – Forțele Aeriene Braziliene), în regim offset (prin compensare comercială), a 12 elicoptere Mil Mi-35, în valoare de aproximativ 150 milioane de dolari americani.

În 2008, Brazilia și Rusia au semnat un acord de cooperare în domeniul tehnologiei de apărare, pentru dezvoltarea în comun de avioane de vânătoare cu reacție de a cincea generație și rachete lansatoare de sateliți²⁰, precum și folosirea comună de submarine, sateliți, sisteme de cartografiere electronică, tehnologie de ghidare la distanță, și siguranța informației²¹. În același an, a fost lansat Programul de Cooperare în Domeniul Utilizării și Dezvoltării Sistemului Rus de Navigație Globală prin Satelit Glonass între Agențiile Spațiale ale Braziliei și Rusiei. Un an mai târziu, în limitele acordului de protecție tehnologică semnat între guvernele Braziliei și Rusiei, a fost ratificată elaborarea anteproiectului rachetei VLS Alfa (versiunea modificată a VLS1).

În anul 2010, în vederea organizării Cupei Mondiale din 2014 și Olimpiadelor din 2016, Brazilia a cumpărat de la Rusia vehicule blindate Tiger²². În anul următor, Gazprom a deschis o reprezentanță în Rio de Janeiro, magnatul rus Igor Zyuzin a creat o binațională cu Uzină Siderurgică din Pará (în Nordul Braziliei), iar Rosoboronexport a demarat discuțiile cu guvernul brazilian pentru crearea unei firme mixte privind vehiculele poliției braziliene.

În decembrie 2012, după vizita președintei Braziliei de atunci, Dilma Rousseff (urmată de semnarea în februarie 2013 a unui acord de achiziționare a unor sisteme antiaeriene ruse), corporația de stat Tehnologii Ruse²³ și compania braziliană Odebrecht Apărare și Tehnologie au semnat două acorduri privind crearea unei societăți mixte care să asambleze elicoptere Mi-171 și să asigure mentenanța elicopterelor Mi-35M (urmând să fie livrate Braziliei 12 elicoptere). Șeful delegației oficiale a Forțelor Armate Braziliene a declarat cu ocazie că se negociază achiziționarea de către Brazilia a trei baterii de sisteme de apărare aeriană portabile cu rază scurtă Igla-S (Needle) și trei baterii de sisteme de apărare aeriană cu rază medie Pantsir-C1²⁴, urmând să primească atât tehnologia, cât și dreptul de a construi o fabrică pentru asamblarea lor în Brazilia (fiind

astfel vorba de transfer de tehnologie). Almaz-Antey a propus un proiect prin care sistemul de apărare aeriană al Braziliei să fie divizat în cinci părți, folosind doar armament rusesc: rachete S-300 și variante modificate ale sistemelor Buk și Tor²⁵. În 2012 au început și discuțiile despre cooperarea bilaterală pentru organizarea Cupei Mondiale organizate în 2014 și 2018 în Brazilia, respectiv Rusia, și Jocurile Olimpice care au avut loc în 2014 și 2016 în Rusia, respectiv Brazilia. Compania braziliană de taxi aerian Atlas a cumpărat la sfârșitul celui an șapte elicoptere Ka-62.

În 2013, Dmitry Shugaev, Director General-Adjunct al Corporației de Stat Rostec și șeful delegației ruse la expoziția din Rio de Janeiro LAAD-2013, a vorbit despre alianța în domeniul tehnologic cu Brazilia (cu firma Odebrecht și subsidiara acesteia, Mectron, iar firma braziliană de autobuze Marcopolo produce în Rusia împreună cu Kamaz) și implementarea sistemului de recunoaștere facială în Brazilia, pentru Cupa Mondială și Jocurile Olimpice²⁶. În același an, Serghei Shoigu, ministrul rus al apărării, a mers în vizită oficială în Brazilia, în vederea unei vânzări de sisteme de rachete, în valoare de aproximativ un miliard de dolari americani²⁷. De asemenea, în același an a fost instalată chiar în capitala Braziliei, la Universitatea Brasília, stația optică de laser Sazhen-TM-BIS (prima de acest tip care a fost instalată în afara Rusiei), care face parte din sistemul de poziționare global a Rusiei, Glonass, cea a doua fiind instalată la jumătatea anului următor.

Ca urmare a spionajului de către SUA a e-mail-urilor personale ale președintei sale, Brazilia a devenit interesată de sistemele de apărare împotriva atacurilor cibernetice. Rusia, la rândul ei, ca urmare a embargourilor impuse, precum și, posibil, ca răspuns la creșterea influenței SUA în apropiere de granițele Rusiei, a devenit mai interesată de cooperarea cu Brazilia.

În 2014, ca urmare a exprimării interesului Braziliei de a-și moderniza centralele nucleare în urma accidentului de la Fukushima din 2011²⁸, Rosatom a anunțat că va deschide un birou în Rio de Janeiro (ceea ce s-a întâmplat în iunie 2015), lângă firma braziliană Electro-nuclear. Robosoronexport și-a anunțat intenția de a exporta către Brazilia avioane de luptă

Su-35, incluzând transfer de tehnologie – deși această firmă a refuzat în 2008 acest transfer²⁹. La jumătatea anului 2014, reprezentanții ai Forțelor Armate Braziliene au participat ca observatori la exercițiile Forțelor Armate Ruse (exerciții care au fost adaptate cerințelor Braziliei) pe câmpul de probe al Ministerului Apărării Ruse din localitatea Tula (situată la 200 km distanță de Moscova), pentru a urmări folosirea sistemelor Pantsir-S1³⁰, după care au urmat nouă zile de analiză pentru ca procesul de achiziție a trei sisteme să intre în faza contractuală. Scopul acestei achiziții era, în primul rând, protejarea unor structuri strategice civile și militare.

Odată cu instalarea celei de-a doua stații ce face parte din Glonass, a fost semnat la nivel guvernamental un acord pentru instalarea altor stații la Universitatea Federală Santa Maria (în Rio Grande do Sul) și la Institutul Tehnologic din Pernambuco (în nord-estul țării)³¹. La Conferința și Expoziția Latinoamericană pentru Afaceri Aviatice LABACE 2014 din São Paulo, a fost prezentată autorizația pentru service center-ul Helipark Taxi Aereo, pentru folosirea elicopterelor Ka-32, ca urmare a cooperării cu Russian Helicopters, partenerii ruși urmând să furnizeze colegilor brazilieni suport tehnic și antrenament³². Spre sfârșitul aceluiași an, o delegație rusă a vizitat Brazilia pentru a vedea partea operațională a sistemelor braziliene de apărare aerospațială și de apărare anti-aeriană³³.

În 2015, Rostec și-a declarat intențiile de a continua parteneriatul strategic cu Brazilia, prin folosirea sistemelor inteligente "Oraș Sigur"³⁴ și E-Guvern, și furnizarea de arme pentru apărare aeriană și elicoptere de uz dual, civil și militar. Au fost livrate Braziliei elicoptere Mi-35M și Mi-17, pentru uz civil, Brazilia declarând că este interesată să achiziționeze și Ka-62³⁵. Tot în 2015, ministrul brazilian al Științei, Tehnologiei și Inovației, Aldo Rebelo, și președintele Agenției Spațiale Braziliene, José Raimundo Braga Coelho, au făcut o vizită oficială în Rusia pentru a extinde cooperarea bilaterală în domeniile instituțiilor pe care le reprezentau. Una dintre temele discutate a fost extinderea stațiilor de calibrare a Glonass, pe lângă cele două din Brasília urmând să fie instalate și în Recife (Pernambuco) și Santa Ma-

ria (Rio Grande do Sul), precum și în regiunile de nord și de sud-est ale țării. O altă temă a fost instalarea unei stații ruse pentru monitorizarea deșeurilor spațiale, în Itajubá (statul Minas Gerais)³⁶, precum și un viitor schimb de experiență între specialiștii Parcului Tehnologic Skolkovo (din Rusia, aflat în construcție) și parcuri tehnologice din Brazilia, cum ar fi cel din São José dos Campos (statul São Paulo).

Într-un interviu acordat revistei braziliene Tecnodefesa, în 2 iunie 2015, Serghei Gorelavski, vice-direktorul general al Rosoboronexport a arătat că această companie promovează în Brazilia sistemul radar Podsolnukh-E, care poate fi integrat în sistemul de control al zonei maritime (având relevanță datorită întinderii coastei braziliene), având în proiect dezvoltarea infrastructurii de coastă SisGAZ³⁷, precum și vânzarea de aeronave IAK-130 și sisteme de rachete Kornet-E³⁸.

La reuniunea BRICS din 2015, președinta Braziliei, Dilma Rousseff a declarat că Brazilia dorește parteneriatul cu Rusia în domeniul energiei atomice, pentru lansarea de sateliți și construcția de rachete, precum și aderarea Rusiei la misiunea Aster – prima misiune braziliană asupra spațiului profund, proiect multi-instituțional al Agenției Spațiale Braziliene, de construcție a unei sonde spațiale de dimensiuni mici pentru a explora asteroidul 2011SN263 dintre Marte și Jupiter, descoperit în 2003³⁹. Curând după această reuniune, a fost decisă achiziționarea PANTSIR S1, ca rachetă de altitudine medie a Forțelor Armate Braziliene, decizie comunicată lui Dmitri Medvedev, prim-ministrul rus, de către vicepreședintele brazilian Michel Temer (actualmente președintele țării, după demiterea Dilmei Rousseff), la a VII-a reuniune a Comisiei Ruso-Braziliene de Înalt Nivel de Cooperare (Moscova, 16 septembrie 2015). Întrucât cumpărarea depinde de existența resurselor financiare, această achiziție urma să fie realizată în 2016 sau 2017. Conform negocierilor, această vânzare includea transferul total de tehnologie, pentru a permite fabricarea de sisteme 100% naționale braziliene în termen de până la șapte ani după semnarea contractului. Costul total al pachetului a fost estimat la suma de 100 miliarde de dolari, urmând a se face prin intermediul compensațiilor comerciale. Partea

rusă a afirmat că, dacă este în interesul Braziliei, Rusia poate oferi pachete mai economice, cu mai puțin transfer de tehnologie, dar mai adecvate crizei economice cu care se confruntă Brazilia⁴⁰.

Tot în 2015, Brazilia a declarat că va implementa o recentă inovație rusă care permite protecția firmelor de atacuri cibernetice, prima firmă fiind Sanepar, firmă de stat care aprovizionează statul Paraná cu apă și o purifică⁴¹. În același an, în data de 16 septembrie, Comisia Interguvernamentală Brazilia-Rusia a semnat un acord de cooperare între Nuclebrás Echipamente Grele S.A. și Rosatom América Latina, pentru construcția unui reactor nuclear brazilian de uz multiplu⁴².

În 27 ianuarie 2016, Brazilia a primit un lot de sisteme portative ruse de rachete anti-aeriene, Igla-S, cu rază scurtă, cunoscute sub sigla MANPADs (Man Portable Air Defense System), care urmau să fie livrate unităților de artilerie antiaeriană în toată țara. Ele pot fi folosite atât în spațiile urbane, cât și în zone nelocuite cum ar fi pădurea amazonică, în principal când sunt folosite și radare precum SABER M-60 BRADAR, integrate cu artileria antiaeriană⁴³. Tot în anul 2016, Ivan Dybov, vicepreședintele Rosatom a arătat că există posibilitatea ca Rusia să construiască în Brazilia un depozit de deșeuri radioactive pentru firma Electronuclear (firmă care operează uzinele Angra I și II)⁴⁴. Tot în acest an, au fost inaugurate cea de-a treia și a patra stație pentru perfecționarea localizării prin satelit a Glonass, în Institutul Tehnologic din Pernambuco și în Universitatea Santa Maria.

Concluzii

Pentru a concluziona asupra cooperării bilaterale în domeniul tehnico-militar dintre Brazilia și Rusia, ne vom raporta la relevanța puterii militare pentru un stat, folosind teoria realismului ofensiv. Pentru aceasta ne vom referi la puterea potențială (economică) și puterea reală (militară) din timpul Războiului Rece, comparând cele două tipuri de puteri ale liderilor celor două grupuri care dominau lumea: SUA și URSS. Puterea URSS-ului nu era dată de economie, care era mult mai slabă decât cea

a SUA, ci de sectorul militar, domeniu în care cele două state concureau îndeaproape. Privită din această perspectivă și întrucât „Cooperarea dintre Brazilia și Rusia s-a dezvoltat extrem de gradual și este, în mare măsură, o cooperare tehnică în sectorul de apărare”⁴⁵, cooperarea analizată în acest articol prezintă o relevanță majoră pentru aspirațiile celor două state pe scena politică internațională.

Vom folosi în continuare teoria realismului ofensiv, care ne oferă o putere explicativă pentru cooperarea studiată. Astfel, John J. Mearsheimer argumentează că de multe ori este dificil ca statele să coopereze, și mai ales este dificil ca acea cooperare să evolueze, deoarece doi factori o inhibă. Unul este preocuparea cu posibila fraudă practică de partener. Celălalt se referă la câștigurile relative pe care în general statele le caută atunci când cooperează, mai exact, compară câștigul lor cu acela al partenerului. Mearsheimer arată că marile puteri au reticențe în ceea ce privește acordurile de cooperare, în special în sectorul militar, căci natura armelor moderne permite modificări rapide ale balanței de putere, și subliniază că niciun nivel de cooperare nu poate elimina logica dominantă a competiției pentru securitate⁴⁶.

În anul 2014, Konstantin Sivkov, președintele Academiei privind Geopolitica (Academy of Geopolitic Problems) afirma că „Orice alianță economică se va transforma inevitabil într-una militară și politică dintr-un motiv simplu: odată ce o cooperare economică între două state devine apropiată, problema protecției intereselor acestora apare imediat”⁴⁷.

Cooperarea dintre Brazilia și Rusia poate fi caracterizată ca fiind foarte promițătoare pentru ambele state, fiind însă puternic afectată de interesele naționale, și consecință a diferenței de nivel tehnologic dintre cele două state: în timp ce Brazilia a insistat întotdeauna pentru transferul de tehnologie, Rusia a căutat să vândă Braziliei servicii și produse finite⁴⁸. Pe de o parte, Rusia a văzut în Brazilia un potențial consumator de armamente și alte produse de înaltă tehnologie; pe de altă parte, Brazilia a văzut în Rusia o țară care putea oferi această tehnologie la un preț scăzut⁴⁹ sau în contrapartidă avantajoasă, întrucât aceasta ar asigura Braziliei un loc în clubul select al marilor puteri. De altfel, se afirmă că „rata de transfer

[de tehnologie] între state și firme este foarte scăzută, având, istoric vorbind, predominanța spiritului de ‘cutie neagră’”⁵⁰.

Din perspectivă istorică și din perspectivă geopolitică, putem afirma că atât URSS/Rusia, cât și Brazilia nu sunt parteneri tradiționali, și fiecare dintre cele două state a avut dintotdeauna, ca prioritate, relațiile cu alte state, iar nu relațiile lor bilaterale. Pe de altă parte, această cooperare trebuie privită prin lentila perioadei în care ea s-a desfășurat, și anume în perioada post-Război Rece, descrisă de cele mai multe ori ca fiind o hegemonie unipolară, ambele state căutând în acest context multipolaritatea prin intermediul unor parteneriate strategice⁵¹. Încă nu putem concluziona asupra efectelor pe care le-a avut criza financiară care a afectat ambele state partenere, sancțiunile impuse Rusiei ca urmare a tensiunilor din Peninsula Crimeea⁵², și instabilitatea politică din Brazilia ca urmare a demiterii președintei Dilma Rousseff. Însă, dat fiind că analiza noastră a arătat că această cooperare a fost rezultatul schimbărilor în sistemul internațional post-Război Rece, ne putem aștepta ca aceasta să continue în același spirit atâta timp cât nu vor avea loc modificări majore în balanța de putere de pe scena politică internațională.

Note

¹ Așa cum este aceasta caracterizată pe site-ul oficial al Ministerului de Externe al Braziliei, pe <http://www.itamaraty.gov.br/en/ficha-pais/6573-russian-federation> accesat la 27 septembrie 2016

² Brazilia este primul stat din America Latină cu care Rusia a stabilit formal relații diplomatice, idem 1.

³ Bruno Mariotto Jubran, „Brasil e Rússia: política, comércio, ciência e tecnologia entre 1992 e 2010”. Dizertație de master în relații internaționale, susținută la Universidade Federal do Rio Grande do Sul în anul 2012.

⁴ Referindu-se la cooperarea în domeniul aerospațial, Himilcon Carvalho, președinte interimar și director de Politici Spațiale și Investiții Strategice din cadrul Agenției Spațiale Braziliene, sublinia că BRIC „se întărește ca un bloc de dezvoltare tehnologică” Ricardo Wegrzynowski, „União de dois gigantes - Nova parceria com a Federação da Rússia pode levar o Brasil ao topo da tecnologia de defesa”, 17.05.2008, <http://www.ipea.gov.br/desafios/index>.

php?option=com_content&view=article&id=1511:catid=28&Itemid=23, accesat la 15 septembrie 2016. Este de asemenea de menționat faptul că, în cadrul statelor BRICS, s-a dezvoltat în timp o cooperare în domeniul tehnologiei militare, nucleare și aerospațiale.

⁵ Idem 3, p.80.

⁶ Idem 3, p.84.

⁷ Idem 2, p.85.

⁸ Melville, Shakaleina, în Vinicius Gurtler da Rosa, *Brasil e Rússia: uma parceria verdadeiramente estratégica?* Dizertație de master susținută în Brasília, mai 2014, masterat în Relații Internaționale, Universidade de Brasília, p.85.

⁹ "Rosoboronexport" na LAAD 2011 – Defence & Security, 30 martie 2011, disponibil pe <http://www.defesamet.com.br/laad2011russia/noticia/142/%E2%80%9CROSoboronexport%E2%80%9D-na-LAAD-2011-%E2%80%93-Defence-&-Security/>, accesat pe octombrie 2016.

¹⁰ "At the end of negotiations, President Vladimir Putin and President Cardoso of Brazil signed a Joint Statement", 14 ianuarie 2002, disponibil pe <http://en.kremlin.ru/events/president/news/424609> accesat la 3 octombrie 2016

¹¹ Au mai avut loc două tentative de lansare a VLS, în 1997 și 1999, însă rachetele au explodat în aer la câteva minute după lansare.

¹² Nelson Jobim, "A Defesa e o Programa Espacial Brasileiro". În *A política Espacial Brasileira*. Centro de Documentação e Informação. Edições Câmara. Brasília, 2010. Partea I, pag. 96.

¹³ Centru de lansări care, datorită poziționării sale geografice, oferă multiple avantaje, inclusiv un cost mai scăzut al lansării datorită consumului substanțial mai puțin de combustibil comparativ cu centrele de lansare pe care le utiliza Rusia la acel moment. În prezent, Rusia lansează rachete nu doar de pe teritoriul său și din Kazahstan, ci și din centrul de lansări al Uniunii Europene din Guyana Franceză, cu avantaje similare celui din Brazilia. A fost demarat și un proiect pentru lansări de către Rusia din Christmas Island (Australia), însă nu a fost finalizat cu succes. De asemenea, Rusia este parte în multinaționala Sea Launch (alături de Norvegia, SUA și Ucraina), un centru de lansare din Oceanul Pacific, situat chiar pe linia ecuatorială, însă tensiunile din 2014 dintre Rusia și Ucraina au lăsat această bază într-o situație încă incertă.

¹⁴ Salvador Nogueira, "Satélite Brasileiro Estudará Buracos Negros", *Folha de São Paulo*, 08 aprilie 2012, disponibil pe <http://www1.folha.uol.com.br/ciencia/1072743-satelite-brasileiro-estudara-buracos-negros.shtml>, accesat pe 09.04.2012.

¹⁵ Russia is ready to expand its long-term cooperation with Brazil in high technology and science-

intensive fields, disponibil pe <http://en.kremlin.ru/events/president/news/32207>, accesat la 22 septembrie 2016.

¹⁶ Ibidem 11.

¹⁷ "Russia and Brazil have good prospects for cooperation in the high-tech field", 18 octombrie 2006, **disponibil pe** <http://en.kremlin.ru/events/president/news/34266>, accesat pe octombrie 2016, **accesat pe 11 octombrie 2016.**

¹⁸ "Astronauta brasileiro inicia viagem ao espaço", 29 martie 2006, disponibil pe <http://www1.folha.uol.com.br/folha/ciencia/ult306u14424.shtml>, accesat 10.10.2016. În urma ultimelor modificări ale contractului, din 2015, NASA plătește 81,9 lei pentru transportul unui astronaut la Stația Spațială Internațională, conform Fernando Ramirez, NASA buys its spaceflight seats from Russia, and they're really expensive, 20 septembrie 2016, disponibil pe <http://www.chron.com/news/science-environment/article/NASA-buys-its-spaceship-seats-from-Russia-and-9516461.php>, accesat la 10 octombrie 2016.

¹⁹ Sukhoi fora do FX-2, 1 octombrie 200, disponibil pe <http://www.aereo.jor.br/2008/10/01/sukhoi-fora-do-fx-2/>, accesat la 14 octombrie 2016.

²⁰ Marco Sibaja, Brazil, Russia to build jet fighter and satellite launch vehicles, 15 aprilie 2008, disponibil pe <http://www.unb.br/noticias/unbagencia/cpmod.php?id=24800>, accesat la 22 septembrie 2016.

²¹ Ricardo Wegrzynowski, União de dois gigantes - Nova parceria com a Federação da Rússia pode levar o Brasil ao topo da tecnologia de defesa, 17 mai 2008, disponibil pe http://www.ipea.gov.br/desafios/index.php?option=com_content&view=article&id=1511:catid=28&Itemid=23, accesat la 11 octombrie 2016.

²² "A polícia de Rio de Janeiro adquiriu o carro blindado russo "Tigre", 7 septembrie 2010, disponibil pe <https://br.sputniknews.com/portuguese.ruvr.ru/2010/09/07/19170413/>, accesat la 12 octombrie 2016.

²³ Companie care a declarat că în perioada 2008-2012, livrările de armament ale Rusiei către Brazilia au fost în valoare de 306,7 milioane de dolari americani, în timp ce în perioada 2000-2010 au fost de nici 100 de milioane.

²⁴ Conform acordului, sistemele Pantsir trebuiau cumpărate în 2012 dar, din motive financiare, încă nu au fost achiziționate.

²⁵ Liuba Lulko, "Russia to sell its best air defense complexes to Brazil", 5 februarie 2013, disponibil pe <http://www.pravdareport.com/russia/>

economics/05-02-2013/123686-russia_brazil-0, accesat la 11 octombrie 2016.

²⁶ Dmitry Shugaev, "Brazil to obtain helicopter technologies", 15 aprilie 2013, disponibil pe <http://rosterc.ru/en/news/1626>, accesat pe 28 septembrie 2016.

²⁷ Carl Meacham, "Is Russia moving in on Latin America?", 25 martie 2014, disponibil pe <https://www.csis.org/analysis/russia-moving-latin-america>, accesat pe 25 octombrie 2016.

²⁸ Brazilia are doar două reactoare nucleare, Angra-1 și 2, cel de-al treilea fiind în construcție.

²⁹ Idem 21.

³⁰ BRASIL - RÚSSIA - Declaração de Continuidade às Tratativas do Pantsir S1, 14 iulie 2014, disponibil pe http://www.defesanet.com.br/br_ru/noticia/15999/BRASIL---RUSSIA---Declaracao-de-Continuidade-as-Tratativas-do-Pantsir-S1/, accesat la 25 septembrie 2016.

³¹ "Estação russa de posicionamento global é instalada na UnB", 15 iulie 2014, disponibil pe <http://www.aeb.gov.br/2014/page/24/>, accesat pe 23 octombrie 2016.

³² "Russian Helicopters has authorized a service center in Brazil", 13 august 2014, disponibil pe <http://rosterc.ru/en/news/4514251>, accesat la 24 septembrie 2016.

³³ "Militares russos visitam o Brasil para estreitar cooperação em defesa antiaérea", 20. 11. 2014, disponibil pe <http://fab.mil.br/noticias/mostra/20811/INTERC%C3%82MBIO---Militares-russos-visitam-o-Brasil-para-estreitar-coopera%C3%A7%C3%A3o-em-defesa-antia%C3%A9rea>, accesat pe 15 septembrie 2016.

³⁴ Un centru cu structură modulară care monitorizează infrastructura de transporturi și servicii dintr-un oraș, spațiul aerian, având și sisteme de recunoaștere vocală.

³⁵ "RÚSSIA - ROSTEC quer Ampliar a Cooperação Estratégica com Empresas do Brasil", 9 aprilie 2015, disponibil pe <http://www.defesanet.com.br/russiaaad2015/noticia/18706/RUSSIA---ROSTEC-quer-Ampliar-a-Cooperacao-Estrategica-com-Empresas-do-Brasil/>, accesat 12 octombrie 2016.

³⁶ "Ministro e presidente da AEB cumprem agenda na Rússia", 17 iunie 2015, disponibil pe <http://www.aeb.gov.br/ministro-e-presidente-da-aeb-cumprem-agenda-na-russia/>, accesat la 4 octombrie 2016.

³⁷ Care detectează și urmărește instalațiile aeriene și maritime la o distanță de 450 km și emite automat date despre poziția acestora, determinând parametrii de mișcare și tipurile de instalații, transmitând informațiile în formă digitală către posturile de comandă.

³⁸ Sistemele sunt orientate prin laser, pot atinge ținte la 5,5 km distanță și pot penetra blindaje dinamice cu o grosime de până la 1.200 mm. În Os russos estão de olho no Brasil, 2 iunie 2015, disponibil pe <http://tecnodefesa.com.br/entrevista-os-russos-estao-de-olho-no-brasil/>, accesat la 22 septembrie 2016.

³⁹ "Brasil e Rússia decidem aprofundar cooperação e ciência e tecnologia", iulie 2015, Brasília, disponibil pe <http://www.aeb.gov.br/brasil-e-russia-decidem-aprofundar-cooperacao-em-ciencia-e-tecnologia/>, accesat la 1 septembrie 2016.

⁴⁰ Pedro Paulo Rezende, "Brasil oficializa escolha do PANTSIR S1", 18 SEPTEMBRIE 2015, disponibil pe http://www.defesanet.com.br/br_ru/noticia/20340/Brasil-oficializa-escolha-do-PANTSIR-S1/, accesat la 3 octombrie 2016.

⁴¹ "Brasil compra inovação russa para proteção de empresas contra ataques cibernéticos", 27 iulie 2015, disponibil pe http://www.brasil-russia.org.br/pt-br/artigo/brasil_compra_inovacao_russa_para_protecao_de_empresas_contra_ataques_ciberneticos, accesat la 11 octombrie 2016.

⁴² Brasil e Rússia assinam documento que reforça a cooperação no uso pacífico da energia nuclear, disponibil pe <http://www.nuclep.gov.br/en/brasilssiaassinamdocumentoquereforcooperanousopacificodeenergianuclear-0>, accesat pe 20 septembrie 2016.

⁴³ "Brasil recebe da Rússia sistemas portáteis de defesa antiaérea Igla-S", 4 februarie 2016, disponibil pe <http://www.defesanet.com.br/eventos/noticia/21479/Brasil-recebe-da-Russia-sistemas-portateis-de-defesa-antiaerea-Igla-S/>, accesat pe 24 septembrie 2016.

⁴⁴ Flávia Villela, "Abertura do Congresso Mundial de Energia Nuclear (Atonexpo 2016)", disponibil pe <http://agenciabrasil.ebc.com.br/economia/noticia/2016-06/empresas-brasileiras-ampliam-parceria-nuclear-e-de-radiofarmacos-com-russia>, accesat la 11 octombrie 2016.

⁴⁵ Louise Marie Hurel Silva Dias, "O triângulo – Análise da cooperação nas relações entre Brasil, Rússia e Ucrânia", disponibil pe http://www.puc-rio.br/pibic/relatorio_resumo2014/resumos_pdf/ccs/IRI/IRI_Louise%20Marie%20Hurel%20Silva%20Dias.pdf, accesat pe 1 octombrie 2016.

⁴⁶ John J. Mearsheimer, "The Tragedy of Great Power Politics", New York: Norton & Company, 2001, p. 52 și urm.

⁴⁷ Anton Mardasov, Svobodnaya Pressa, Moscow eyes joint development of weapons within BRICS, 1 august 2014, http://in.rbth.com/world/2014/08/18/moscow_eyes_joint_development_of_weapons_within_brics_37623, accesat la 2 octombrie 2016.

⁴⁸ Studii din Brazilia citează astfel de situații, și vom da un exemplu: la o întâlnire între agențiile spațiale braziliană și rusă, pe tema unui satelit geostationar, în timp ce Brazilia insistă pentru transferul de tehnologie, partea rusă a adus o firmă rusă care a oferit un pachet de servicii finite și complete: satelitul și lansarea acestuia din Rusia (BARTEL: 2010, p. 151).

⁴⁹ Idem 3, p.100.

⁵⁰ Marcílio Boavista Cunha, José Carlos Albano do Amarante, "O Livro Branco e a Base Científica, Tecnológica, Industrial e Logística de Defesa", în "Revista da Escola de Guerra Naval", iunie 2011, vol.17 n.1, p. 24.

⁵¹ Angelo Segrillo, "As Relações Brasil-Rússia: Aspectos Históricos e Perspectivas Atuais", în "A Política Externa Brasileira na era Lula: um Balanço", Ed. Adriano de Freixo, Luiz Pedone, Thiago Morre-

ira Rodrigues e Vágner Camilo Alves (organizatori), Rio de Janeiro, ed. Apicuri, 2011, p. 149.

⁵² Poziția Braziliei privind integritatea teritorială a Ucrainei în cadrul celei de-a 68-a Adunare Generală a ONU privind integritatea teritorială a Ucrainei, a fost de a se găsi o soluție pentru rezolvarea conflictului, accentuând parteneriatul strategic pe care Brazilia îl are cu Ucraina (notă: unul dintre principalele puncte de cooperare strategică este în domeniul spațial, privind lansarea rachetei ucrainene Cyclone din centrul de lansări brazilian) și faptul că în Brazilia este una dintre cele mai mari comunități din afara Europei de descendenți ucraineni, conform "General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region", 27 martie 2014, disponibil pe <http://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm>, accesat la 14 octombrie 2016.

ABSTRACT

Bilateral relations between Brazil and Russia initiated in 1828, and expanded to the technical-military area in the post-Cold War period. In accordance with the theory of offensive realism, each of the two countries seek to increase their power and at the same time to satisfy national interests while cooperating. Russia has military technical expertise and is often seeking to sell its products, Brazil is seeking to enter the select club of great powers by obtaining know-how in the field of military equipment. Cooperation in this area highlights the difficulties created by the lack of a traditional cooperation combined with manifested good intentions, and currently seems devoid of consistent progress.

Keywords: Russia, Brazil, cooperation, offensive realism, great powers, national interests

Imanuela Ionescu holds a BA in Law (1992), an MA in Systems of Public Law and Public Institutions (2007) and an MA in International Relations (2009, at the Faculty of Political Science, University of Bucharest). She has also obtained a Master *Stricto Sensu* in Strategic Studies for Defense and Security at the Fluminense Federal University (UFF) in Niterói, Rio de Janeiro (2013). She was also teaching assistant of the discipline US Foreign Policy at the UFF (2012). She has published several articles and a book in co-authorship.

PUNTE DE VEDERE

Conceptul de securitate în accepțiunea lui Barry Gordon Buzan

Florentina-Carmen HUȚANU

Introducere

Conceptul de securitate se află de mult timp în atenția teoreticienilor în Relații Internaționale, dezbaterile concentrându-se mai mult pe dimensiunea tradițională, militară, preponderent din perspectivă statală.

Astfel, din punctul de vedere al realiștilor, pentru care conceptul era asimilat unui derivat al puterii, conceptul de securitate nu reprezenta nimic mai mult decât un sinonim al puterii¹. În fapt, dacă reflectăm asupra acestei perspective, putem observa cu ușurință că ideea în sine era perfect îndreptățită, explicația fiind una destul de simplă și rațională: ea luase naștere într-o perioadă tumultuoasă, cea a celor două războaie mondiale, în care fiecare stat implicat se afla sau părea că se află într-o neobosită luptă pentru putere.

O dată cu sfârșitul Războiului Rece, însă, conceptul de securitate - „*too narrowly founded*” - a căpătat valențe multidimensionale, devenind un concept complex prin includerea unor componente care, până la acel moment, nu fuseseră luate în calcul, precum securitatea regională, securitatea socială ori securitatea mediului.²

Perspectiva lui Buzan asupra securității, deși pluralistă la origini (dat fiind apartenența teoreticianului la principiile Școlii Britanice de Relații Internaționale), se bazează pe un raționament analitic constructivist, în care fiecare element care alcătuiește conceptul de securitate este inventariat și analizat, atât prin prisma individului, cât și a statului și sis-

temelor internaționale, respectiv, a modului în care acestea se raportează la securitate și amenințările la adresa securității.

Articolul pe care îl propun în continuare va încerca să summarizeze rezultatele înregistrate de Buzan în abordarea complexă a securității, contribuția adusă de teoretician disciplinei Relațiilor Internaționale/ RI, subliniind, totodată, pragmatismul ideilor avansate de către acesta.

Palierele securității - indivizii, statele, sistemele internaționale

Considerând abordarea realistă a conceptului de securitate - de „luptă veritabilă pentru putere” - perimată și limitativă atât pentru teoreticienii RI, cât și pentru factorii de decizie politică -, Buzan își îndreaptă atenția către o înțelegere extinsă a securității, având la bază trei paliere³ - indivizii, statele și sistemele internaționale, respectiv, cinci dimensiuni⁴ - politică, militară, economică, socială și ecologică, puternic interconectate, alcătuind o rețea complexă, în care fiecare dintre componente, luate distinct, poate produce efecte asupra celorlalte și întregului, deopotrivă.⁵

În accepțiunea lui Buzan, conceptul de securitate nu poate fi înțeles în esența lui prin prisma raportării la termenii care definesc primul palier - indivizii -, tocmai pentru că, în cazul acesta, securitatea poate fi înțeleasă în noțiuni precum „viață, sănătate, statut social, bunăstare materială, libertate”, complecși, în

ansamblu, și parte din ei, imposibil de înlocuit, în eventualitatea „pierderii” lor.⁶

Doar raportarea la stat permite înțelegerea pe deplin a conceptului de securitate, prin prisma faptului că ia în calcul entități de dimensiuni mai mari și mai elaborate, mai amorse din punct de vedere structural.⁷ Deși interconectate, componentele unui stat pot constitui, de sine stătător, probleme de securitate, însă „examinarea conexiunilor dintre ele reprezintă o sursă valoroasă de cunoaștere a problematicei de securitate la nivelul unei națiuni”⁸

Dimensiunile securității - politică, militară, economică, societală, ecologică

În opinia lui Buzan, fiecare dintre acestea reprezintă un punct central/ punct focal în ansamblul problematicei de securitate, fiind puternic interconectate și imposibil de a funcționa în mod independent, dictând, totodată, ordinea priorităților de securitate, mai ales în situația apariției unor amenințări, precum cele de natură politică, militară ori economică.⁹

Securitatea politică are în vedere stabilitatea organizațională a statelor, a sistemelor de guvernare și a ideologiei, conferă legitimitate și poate fi supusă amenințărilor de tipul conflictelor între ideologii, atacurilor premeditate la adresa națiunii *per se*, fie ele difuze și mai dificil de depistat, ori celor „structurale, rezultate din impactul unor alternative din exterior asupra legitimității statelor”.¹⁰

Securitatea militară se referă la interacțiunea reciprocă a capabilităților armate ofensive și defensive ale statelor cu percepțiile acestora vizavi de intențiile celorlalți actori și este dependentă de securitatea economică, prin prisma constrângerilor și a limitărilor bugetare. Ea poate fi supusă, asemenea securității politice, amenințărilor, impactul acestora putând produce, însă, efecte la nivelul tuturor componentelor statului și, chiar mai mult, putând compromite însăși funcția de bază a statului - aceea de a fi capabil să asigure protecția propriilor cetățeni.¹¹

Securitatea economică include accesul la resursele, finanțele și piețele necesare menținerii unui nivel acceptabil de bunăstare și putere al statului respectiv și constituie un indicator-cheie al stării generale de securitate a unui stat. Și ea constituie obiectul amenințărilor, dar acestea sunt mai dificil de identificat prin prisma însăși condiției de bază a comportamentului actorilor unei economii - aceea a „hazardului, a competiției acerbe și a incertitudinii”.¹²

Securitatea societală constă în sustenabilitatea, în condiții acceptabile de evoluție, a tiparelor tradiționale de limbă, cultură, religie, identitate națională și obiceiuri, și este dificil a fi separată de securitatea politică și chiar de cea militară, amenințările la care poate fi expusă vizând identitatea și echilibrul existente la nivelul fiecărui stat, exemple în acest sens fiind fenomenul migrației ori avântul naționalismului. Cu toate acestea, tocmai pentru că se aplică tiparelor identitare și culturale, în esență subiective și contextuale, această dimensiune a securității poate conduce cu ușurință la apariția de politici discriminatorii și chiar la excluziune.

Securitatea ecologică presupune întreținerea biosferei planetare și locale ca sistem esențial de suport al existenței umane, amenințările la adresa acestei dimensiuni a securității - generic denumite, probleme de mediu - putând fi generate de: războaie cu arme nucleare, războaie ale resurselor, fenomene ale încălzirii globale, poluării, reducerii stratului de ozon și diminuării biodiversității, deșertificarea etc.. Este evident, așadar, de ce posibilele inițiative care pot identifica soluții la aceste probleme vor fi dependente de securitatea economică și de cea politică - pentru că ele depășesc stadiul de riscuri și amenințări la adresa unui singur stat, devenind globale, prin efectul produs la scară planetară.

Fiecare dintre aceste cinci dimensiuni are importanța cuvenită în ansamblul problematicei de securitate și, dacă, în mod tradițional, riscurile și amenințările militare au fost abordate prioritar de către teoreticienii în Relații Internaționale și Studii de Securitate, odată cu evoluțiile înregistrate la nivelul percepției conceptului de securitate, dimensiuni ale acestuia, precum cea economică și ecologică, au căpătat și ele însemnătatea adecvată.

Securitatea regională, parte a complexului de securitate

Potrivit lui Buzan, dat fiind faptul că „securitatea este un fenomen relațional”, securitatea națională a unui stat nu poate fi înțeleasă fără a cunoaște „*pattern*-ul internațional al interdependenței de securitate în care se integrează”.¹³ Analizând conceptul de securitate regională - înțeles ca fiind starea de siguranță a statelor unui continent în privința respectării independenței, suveranității și integrității teritoriale și implicațiile asupra conceptului de securitate per ansamblu, Buzan aduce în atenție câteva noțiuni cheie. Una dintre ele, neatribuită în exclusivitate balanței de putere și aplicată în cazul problemelor ce țin de ideologie, de teritoriu, etnicitate și trecut/ precedent istoric, este cea a „amiciției și inimizității între state”¹⁴ sau, altfel spus, gama relațiilor existente între state, de la prietenie sau alianțe, la relații marcate de sentimentul fricii.¹⁵ Noțiunea „amiciției și inimizității între state” îl conduce pe Buzan către „complexul de securitate”, vizând „un grup de state ale căror preocupări principale de securitate se interconectează în așa măsură încât abordarea problemelor naționale de securitate nu poate fi, în mod realist, realizată individual, separat”.¹⁶ Această interpretare a luat în considerare atât un complex de securitate divergent, cât și un complex de securitate unificat prin interese comune, împărtășite, putând fi utilă la nivel de politici și furnizând, totodată, un cadru adecvat de dezbateră a unor probleme endemice cu care se confruntă o anumită regiune.

Un exemplu de complex de securitate, care a consemnat normativ interdependența securității statelor regiunii unele de altele și în care a funcționat și un aranjament clar de securitate militară, este Marea Neagră, din mai multe considerente ale evoluțiilor relațiilor post-bipolare - înființarea, la nivel regional, în 1992, la inițiativa Turciei, susținută de Rusia, a organizației BSEC-OCEMN, în care s-au aflat state NATO și UE (inclusiv Grecia, alături de statele riverane); summit-ul OSCE de la Istanbul; declarația finală de intrare în vigoare a Tratatului Forțelor Convenționale în Europa revizuit (în context post-sovetic); angajamentul de retra-

gere a trupelor ruse staționate în Republica Moldova-Transnistria și Georgia.

La fel este și cazul Israelului și statelor arabe vecine ori al Teritoriilor Palestiniene, în dependență clară față de politica de securitate a Israelului.

Toate acestea conduc către ideea potrivit căreia conceptul de securitate regională are locul său în ierarhia problemelor de securitate, poziționându-se între conceptele de securitate națională și securitate globală sau internațională.

Insecuritate, amenințări și vulnerabilități

Ideea de stat și națiune îl conduce pe Buzan către un alt nivel al analizei sale, cel al insecurității naționale, al amenințării și vulnerabilităților, dezvăluind că, în funcție de vulnerabilități, în sistemul internațional există următoarele categorii de state: foarte vulnerabile la majoritatea tipurilor de amenințări; deosebit de vulnerabile la amenințări politice; deosebit de vulnerabile la amenințări armate; relativ invulnerabile la majoritatea tipurilor de amenințări.¹⁷

În accepțiunea teoreticianului, atât insecuritatea națională, cât și cea a sistemului internațional reflectă o combinație de amenințări și vulnerabilități imposibil de separat în mod rațional. Această deosebire între amenințări și vulnerabilități indică o distincție majoră în politica de securitate, anume că statele pot încerca să își reducă insecuritatea fie prin diminuarea vulnerabilităților, fie prin prevenirea ori micșorarea amenințărilor. Astfel, politica de securitate națională a unui stat se poate concentra spre interior, încercând să reducă amenințările externe, adresându-se sursei sale.

Problema, în această situație, este asociată, de multe ori, cu politica scopului și a mijloacelor, pe care Buzan o consideră deosebit de complexă și care presupune, pe lângă analiza palierelor și dimensiunilor de securitate, și varianta asumată a percepțiilor elitei conducătoare de la nivel statal.

Este posibil ca orice abordare concretă, propusă de Buzan, în acest context, și utilă fac-

torilor de decizie politică, să fi devenit destul de rapid perimată, dat fiind volatilitatea mediului politic, teoreticianul oferind, în schimb, instrumentele analitice care să fundamenteze deciziile politicului la un moment dat.

Securitizarea. Macro-securitizarea

O contribuție cu o mai mare valoare aplicată în lumea contemporană a teoriei Relațiilor Internaționale, adusă în discuție de Buzan, este cea referitoare la conceptul de „macro-securitizare”¹⁸.

Acesta pornește de la noțiunea avansată de colegul său, teoreticianul danez Ole Wæver (în 1995, în articolul *Securitization and Desecuritization*), de „securitizare” - pe care o înțelege ca fiind procesul discursiv și politic prin care înțelegerea comună este construită în cadrul unei comunități politice pentru a trata ceva ca pe o amenințare existențială la o valoare de referință, și pentru a permite luarea unor decizii urgente și excepționale de combatere a acestei amenințări.¹⁹ Altfel spus, un proces în care actori statali obiectivi (structuri de stat) și sociali subiectivi (organizații, public, presă), denumiți generic „agenți securitizanți” încearcă să convingă o audiență (populație, parlament etc.) că un obiect referențial (fenomen, actor, eveniment etc.) reprezintă un pericol pentru securitatea națională, reclamând, astfel, adoptarea de măsuri excepționale. Securitizarea apare în momentul în care audiența este convinsă de „agenți” că, pentru abordarea pericolului, este necesară adoptarea unui comportament și a unor măsuri în afara ordinii normale.

Ideea de „macro-securitizare”, extinsă de Buzan cu sprijinul lui Ole Wæver și *input*-ul cercetătorului olandez în RI, Jaap de Wilde, în volumul *A New Framework for Analysis* (1998), presupune, în fapt, același principiu/ proces, însă la o scară mai mare, pentru că „procesele de macro-securitizare vizează proiectarea problemelor de securitate, a agendelor de securitate și a relațiilor de securitate la scara sistemelor internaționale și, până la un punct, reușesc acest lucru” (*The War on Terrorism as the new Macro-Securitization*).

Pentru abordarea acestui fenomen recent, Buzan propune două posibile explicații: glo-

balizarea, respectiv, „convingerea într-o ideologie universalistă”. În articolul *The War on Terrorism as the new Macro-Securitization*, teoreticianul britanic apreciază că Războiul Rece este un exemplu de macro-securitizare, fenomenul fiind „capabil să organizeze dinamica integrată de securitate a societății interstatale timp de mai multe decenii”. Mai mult, el se întreabă dacă nu cumva și Războiul împotriva Terorismului (*War on Terrorism/ WoT*) nu poate fi încadrat în această categorie a proceselor de macro-securitizare și chiar avansează propunerea ca anumite state, în special SUA, să aplice efectiv acest concept „ca parte a modului cotidian de funcționare”, fie și doar pentru o perioadă limitată de timp.

Însă, dacă studiem așa-numitul ultimatum dat de președintele George W. Bush - „*Either you are with us, or you are with the terrorists*”/ „Fie sunteți cu noi, fie cu teroriștii”, în discursul rostit în cadrul sesiunii reunite a Congresului și națiunii americane, la 20 septembrie 2001, după tragicele atacuri teroriste asupra clădirilor World Trade Center, putem spune aproape cu certitudine că acest concept a intrat deja în uzanțele guvernului de la Washington.

Ceea ce este și mai interesant în abordarea conceptului de macro-securitizare constă în propunerea lansată de Buzan de a include terorismul în „normalitatea politicii”. Doar că acest lucru presupune conștientizarea și acceptarea, de către populație, a riscului reprezentat de terorism. Pentru că o astfel de idee ar fi dificil de asumat la nivel politic, indiferent de stat, Buzan avansează trei opțiuni de securitizare a politicii în domeniul terorismului: izolarea²⁰, înțelegându-se, prin aceasta, preferința unui stat de a aplica măsuri „de consolidare/ întărire a statului în fața acțiunilor teroriste de penetrare și vulnerabilizare a infrastructurii în fața unor atacuri teroriste”; represiunea²¹, cu efecte imediate de eradicare și de „stingere a *WoT*”, prin aceasta înțelegându-se „eliminarea teroriștilor prin acțiuni ale forțelor de poliție și/ sau celor militare”; egalizarea²², opțiune care ia în calcul ipoteza potrivit căreia lumea este, în mod inerent, inegală, terorismul în sine fiind generat de „inegalitate și injustiție”. Bineînțeles că Buzan insistă pe această ultimă opțiune a politicului, precizând că, indiferent dacă se probează sau nu ipoteza potrivit că-

reia inegalitatea și in justiția sunt principalele cauze ale terorismului, economiile liberale de piață nu sunt atât de bine pregătite pentru a duce la bun sfârșit acest tip de politici. Posibilul dezechilibru pe termen scurt al unei astfel de abordări poate contrabalansa reușita pe termen lung, tocmai din pricina disproporțiilor deja înregistrate.

Concluzii

Activitatea publicistică a lui Barry Buzan se dovedește a fi extrem de importantă pentru domeniul Relațiilor Internaționale și Studiilor de Securitate, noile dimensiuni asociate conceptului de securitate, precum securitatea regională, securitatea societală și securitatea ecologică reprezentând instrumente utile atât pentru profesioniștii în domeniul securității, cât și pentru factorii de decizie politică, cu preocupări ori implicați în activități subsumate securității naționale sau internaționale. Conceptul ierarhizat al securității, așa cum este el expus de Buzan, poate spori, deopotrivă, chiar și cunoștințele simplilor cetățeni, indiferent de domeniul în care aceștia își desfășoară activitatea.

Chiar dacă complexele de securitate pot suferi modificări sau chiar schimbări, principiile de bază ale modelului de securitate pot fi aplicate în mod repetat, pentru a corespunde ordinii internaționale de la un moment dat.

Macro-securitizarea *WoT*, fie ea recent introdusă în teoria Relațiilor Internaționale, se poate transforma într-o dezbateră de lungă durată, care, în perspectivă, poate produce efecte reale la nivelul politicilor de securitate.

Bibliografie

1. Buzan, Barry, *New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century*, în revista "International Affairs" (Royal Institute of International Affairs 1944-) 67.3, 1991, paginile 431-451.
2. Buzan, Barr, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, ediția nr. 1, 1981, ediția nr. 2, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf, 1991 și 2008, cu o nouă prefață a autorului.

3. Buzan, Barry, *Security, the State, the New World Order, and Beyond*, în revista "On Security", Capitolul 7, Editura Ronne D. Lipschutz. New York, Columbia University Press, 1998.

4. Buzan, Barry, *The 'War on Terrorism' as the New 'Macro-Securitisation'?*, Atelierul de lucru de la Oslo, Oslo, 2006.

5. Buzan, Barry, Wæver, Ole, *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pagina 489

6. Buzan, Barry, Wæver, Ole, de Wilde, Jaap, *Securitatea: un nou cadru de analiză*, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011.

7. Bush, George W, *Discurs audio și în transcript*, rostit la 20 septembrie 2001, la Washington D.C., în cadrul sesiunii reunite a Congresului și națiunii americane ("Address to a Joint Session of Congress and the American People"), accesat la 15.03.2016, la adresa <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>.

8. Motroi, Ludmila, *Conceptul de securitate în studiile contemporane*, disponibil la adresa web <http://documents.tips/documents/conceptul-de-securitate-in-studiile-contemporane.html>

9. Sebe, Marian, *Securitate și intelligence - O abordare conceptuală*, citând Buzan, Barry, Wæver, Ole, *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pagina 489, în Revista Română de Studii de Intelligence, nr. 10, decembrie 2013.

10. Varganici, Mihaela-Cezara, *Conceptul de securitate colectivă în teoria liberală a Relațiilor Internaționale*, disponibil online la adresa web <http://documents.tips/documents/referat-tri-55fb296e-d427a.html>

11. Wæver, Ole, *Securitization and Desecuritization*, în revista "On Security", Capitolul 3, Editura Ronnie D. Lipschutz, New York: Columbia University Press, 1998.

Note

¹ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, ediția nr. 1, 1981, ediția nr. 2, Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf, 1991 și 2008, cu o nouă prefață a autorului, p.8.

² Idem, p. 14, 20.

³ În original, „levels”.

⁴ În original, „sectors”.

⁵ Idem, p. 8.

⁶ Idem, p. 36.

⁷ Idem, p. 57.

⁸ Idem, p. 65.

- ⁹ Barry Buzan, *New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century*, în revista "International Affairs" (Royal Institute of International Affairs 1944-) 67.3, 1991, paginile 431-451. Vei p. 433.
- ¹⁰ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, p. 120.
- ¹¹ Idem, p. 119.
- ¹² Idem, p. 124.
- ¹³ Idem, p. 187.
- ¹⁴ În original, „*amity and enmity among states*”.
- ¹⁵ Idem, p. 189.
- ¹⁶ Idem, p. 190.
- ¹⁷ Idem, p. 112.
- ¹⁸ În original, „*macro-securitization*”.
- ¹⁹ Buzan, Barry, Wæver, Ole, *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pagina 489.
- ²⁰ În original, „*insulation*”.
- ²¹ În original, „*repression*”.
- ²² În original, „*equalizing*”.

ABSTRACT

The author presents the main elements of the thinking of famous security studies expert Barry Buzan, focusing on the new concepts created after the Cold War. Regional, societal and ecologic security became legitimate fields of study for academics and topics of interest for decision-makers. The "hyerarchized concept" of security allows a more active role for simple citizens in understanding the main problems of the contemporary world. The macro-securitization process could be also applied to terrorism in order to include it with the "normality of politics".

Keywords: Security, concept, securitization, risk, regional, societal

Florentina-Carmen Huțanu este expert OSINT și activează în cadrul Centrului Surse Deschise. Este licențiată a Facultății de Limbi și Literaturi Străine din cadrul Universității București și doctorand la Școala Națională de Studii Politice și Administrative. Cercetarea sa în domeniul științific se axează pe cultura de securitate și modele aplicate la nivelul structurilor de intelligence. (carmen.hutanu2016@yahoo.com)

DOCUMENTE ALE ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE

Warsaw Summit Communiqué **Issued by the Heads of State and Government participating in** **the meeting of the North Atlantic Council** **in Warsaw 8-9 July 2016** **(selected fragment)**

5. There is an arc of insecurity and instability along NATO's periphery and beyond. The Alliance faces a range of security challenges and threats that originate both from the east and from the south; from state and non-state actors; from military forces and from terrorist, cyber, or hybrid attacks. Russia's aggressive actions, including provocative military activities in the periphery of NATO territory and its demonstrated willingness to attain political goals by the threat and use of force, are a source of regional instability, fundamentally challenge the Alliance, have damaged Euro-Atlantic security, and threaten our long-standing goal of a Europe whole, free, and at peace. Our security is also deeply affected by the security situation in the Middle East and North Africa, which has deteriorated significantly across the whole region. Terrorism, particularly as perpetrated by the so-called Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL)/Da'esh, has risen to an unprecedented level of intensity, reaches into all of Allied territory, and now represents an immediate and direct threat to our nations and the international community. Instability in the Middle East and North Africa also contributes to the refugee and migrant crisis.

6. The changed and evolving security environment demands the ability to meet challenges and threats of any kind and from any direction. Based on solidarity, Alliance cohesion, and the indivisibility of our security, NATO remains the transatlantic framework for strong collective defence and the essential forum for security consultations and decisions among Allies. The greatest responsibility of the Alliance is to protect and defend our territory and our populations against attack, as set out in Article 5 of the Washington Treaty. And so renewed emphasis has been placed on deterrence and collective defence. At the same time, NATO must retain its ability to respond to crises beyond its borders, and remain actively engaged in projecting stability and enhancing international security through working with partners and other international organisations.

7. Allies confront a wide range of terrorist challenges that pose a direct threat to the security of our populations, and to international stability and prosperity more broadly. In the past months, we have faced terrible terrorist attacks on our soils and in our cities. In particular, ISIL/Da'esh poses a grave threat to the wider Middle East and North Africa region and to our own nations. In response, all NATO Allies and many NATO partners are contributing to the Global Coalition to Counter ISIL. Thanks to that determined action, the Global Coalition campaign has made considerable progress, building on our experience in working together and with partners in NATO-led operations, training, and exercises. ISIL/Da'esh is losing territory, control of strategic supply routes and resources, as well as its leaders, fighters, and followers. To ensure ISIL/Da'esh's lasting defeat, our nations remain committed to sustaining the momentum and work of the Global Coalition. In this context, it is important for the Iraqi authorities to continue to pro-

mote policies to ensure inclusivity at all levels of government, including the defence and security forces. We also recognise that an effective and enduring fight against ISIL/Da'esh in Syria will only be possible with a legitimate government in place, and stress the need for an immediate and genuine political transition in this country. We condemn ISIL/Da'esh's unrelenting barbaric attacks against all civilian populations, in particular the systematic and deliberate targeting of entire religious and ethnic communities. We also condemn in the strongest terms ISIL/Da'esh's violent and cowardly acts in Allied territory. If the security of any Ally is threatened, we will not hesitate to take all necessary steps to ensure our collective defence. In light of the dramatic humanitarian consequences of this crisis and its repercussions on regional stability and security, Allies are offering security and humanitarian assistance across the region.

8. The global threat of terrorism knows no border, nationality, or religion. We will continue to fight this threat in accordance with international law and the purposes and principles of the UN Charter, with determination, and in solidarity with those Allies and partners that have been victims of terrorist attacks. We are ready to do more to counter this threat, including by helping our partners provide for their own security, defend against terrorism, and build resilience against attack. While we enhance our cooperation to prevent, mitigate, and respond effectively to terrorist attacks, including through our efforts to project stability, we are also mindful of the need to address the conditions conducive to the spread of terrorism.

9. For over two decades, NATO has striven to build a partnership with Russia, including through the mechanism of the NATO-Russia Council (NRC). Russia's recent activities and policies have reduced stability and security, increased unpredictability, and changed the security environment. While NATO stands by its international commitments, Russia has breached the values, principles and commitments which underpin the NATO-Russia relationship, as outlined in the 1997 Basic Document of the Euro-Atlantic Partnership Council, the 1997 NATO-Russia Founding Act, and 2002 Rome Declaration, broken the trust at the core of our cooperation, and challenged the fundamental principles of the global and Euro-Atlantic security architecture. Decisions we have taken, including here at our Summit, are fully consistent with our international commitments, and therefore cannot be regarded by anyone as contradicting the NATO-Russia Founding Act.

10. Russia's destabilising actions and policies include: the ongoing illegal and illegitimate annexation of Crimea, which we do not and will not recognise and which we call on Russia to reverse; the violation of sovereign borders by force; the deliberate destabilisation of eastern Ukraine; large-scale snap exercises contrary to the spirit of the Vienna Document, and provocative military activities near NATO borders, including in the Baltic and Black Sea regions and the Eastern Mediterranean; its irresponsible and aggressive nuclear rhetoric, military concept and underlying posture; and its repeated violations of NATO Allied airspace. In addition, Russia's military intervention, significant military presence and support for the regime in Syria, and its use of its military presence in the Black Sea to project power into the Eastern Mediterranean have posed further risks and challenges for the security of Allies and others.

11. NATO has responded to this changed security environment by enhancing its deterrence and defence posture, including by a forward presence in the eastern part of the Alliance, and by suspending all practical civilian and military cooperation between NATO and Russia, while remaining open to political dialogue with Russia. We reaffirm these decisions.

12. As we agreed, talking to Russia allows us to communicate clearly our positions, with the crisis in and around Ukraine being, in current circumstances, the first topic on our agenda. We remain open to a periodic, focused and meaningful dialogue with a Russia willing to engage on

the basis of reciprocity in the NRC, with a view to avoiding misunderstanding, miscalculation, and unintended escalation, and to increase transparency and predictability. We also have military lines of communication. We have agreed to continue to use all these channels to address the critical issues we face, and call on Russia to make good use of all lines of communication.

13. Reciprocal military transparency and risk reduction has the potential to improve stability and security in the Euro-Atlantic area. In this context, we call on Russia to constructively engage in the ongoing discussions in the Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE) to modernise the Vienna Document, to help close the loopholes that reduce military transparency.

14. The Alliance does not seek confrontation and poses no threat to Russia. But we cannot and will not compromise on the principles on which our Alliance and security in Europe and North America rest. NATO will continue to be transparent, predictable and resolute.

15. As we agreed at our Wales Summit, we will continue our strategic discussion on Euro-Atlantic security and our approach to Russia. As we also agreed at Wales, we continue to believe that a partnership between NATO and Russia, based on respect for international law and commitments, including as reflected in the NATO-Russia Founding Act and Rome Declaration, would be of strategic value. We regret that despite repeated calls by Allies and the international community since 2014 for Russia to change course, the conditions for that relationship do not currently exist. The nature of the Alliance's relations with Russia and aspirations for partnership will be contingent on a clear, constructive change in Russia's actions that demonstrates compliance with international law and its international obligations and responsibilities. Until then, we cannot return to "business as usual".

16. An independent, sovereign, and stable Ukraine, firmly committed to democracy and the rule of law, is key to Euro-Atlantic security. We stand firm in our support for Ukraine's sovereignty and territorial integrity within its internationally recognised borders and Ukraine's right to decide its own future and foreign policy course free from outside interference, as set out in the Helsinki Final Act. We strongly condemn Russia's aggressive actions against Ukraine and its continued violation of international law and its international obligations, which have serious implications for the stability and security of the entire Euro-Atlantic area.

17. Russia bears full responsibility for the serious deterioration of the human rights situation on the Crimean peninsula, in particular the discrimination against the Crimean Tatars and other members of local communities. We demand that the Russian de facto authorities take the necessary measures to ensure the safety, rights, and freedoms of everyone living on the peninsula. International monitoring structures must be allowed to carry out their essential work in view of the protection of human rights. We condemn Russia's ongoing and wide-ranging military build-up in Crimea, and are concerned by Russia's efforts and stated plans for further military build-up in the Black Sea region.

18. We are committed to a peaceful solution to the conflict in eastern Ukraine, which has claimed nearly 10 000 lives, and reintegration of the areas of the Donetsk and Luhansk regions controlled by the Russian-backed militants. This will require full implementation of the Minsk Agreements based on a comprehensive ceasefire and an internationally verified withdrawal of weapons. We urge all signatories to fully comply with the commitments they signed up to.

19. Russia, as a signatory to the Minsk Agreements, bears significant responsibility in this regard. Despite its declared commitment to the Minsk Agreements, Russia continues its deliberate destabilisation of eastern Ukraine, in violation of international law. Russia continues to

provide weapons, equipment, and personnel, as well as financial and other assistance to militant groups, and to intervene militarily in the conflict. We are extremely concerned by the destabilisation and deteriorating security situation in eastern Ukraine. We call on Russia to desist from aggressive actions and to use its considerable influence over the militants to meet their commitments in full, especially to allow for the observation of the ceasefire regime, implementation of confidence-building measures, and disarmament.

20. We fully support the OSCE Special Monitoring Mission (SMM), which has a key role in helping to de-escalate the conflict and stress the importance of full and unhindered access by the OSCE monitors. Impediments to the SMM's work, which continue to occur overwhelmingly in areas under the control of the Russian-backed militants, represent a violation of the Minsk Agreements and seriously hamper the monitoring function of the SMM. We call on those responsible to stop any attacks against OSCE observers, and for the perpetrators to be held accountable. We also commend the work of the EU Advisory Mission to assist Ukraine in the field of civilian security sector reform, including police and the rule of law.

21. We welcome the efforts of the Normandy format and the Trilateral Contact Group to advance the implementation of the Minsk Agreements to open the way to the full reintegration of the Donetsk and Luhansk regions, including passing a local election law for eastern Ukraine; carrying out local elections, when the security situation allows, in accordance with Ukrainian law and relevant OSCE standards and with a strong presence of international observers; implementation of special status and amnesty; withdrawal of foreign forces; and restoration of Ukraine's control over its side of the international border. We condemn the militants' use of residential areas to launch heavy weapons. We urge all parties to take concrete steps to reduce civilian casualties and to adhere strictly to the requirements of international humanitarian law.

22. We remain committed to a continued coherent international approach, in particular between NATO and the European Union (EU). NATO's response is in support of this overall effort, which includes sanctions as decided by the EU, the G7 and others, to promote a peaceful solution to the conflict and to address Russia's actions.

23. We face evolving challenges in the Baltic and Black Sea regions, the North Atlantic, as well as in the Mediterranean, which are of strategic importance to the Alliance and to our partners. Russia continues to strengthen its military posture, increase its military activities, deploy new high-end capabilities, and challenge regional security. These developments have resulted in increased unpredictability that could be mitigated through reciprocal transparency and risk reduction measures. Recognising the indivisibility of Allied security, we will continue to closely monitor the situation in these regions. Our response will be tailored to specific circumstances in each region. We will also work with interested partners to enhance our situational awareness and to develop common approaches to evolving challenges.

In the Baltic Sea region, where the security situation has deteriorated since 2014, the Alliance has developed mutually beneficial partnership relations with Finland and Sweden on a broad range of issues. We appreciate the significant contributions of Finland and Sweden to NATO-led operations. We are dedicated to the continuous process of further strengthening our cooperation with these enhanced opportunities partners, including through regular political consultations, shared situational awareness, and joint exercises, in order to respond to common challenges in a timely and effective manner.

In the Black Sea region, the security situation has also deteriorated in recent years. We will continue to address the implications for NATO of developments in the region and take them into account in the Alliance's approaches and policies. We will continue to support, as appropriate,

regional efforts by the Black Sea littoral states aimed at ensuring security and stability. We will also strengthen our dialogue and cooperation with Georgia and Ukraine in this regard.

In the North Atlantic, as elsewhere, the Alliance will be ready to deter and defend against any potential threats, including against sea lines of communication and maritime approaches of NATO territory. In this context, we will further strengthen our maritime posture and comprehensive situational awareness.

24. We continue to support the right of all our partners to make independent and sovereign choices on foreign and security policy, free from external pressure and coercion. We remain committed in our support for the territorial integrity, independence, and sovereignty of Armenia, Azerbaijan, Georgia, and the Republic of Moldova. In this context, we continue to support efforts towards a peaceful settlement of the conflicts in the South Caucasus, as well as in the Republic of Moldova, based upon these principles and the norms of international law, the UN Charter, and the Helsinki Final Act. We urge all parties to engage constructively and with reinforced political will in peaceful conflict resolution, within the established negotiation frameworks.

25. The continuing crises and instability across the Middle East and North Africa region, in particular in Syria, Iraq and Libya, as well as the threat of terrorism and violent extremism across the region and beyond, demonstrate that the security of the region has direct implications for the security of NATO. In addition to the spill-over of conflict from failing and failed states, terrorism and violent extremism, we face other common transnational security threats and challenges, including trafficking of small arms and light weapons, proliferation of weapons of mass destruction and their delivery means, and threats against maritime security and energy supply. Criminal trafficking gangs have exploited this situation at the expense of displaced people. Peace and stability in this region are essential for the Alliance. Therefore, we emphasise the need to do more to achieve lasting calm and an end to violence.

(http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm)

Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy

June 2016

(fragment)

3. The Priorities of our External Action

To promote our shared interests, adhering to clear principles, we will pursue five broad priorities.

3.1 The Security of Our Union

The EU Global Strategy starts at home. Over the decades, our Union has enabled citizens to enjoy unprecedented security, democracy and prosperity. We will build on these achievements in the years ahead. Yet today terrorism, hybrid threats, climate change, economic volatility and “The EU will be a responsible global stakeholder, but responsibility must be shared and requires investing in our partnerships.” European Union Global Strategy 19 energy insecurity endanger our people and territory. The politics of fear challenges European values and the European way of life. To preserve and develop what we achieved so far, a step change is essential. To guarantee our security, promote our prosperity and safeguard our democracies, we will strengthen ourselves on security and defence in full compliance with human rights and the rule of law. We must translate our commitments to mutual assistance and solidarity into action, and contribute more to Europe’s collective security through five lines of action. Security and Defence As Europeans we must take greater responsibility for our security. We must be ready and able to deter, respond to, and protect ourselves against external threats. While NATO exists to defend its members – most of which are European – from external attack, Europeans must be better equipped, trained and organised to contribute decisively to such collective efforts, as well as to act autonomously if and when necessary. An appropriate level of ambition and strategic autonomy is important for Europe’s ability to foster peace and safeguard security within and beyond its borders. Europeans must be able to protect Europe, respond to external crises, and assist in developing our partners’ security and defence capacities, carrying out these tasks in cooperation with others. Alongside external crisis management and capacity-building, the EU should also be able to assist in protecting its Members upon their request, and its institutions. “The EU Global Strategy starts at home. To preserve and develop what we achieved so far, a step change is essential. We must translate our commitments to mutual assistance and solidarity into action.” “As Europeans we must take greater responsibility for our security. We must be ready and able to deter, respond to, and protect ourselves against external threats.” 20 European Union Global Strategy This means living up to our commitments to mutual assistance and solidarity and includes addressing challenges with both an internal and external dimension, such as terrorism, hybrid threats, cyber and energy security, organised crime and external border management. For instance, Common Security and Defence Policy (CSDP) missions and operations can work alongside the European Border and Coast Guard and EU specialised agencies to enhance border protection and maritime security

in order to save more lives, fight cross-border crime and disrupt smuggling networks. When it comes to collective defence, NATO remains the primary framework for most Member States. At the same time, EU-NATO relations shall not prejudice the security and defence policy of those Members which are not in NATO. The EU will therefore deepen cooperation with the North Atlantic Alliance in complementarity, synergy, and full respect for the institutional framework, inclusiveness and decision-making autonomy of the two. In this context, the EU needs to be strengthened as a security community: European security and defence efforts should enable the EU to act autonomously while also contributing to and undertaking actions in cooperation with NATO. A more credible European defence is essential also for the sake of a healthy transatlantic partnership with the United States. Member States need the technological and industrial means to acquire and sustain those capabilities which underpin their ability to act autonomously. While defence policy and spending remain national prerogatives, no Member State can afford to do this individually: this requires a concerted and cooperative effort. Deeper defence cooperation engenders interoperability, effectiveness, efficiency and trust: it increases the output of defence spending. Developing and maintaining defence capabilities requires both investments and optimising the use of national resources through deeper cooperation. The EU will assist Member States and step up its contribution to Europe's security and defence in line with the Treaties.

Gradual synchronisation

"The EU needs to be strengthened as a security community: European security and defence efforts should enable the EU to act autonomously while also contributing to and undertaking actions in cooperation with NATO." European Union Global Strategy 21 and mutual adaptation of national defence planning cycles and capability development practices can enhance strategic convergence between Member States. Union funds to support defence research and technologies and multinational cooperation, and full use of the European Defence Agency's potential are essential prerequisites for European security and defence efforts underpinned by a strong European defence industry.

Counter-terrorism

Major terrorist attacks have been carried out on European soil and beyond. Increased investment in and solidarity on counter-terrorism are key. We will therefore encourage greater information sharing and intelligence cooperation between Member States and EU agencies. This entails shared alerts on violent extremism, terrorist networks and foreign terrorist fighters, as well as monitoring and removing unlawful content from the media. Alongside, the EU will support the swift recovery of Member States in the event of attacks through enhanced efforts on security of supply, the protection of critical infrastructure, and strengthening the voluntary framework for cyber crisis management. We will deepen work on education, communication, culture, youth and sport to counter violent extremism. We will work on counter-radicalisation by broadening our partnerships with civil society, social actors, the private sector and the victims of terrorism, as well as through inter-religious and inter-cultural dialogue. Most crucially of all, the EU will live up to its values internally and externally: this is the strongest antidote we have against violent extremism. We will also further develop human rights-compliant anti-terrorism cooperation with North Africa, the Middle East, the Western Balkans and Turkey, among others, and work with partners around the world to share best practices and develop joint programmes on countering violent extremism and radicalisation.

Cyber Security

The EU will increase its focus on cyber security, equipping the EU and assisting Member States in protecting themselves against cyber threats while maintaining an open, free and safe cyberspace. This entails strengthening "The EU will live up to its values internally and externally: this is the strongest antidote we have against violent extremism." 22 European Union Global

Strategy the technological capabilities aimed at mitigating threats and the resilience of critical infrastructure, networks and services, and reducing cybercrime. It means fostering innovative information and communication technology (ICT) systems which guarantee the availability and integrity of data, while ensuring security within the European digital space through appropriate policies on the location of data storage and the certification of digital products and services. It requires weaving cyber issues across all policy areas, reinforcing the cyber elements in CSDP missions and operations, and further developing platforms for cooperation. The EU will support political, operational and technical cyber cooperation between Member States, notably on analysis and consequence management, and foster shared assessments between EU structures and the relevant institutions in Member States. It will enhance its cyber security cooperation with core partners such as the US and NATO. The EU's response will also be embedded in strong public-private partnerships. Cooperation and information-sharing between Member States, institutions, the private sector and civil society can foster a common cyber security culture, and raise preparedness for possible cyber disruptions and attacks. Energy Security The Energy Union represents an integrated effort to work on the internal and external dimensions of European energy security. In line with the goals of the Energy Union, the EU will seek to diversify its energy sources, routes and suppliers, particularly in the gas domain, as well as to promote the highest nuclear safety standards in third countries. Through our energy diplomacy, we will strengthen relations worldwide with reliable energy-producing and transit countries, and support the establishment of infrastructure to allow diversified sources to reach European markets. However, binding infrastructure agreements with third countries can have a differentiated impact on the security of supply within the Union or hinder the functioning of the internal energy market. Therefore, such "Through our energy diplomacy, we will strengthen relations worldwide with reliable energy-producing and transit countries, and support the establishment of infrastructure to allow diversified sources to reach European markets." European Union Global Strategy 23 agreements must be transparent and any new infrastructure must be fully compliant with applicable EU law, including the Third Energy Package. Internally, the EU will work on a fully functioning internal energy market, focus on sustainable energy and energy efficiency, and develop coherently reverse flow, interconnection, and liquefied natural gas (LNG) storage infrastructure.

Strategic Communications

The EU will enhance its strategic communications, investing in and joining up public diplomacy across different fields, in order to connect EU foreign policy with citizens and better communicate it to our partners. We will improve the consistency and speed of messaging on our principles and actions. We will also offer rapid, factual rebuttals of disinformation. We will continue fostering an open and inquiring media environment within and beyond the EU, also working with local players and through social media.

Our Neighbours

State and societal resilience is our strategic priority in the neighbourhood. Many people within the scope of the European Neighbourhood Policy (ENP) both to the east and to the south wish to build closer relations with the Union. Our enduring power of attraction can spur transformation and is not aimed against any country. Within this group are currently countries such as Tunisia or Georgia, whose success as prosperous, peaceful and stable democracies would reverberate across their respective regions. The ENP has recommitted to Eastern Partnership and southern Mediterranean countries wishing to develop stronger relations with us. We will support these countries in implementing association agreements, including Deep and Comprehensive Free Trade Areas (DCFTAs). We will also think creatively about deepening tailor-made partnerships further. Possibilities include the creation of an economic area with countries implementing DCFTAs, the extension of Trans-European Networks and the Energy Community, as well as building physical and digital connections. Societal links will also be strengthened through

enhanced mobility, cultural and educational exchanges, research cooperation and civil society platforms. Full participation in EU programmes and agencies will be pursued alongside strategic dialogue with a view to paving the way for these countries' further involvement in CSDP. Resilience is a strategic priority across the EU's east and south both in countries that want stronger ties with the EU and in those – within and beyond the ENP – that have no wish to do so. The EU will support different paths to resilience to its east and south, focusing on the most acute dimensions of fragility and targeting those where we can make a meaningful difference.

A . More Effective Migration Policy

A special focus in our work on resilience will be on origin and transit countries of migrants and refugees. We will significantly step up our humanitarian efforts in these countries, focusing on education, women and children. Together with countries of origin and transit, we will develop common and tailor-made approaches to migration featuring development, diplomacy, mobility, legal migration, border management, readmission and return. Through development, trust funds, preventive diplomacy and mediation we will work with countries of origin to address and prevent the root causes of displacement, manage migration, and fight trans-border crime. We will support transit countries by improving reception and asylum capacities, and by working on migrants' education, vocational training and livelihood opportunities. We must stem irregular flows by making returns more effective as well as by ensuring regular channels for human mobility. This 28 European Union Global Strategy means enhancing and implementing existing legal and circular channels for migration. It also means working on a more effective common European asylum system which upholds the right to seek asylum by ensuring the safe, regulated and legal arrival of refugees seeking international protection in the EU. At the same time, we will work with our international partners to ensure shared global responsibilities and solidarity. We will establish more effective partnerships on migration management with UN agencies, emerging players, regional organisations, civil society and local communities.

The European Security Order

The sovereignty, independence and territorial integrity of states, the inviolability of borders and the peaceful settlement of disputes are key elements of the European security order. These principles apply to all states, both within and beyond the EU's borders. However, peace and stability in Europe are no longer a given. Russia's violation of international law and the destabilisation of Ukraine, on top of protracted conflicts in the wider Black Sea region, have challenged the European security order at its core. The EU will stand united in upholding international law, democracy, human rights, cooperation and each country's right to choose its future freely. Managing the relationship with Russia represents a key strategic challenge. A consistent and united approach must remain the cornerstone of EU policy towards Russia. Substantial changes in relations between the EU and Russia are premised upon full respect for international law and the principles underpinning the European security order, including the Helsinki Final Act and the Paris Charter. We will not recognise Russia's illegal annexation of Crimea nor accept the destabilisation of eastern Ukraine. We will strengthen the EU, enhance the resilience of our eastern neighbours, and uphold their right to determine freely their approach towards the EU. At the same time, the EU and Russia are interdependent. We will therefore engage Russia to discuss disagreements and cooperate if and when our interests overlap. In addition to those foreign policy issues on which we currently cooperate, selective engagement could take place over matters of European interest too, including climate, the Arctic, maritime security, education, research and cross-border cooperation. Engagement should also include deeper societal ties through facilitated travel for students, civil society and business. Spanning the region, the EU will foster cooperation with the Council of Europe and the Organisation for Security and Cooperation in Europe. The OSCE, as a Europe-wide organisation stretching into Central Asia with a "Substantial changes in relations between the EU and Russia are premised upon full respect for international law. At

the same time, we will engage Russia to discuss disagreements and cooperate if and when our interests overlap.”³⁴ European Union Global Strategy transatlantic link, lies at the heart of the European security order. The EU will strengthen its contribution within and its cooperation with the OSCE as a pillar of European security.

(http://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_review_web.pdf)

Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization

08 Jul. 2016

We believe that the time has come to give new impetus and new substance to the NATO-EU strategic partnership.

In consultation with the EU Member States and the NATO Allies, working with, and for the benefit of all, this partnership will take place in the spirit of full mutual openness and in compliance with the decision-making autonomy and procedures of our respective organisations and without prejudice to the specific character of the security and defence policy of any of our members.

Today, the Euro-Atlantic community is facing unprecedented challenges emanating from the South and East. Our citizens demand that we use all ways and means available to address these challenges so as to enhance their security.

All Allies and Member States, as well as the EU and NATO per se, are already making significant contributions to Euro-Atlantic security. The substantial cooperation between NATO and the EU, unique and essential partners, established more than 15 years ago, also contributes to this end.

In light of the common challenges we are now confronting, we have to step-up our efforts: we need new ways of working together and a new level of ambition; because our security is interconnected; because together we can mobilize a broad range of tools to respond to the challenges we face; and because we have to make the most efficient use of resources. A stronger NATO and a stronger EU are mutually reinforcing. Together they can better provide security in Europe and beyond.

We are convinced that enhancing our neighbours' and partners' stability in accordance with our values, as enshrined in the UN Charter, contributes to our security and to sustainable peace and prosperity. So that our neighbours and partners are better able to address the numerous challenges they currently face, we will continue to support their sovereignty, territorial integrity and independence, as well as their reform efforts.

In fulfilling the objectives above, we believe there is an urgent need to:

- Boost our ability to counter hybrid threats, including by bolstering resilience, working together on analysis, prevention, and early detection, through timely information sharing and, to the extent possible, intelligence sharing between staffs; and cooperating on strategic communication and response. The development of coordinated procedures through our respective playbooks will substantially contribute to implementing our efforts.

- Broaden and adapt our operational cooperation including at sea, and on migration, through increased sharing of maritime situational awareness as well as better coordination and mutual reinforcement of our activities in the Mediterranean and elsewhere.

- Expand our coordination on cyber security and defence including in the context of our missions and operations, exercises and on education and training.
- Develop coherent, complementary and interoperable defence capabilities of EU Member States and NATO Allies, as well as multilateral projects.
- Facilitate a stronger defence industry and greater defence research and industrial cooperation within Europe and across the Atlantic.
- Step up our coordination on exercises, including on hybrid, by developing as the first step parallel and coordinated exercises for 2017 and 2018.
- Build the defence and security capacity and foster the resilience of our partners in the East and South in a complementary way through specific projects in a variety of areas for individual recipient countries, including by strengthening maritime capacity.

Cooperation in these areas is a strategic priority. Speedy implementation is essential. The European External Action Service and the NATO International Staff, together with Commission services as appropriate, will develop concrete options for implementation, including appropriate staff coordination mechanisms, to be presented to us and our respective Councils by December 2016. On the EU side, the High Representative/Vice President of the Commission will steer and coordinate this endeavour.

We will review progress on a regular basis.

We call on both organisations to invest the necessary political capital and resources to make this reinforced partnership a success.

Signed at Warsaw on 8 July 2016 in triplicate.
Donald Tusk

President of the European Council
Jean-Claude Juncker

President of the European Commission
Jens Stoltenberg

Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization

http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm

Cărți și reviste primite la redacție

Revista **Cols bleus**, publicație a Marinei Naționale a Franței, nr. 3046 și 3049, martie și iunie 2016

Revista **TIM (Terre Information Magazine)**, Ministerul Apărării din Franța, Statul Major al Fortelor de Uscat, nr. 274, mai 2016

Revista **Armées d'aujourd'hui**, Ministerul Apărării din Franța, nr. 405 și 407, martie/mai 2016

Revista **Canadian Military Journal**, periodic al Ministerului Apărării din Canada, vol. 16, nr. 4, 2016

International Strategic Studies, revista Institutului Chinez de Studii Strategice Internaționale nr. 2, (120), aprilie 2016.

Revista **Concordiam**, publicație a George C. Marshall European Center for Security Studies, vol. 7, nr. 1 și 2, 2016, de asemenea Ediție specială 2016 (Counterring Russian Propaganda)

Revista **European Defence Matters**, publicație a Agenției Europene de Apărare, vol. 2016, nr. 19

Revista **Gândirea militară românească**, număr special, ianuarie-martie 2016

Șerban F. Cioculescu, Octavian Manea, Silviu Petre (coordonatori), *Fața întunecată a globalizării*, Ed. Rao, București, 2016

SUMMARY

EUROPEAN AND EURO-ATLANTIC SECURITY / 3

Șerban F. Cioculescu – Post-Warsaw: NATO and the security dynamics within the Black Sea region. Deterrence, collective defense and the need for mutual trust / 5

Mirel Țariuc – The New EU Security Strategy. How could Romania enhance its contribution to the EU's security? / 21

INTERNATIONAL SECURITY / 31

Carola Frey – While Japan looks at America, Tokyo takes a look at China / 33

Cristina Merticaru – The frozen frontier - Russia in the process of militarization of the Northern border and of claiming Arctic territory / 40

Imanuela Ionescu – Technical and military cooperation between Brazil and Russia: post-Cold War goals / 51

OP-EDS / 61

Florentina-Carmen Huțanu – The security concept as seen by Barry Gordon Buzan / 63

DOCUMENTS OF THE INTERNATIONAL ORGANIZATIONS / 69

– Warsaw Summit Communiqué – North Atlantic Council (fragment) / 69

– Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy (fragment) / 74

– Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization / 79

BOOKS AND REVIEWS RECEIVED AT THE EDITORIAL OFFICE / 81

